SANCTI ANSELMI

MONOLOGIUM

ET

PROSLOGION

SANCTI

ANSELMI

DE

DIVINITATIS ESSENTIA MONOLOGIUM

ET

PROSLOGION SEU ALLOQUIUM

DE DEI EXISTENTIA

BRIXIÆ MDCCCLIV.
IMPENSIS FRATRUM VALENTINI
BIBLIOPOL. EDITORUM.

TYPIS SPERANZA.

PRÆFATIO.

Quidam fratres sæpe me studioseque precati sunt, ut quædam quæ illis de meditanda Divinitatis essentia, et quibusdam aliis huic meditationi cohærentibus, usitato sermone colloquendo protuleram, sub quodam eis meditationis exemplo describerem. Cujus scilicet scribendæ meditationis magis secundum suam voluntatem, quam secundum rei facilitatem, aut meam possibilitatem, hanc mihi formam præstituerunt: quatenus auctoritate Scripturæ penitus nihil in ea persuaderetur; sed quidquid per singulas investigationes finis assereret, id ita esse, plano stylo, et vulgaribus argumentis, simplicique disputatione, et rationis necessitas breviter cogeret, et veritatis claritas patenter ostenderet. Voluerunt etiam, ut nec simplicibus peneque fatuis objectionibus mihi occurrentibus obviare contemnerem. Quod quidem diu tentare recusavi, atque mecum re ipsa comparans, multis me rationibus excusare tentavi: quanto enim id quod petebant usu sibi

De Divinitatis essentia, per meditationis modum, non Scripturæ auctoritate, sed rationum momentis hic disserit Anselmus.

optabant facilius; tanto mihi illud actu injungebant difficilius. Tandem tamen victus, tum precum modesta importunitate, tum studii eorum non contemnenda honestate; invitus quidem propter rei difficultatem, et ingenii mei imbecillitatem, quod precabantur incœpi: sed libenter propter eorum charitatem, quantum potui secundum ipsorum diffinitionem effeci. Ad quod cum ea spe sim adductus, ut quidquid facerem illis solis, a quibus exigebatur, esset notum, et paulo post idipsum ut vilem rem fastidientibus, contemptu esset obruendum: scio enim me in eo non tam precantibus satisfacere eisdem potuisse, quam precibus me prosequentibus finem posuisse. Nescio tamen quo pacto sic præter spem evenit, ut non solum prædicti Fratres, sed et plures alii scripturam ipsam, quisque eam sibi transcribendo in longum memoriæ condemnare satagerent: quam ego sæpe retractans nihil potui invenire me in ea dixisse, quod non Catholicorum Patrum, et maxime beati Augustini, scriptis cohæreat. Quapropter si cui videbitur quod in eodem opusculo aliquid protulerim, quod aut nimis novum sit, aut a veritate dissentiat: rogo, ne statim me, aut præsumptorem novitatum, aut falsitatis assertorem exclamet: sed prius

Nihil dixit Anselmus quod SS. PP. et maxime B. Augustini scriptis non cohæreat.

libros præfati Doctoris Augustini de Trinitate diligenter perspiciat, deinde secundum eos opusculum meum dijudicet. Quod enim dixi, summam Trinitatem posse dici tres substantias, Græcos sequutus sum, qui confitentur tres substantias in una essentia, eadem fide, qua nos tres personas in una substantia. Nam hoc significant in Deo per substantiam, quod nos per personam. Quæcunque autem ibi dixi, sub persona secum sola cogitatione disputantis, et investigantis ea, quæ prius non animadvertisset, prolata sunt: sicut sciebam, illos velle, quorum petitioni obsequi intendebam. Precor autem, et obsecro vehementer, si quis hoc opusculum voluerit transcribere, ut hanc præfationem in capite libelli ante ipsa capitula studeat præponere. Multum enim prodesse puto ad intelligenda ea, quæ legerit ibi, si quis prius, qua intentione, quove modo disputata sint, cognoverit. Puto etiam, quod si quis hanc ipsam præfationem viderit prius, non temere judicabit, si quid contra suam opinionem prolatum invenerit.

Cum dixit cap. 76. Trinitatem posse dici tres substantias, hoc est, tres personas, cum Græcis locutus est.

Præfationem hanc præponi vult huic operi.

DE DIVINITATIS ESSENTIA MONOLOGIUM.

CAPUT PRIMUM.

Quod sit quiddam optimum et maximum et summum omnium quæ sunt.

CONSPECTUS CAPITIS.

Unam summam naturam existere, sibi sufficientem, et a cujus omnipotenti bonitate omnia alia sint, pluraque alla quæ de Deo credimus, sola ratio magna ex parte persuadere potest. Modus autem investigandi summam naturam promptissimus hic est. Non appetimus nisi quæ bona putamus: et plurima bona esse ratione discernimus. Certissimum est autem quia quæcunque dicuntur aliquid, ita ut ad invicem magis aut minus aut æqualiter dicantur, per aliquid dicuntur quod non aliud et aliud, sed idem intelligitur in diversis quæ in eo uno eonveniunt. Ergo necesse est ut omnia sint bona per aliquid quod unum idem sit in diversis bonis. Ergo datur unum quid per quod cuncta sunt bona, et in quo bona diversa conveniunt. Quis autem dubitet illud ipsum, per quod cuncta sunt bona, esse magnum bonum; et esse bonum per seipsum? Ergo omnla alia bona sunt per aliud; et ipsum solum est per seipsum. At quod per aliud est, minus est eo quod per se est bonum. Ergo illud quod est per se bonum, est summe bonum, et sum-

mum omnium quæ sunt: nam quod est summe bonum, est summe magnum. Est igitur unum aliquid summe magnum et summe bonum, id est, summum omnium quæ sunt.

Si quis unam naturam summam omnium quæ sunt, solam sibi in æterna beatitudine sua sufficientem, omnibusque rebus aliis hoc ipsum quod aliquid sunt, aut quod aliquo modo bene sunt, per omnipotentem bonitatem suam dantem, et facientem: aliaque perplura, quæ de Deo, sive de ejus creatura necessario credimus, aut non audiendo, aut non credendo ignorat: putat quia ea ipsa ex magna parte, si vel mediocris ingenii est, potest ipse sibi saltem sola ratione persuadere. Quod cum multis modis facere possit; unum ponam, quem illi æstimo esse promptissimum. Etenim cum omnes frui solis his appetant, quæ bona putant; in promptu est, ut aliquando mentis oculum convertat ad investigandum illud, unde sunt bona ea ipsa, quæ non appetit, nisi quia judicat esse bona: ut deinde ratione ducente, et illa prosequente ad ea, quæ irrationabiliter ignorat, rationabiliter proficiat. In quo tamen si quid dixero, quod major non monstret auctoritas, sic volo accipi: ut quamvis ex rationibus, quæ mihi videbuntur, quasi necessarium concludatur; non ob hoc tamen omnino necessarium, sed tantum sic interim videri posse dicatur. Facile est igitur ut aliquis sic secum tacitus dicat: cum tam innumerabilia bona sunt, quorum tam multam diversitatem, et sensibus corporeis experimur, et ratione mentis discernimus; est ne credendum, esse unum aliquid, per quod

Modus investigandi summam naturam.

Non appetimus, nisi quæ bona putamus.

Plurima bona esse ratione discernimus.

unum sint bona quæcumque bona sunt: an sunt bona alia per aliud. Certissimum quidem, et omnibus est volentibus advertere perspicuum, quia quæcumque dicuntur aliquid, ita ut ad invicem magis, aut minus, aut æqualiter dicantur; per aliquid dicuntur, quod non aliud et aliud, sed idem intelligitur in diversis, sive in illis æqualiter, sive inæqualiter consideretur. Nam quæcumque justa dicuntur ad invicem, sive pariter, sive magis, vel minus, non possunt intelligi justa nisi per justitiam, quæ non est aliud et aliud in diversis. Ergo cum certum sit, quod omnia bona, si ad invicem conferantur, aut æqualiter, aut inæqualiter sint bona: necesse est ut omnia sint per aliquid bona, quod intelligitur idem in diversis bonis, licet aliquando videantur bona dici alia per aliud. Per aliud enim videtur dici bonus equus, quia fortis est: et per aliud bonus equus, quia velox est. Cum enim videatur dici bonus per fortitudinem, et bonus per velocitatem: non tamen idem videtur esse velocitas, et fortitudo. Verum si equus, quia est fortis et velox, idcirco bonus est: quomodo fortis et velox latro malus est? Potius igitur quemadmodum fortis et velox latro ideo malus est, quia noxius est: ita fortis et velox equus idcirco bonus est, quia utilis est. Et quidem nihil solet putari bonum, nisi aut propter utilitatem aliquam, ut bona dicitur salus, et quæ saluti prosunt: aut propter quamlibet honestatem, sicut pulcritudo æstimatur bona, et quæ pulcritudinem juvant. Sed quoniam jam perspecta ratio nullo potest dissolvi pacto, necesse est omne

Bonum non est nisi aut utile, aut honestum.

Illud, per quod cuncta sunt bona, est magnum bonum, et per seipsum.

quoque utile, vel honestum, si vere bona sunt, per idipsum, esse bona per quod necesse est cuncta esse bona, quidquid illud sit. Quis autem dubitet illud ipsum, per quod cuncta sunt bona esse magnum bonum? Illud igitur est bonum per seipsum: quoniam omne bonum est per ipsum. Ergo consequitur, ut omnia alia bona sint per aliud, quam quod ipsa sunt: et ipsum solum per seipsum. At nullum bonum quod per aliud est, est æquale, aut majus eo bono, quod per se est bonum. Illud itaque solum est summe bonum, quod solum est per se bonum. Id enim summum est, quod sic supereminet aliis, ut nec par habeat, nec præstantius. Sed quod est summe bonum, est etiam summe magnum, et summe bonum, id est, summum omnium quæ sunt.

Quod est summe bonum, est summe magnum. Est igitur unum aliquid summe magnum et summe bonum.

CAPUT II.

De eadem re.

Sicut est unum aliquid summe bonum; quia cuncta bona per unum aliquid sunt, quod est bonum per se: ita existit unum aliquid summe magnum; quia quæcunque magna sunt, per unum aliquid magna sunt, quod magnum est per seipsum. Magnum intelligo, non spatio: ut est corpus; sed sapientia; quod melius et dignius est.

Quemadmodum autem inventum est aliquid esse summe bonum: quoniam cuncta bona per unum aliquid sunt bona, quod est bonum per seipsum: sic ex necessitate colligitur aliquid esse summe ma-

gnum, quoniam quæcumque magna sunt, per unum aliquid magna sunt, quod magnum est per seipsum. Dico autem non magnum spatio, ut est corpus aliquod: sed quod quanto majus, tanto melius est, aut dignius, ut est sapientia. Et quoniam non potest esse summe magnum, nisi id quod est summe bonum: necesse est aliquid esse maximum, et optimum, id est, summum omnium quæ sunt.

Summum ens non est magnum spatio, ut corpus, sed sapientia: quod dignius est.

CAPUT III.

Quod sit quædam natura, per quam est quidquid est, et quæ per se est, et est summum omnium quæ sunt.

Omne quod est, aut per aliquid, aut per nihil: Non per nihil: Ergo per aliquid est. Illud autem per quod cuncta sunt, aut est unum, aut plura: si plura: hæc plura sunt singula per se: et ita est una ratio seu vis qua plura hæc habet ut sint per se. Ergo est unum aliquid per quod sunt quæcumque sunt: et illud solum est per se. Nulla enim, neque ea quæ referuntur, neque ipsæ relationes, sunt per invicem. At quod per aliud est, minus est eo quod per se est. Est igitur unum aliquid quod solum maxime et summe omnium est, summeque bonum et summe magnum existit; utpote per quod est, quidquid bonum et magnum et aliquid est.

Denique non solum omnia bona per idem aliquid sunt bona, et omnia magna per idem aliquid sunt magna; sed quidquid est, per unum aliquid videtur esse. Omne namque quod est, aut est per aliquid, aut per nihil. Non enim vel cogitari potest, ut sit

Omne quod est,

aut est per aliquid aut per nihil. aliquid non per aliquid. Quidquid igitur est, non nisi per aliquid est. Quod cum ita sit; aut est unum, aut sunt plura, per quæ sunt cuncta quæ sunt. Sed si sunt plura, aut ipsa referuntur ad unum aliquid, per quod sunt: aut eadem plura singula sunt per se: aut ipsa per se invicem sunt. At si plura ipsa sunt per unum, jam non sunt omnia per plura: sed potius per illud unum, per quod hæ plura sunt. Si vero ipsa plura singula sunt per se, utique est una aliqua vis, vel natura existendi per se, qua habent ut per se sint. Non est autem dubium, quod per idipsum unum sint, per quod habent, ut sint per se. Verius ergo per ipsum unum cuncta sunt, quam per plura, quæ sine eo uno esse non possunt: ut vero plura per se invicem sint, nulla patitur ratio: quoniam irrationalis cogitatio est, ut aliqua res sit per illud, cui dat esse; nam nec ipsa relativa sic sunt per se invicem. *Nulla, nequidem relativa, aut ipsæ relationes, sunt per invicem.* Nam cum dominus et servus referantur ad invicem; et ipsi homines qui referuntur, omnino non sunt per invicem: et ipsæ relationes quibus referuntur, non omnino sunt per se invicem, quia eædem sunt per subjecta. Cum itaque veritas omnimodo excludat plura esse, per quæ cuncta sunt: necesse est unum illud esse, per quod sunt cuncta quæ sunt. Quoniam ergo cuncta quæ sunt, sunt per ipsum unum: procul dubio et ipsum unum est per seipsum. *Quod per aliud est, minus est eo quod per se est.* Quæcumque igitur alia sunt, per aliud, et ipsum solum per seipsum. At quidquid est per aliud, minus est quam illud, per quod cuncta sunt alia, et quod solum est per se. Quare illud quod

est per se, maxime omnium est. Est igitur unum aliquid, quod solum maxime et summe omnium est: quod autem maxime omnium est, et per quod est quidquid est bonum, vel magnum, et omnino quidquid aliquid est; id necesse est esse summe bonum, et summe magnum, et summum omnium quæ sunt. Quare est aliquid quod sive essentia, sive substantia, sive natura dicatur, optimum, et maximum est, et summum omnium quæ sunt.

CAPUT IV.

De eadem re.

Non omnes naturæ sunt pares dignitate; sed aliæ aliis sunt meliores. Ergo una datur quæ cæteris sic supereminet, ut non habeat se superiorem: alioquin naturarum multitudo nullo fine clauderetur; quod est absurdum. Superior autem natura aut est sola, aut plures sunt æquales. Si plures; æquales non sunt, nisi per aliquid idem quod ipsa sit earum essentia: si enim per aliud essent æquales, essent illo minores; nec proinde summa essent, ac cæteris superiores. Est igitur una quædam natura seu essentia, quæ est summum omnium quæ sunt; quæ per se bona et magna; quæ per se est id quod ipsa est, et per quam est quidquid aut bonum, aut magnum, aut aliquid est.

Amplius: si quis intendat rerum naturas, velit, nolit, sentit non eas omnes contineri una dignitatis paritate; sed quasdam earum distingui graduum imparitate. Qui enim dubitat, quod in natura sua ligno melior sit equus, et equo præstantior homo, is profecto non est dicendus homo. Cum igitur na-

Non omnes naturæ sunt pares dignitate: sed aliæ aliis sunt meliores.

turarum aliæ aliis negari non possint meliores, nihilominus persuadet ratio aliquam in eis sic supereminere, ut non habeat se superiorem. Si enim hujusmodi graduum distinctio sic est infinita, ut nullus sit ibi gradus superior, quo superior alius non inveniatur; ad hoc ratio deducitur, ut ipsarum multitudo naturarum nullo fine claudatur. Hoc autem nemo non putat absurdum, nisi qui nimis est absurdus. Est igitur ex necessitate aliqua natura, quæ sic est alicui vel aliquibus superior, ut nulla sit cui ordinetur inferior. Hæc vero natura quæ talis est, aut sola est, aut plures hujusmodi et æquales sunt: verum si plures sunt et æquales; cum æquales esse non possint per diversa quædam, sed per idem aliquid; illud unum, per quod æqualiter tam magnæ sunt, aut est idipsum quod ipsæ sunt, id est ipsa rerum essentia, aut aliud quam quod ipsæ sunt. Sed si nihil est aliud quam ipsa earum essentia: sicut earum essentiæ non sunt plures, sed una; ita et naturæ non sunt plures, sed una. Idem namque naturam hic intelligo, quod essentiam. Si vero id, per quod plures ipsæ naturæ tam magnæ sunt, aliud est quam quod ipsæ sunt: pro certo minores sunt, quam id, per quod magnæ sunt. Quidquid enim per aliud est magnum, minus est quam id, per quod est magnum. Quare non sunt sic magnæ, ut illis nihil aliud sit majus. Quod si nec per hoc quod sunt, nec per aliud possibile est tales esse plures naturas, quibus nihil sit præstantius; nullo modo possunt esse naturæ plures hujusmodi. Restat igitur, unam et solam naturam ali-

quam esse, quæ sic est aliis superior, ut nulli sit inferior: sed quod tale est, maximum, et optimum est omnium, quæ sunt. Est igitur quædam natura, quæ est summum omnium quæ sunt. Hoc autem esse non potest, nisi ipsa sit per se id quod est; et cuncta quæ sunt, sint per ipsam id, quod sunt. Nam cum paulo ante ratio docuerit id, quod per se est, et per quod alia cuncta sunt, esse summum omnium existentium: aut e converso id quod est summum, est per se, et cuncta alia per illud; aut erunt plura summa. Sed plura summa non esse, manifestum est. Quare est quædam natura, vel substantia, vel essentia, quæ est per se bona et magna, et per se est id, quod est, et per quam est quidquid vere aut bonum, aut magnum, aut aliquid est, et quæ est summum bonum, summum magnum, summum ens sive subsistens, id est, summum omnium quæ sunt.

CAPUT V.

Quod sicut illa est per se, et alia per illam: ita illa sit ex se, et alia ex illa.

Quoniam itaque placet quod inventum est: juvat indagare utrum hæc ipsa natura, et cuncta quæ aliquid sunt, non sint nisi ex ipsa, quemadmodum non sunt nisi per ipsam. Sed liquet posse dici, quia quod est ex aliquo, est etiam per id ipsum: et quod est per aliquid, est etiam ex eo ipso: quemadmodum quod est ex materia, et per artificem, potest

etiam dici esse per materiam, et ex artifice; quoniam per utrumque, et ex utroque, id est ab utroque habet ut sit, quamvis aliter sit per materiam, et ex materia, quam per artificem, et ex artifice. Consequitur ergo, ut quomodo cuncta quæ sunt, per summam naturam sunt id quod sunt; et ideo illa est per se ipsam, alia vero per aliud: ita omnia quæ sunt, sint ex eadem summa natura; et idcirco illa sit ex seipsa, alia autem ex illa.

Ex ipsa sicut et per ipsam esse dicit possunt quæcumque sunt.

CAPUT VI.

Quod illa non sit ulla juvante causa ducta ad esse; nec tamen sit per nihil, aut ex nihilo: et quomodo intelligi possit esse per se, et ex se.

Quomodo summa natura per se esse dicenda est? Quidquid enim per aliquid est, aut per efficiens, aut per materiam, aut per instrumentum esse videtur. Quod autem aliquo ex his modis est, per aliud est, et proinde minus eo per quod habet ut sit: summa vero natura nec per aliud est; nec minor aut posterior seipsa, aut aliqua re. Ergo summa natura nec a se nec ab alio fieri potest; nec ipsa sibi, aut aliquid aliud materia fuit, unde fieret; aut aliqua res ipsam, ut esset, adjuvit. Sed nec intelligi potest, ut quod aliquid est, sit per nihil. Si igitur summa natura est ex nihilo; aut per se, aut per aliud est ex nihilo. Non per se; alioquin ipsa esset seipsa prior: Non per aliud: alioquin ipsa non esset summa, sed inferior eo per quod est. Deinde si summa natura per aliquid est ex nihilo, id quod causa tanti boni fuit, magnum bonum est. Nullum autem bonum intelligi potest ante illud bonum, sine quo nihil est bonum, hoc est, ante summam naturam. Ergo nec intelligi

potest res ulla præcedere, per quam summa natura sit ex nihilo. Item: si hæc est aliquid ex nihilo, aut per nihil, vel ipsa non est ex se et per se; vel ipsa est nihil. Ergo ipsa nullatenus est per nihil, aut ex nihilo, sed ipsa per se et ex seipsa est; eo modo quo lux lucere, et lucens esse per seipsam, et ex seipsa intelligitur.

Quoniam igitur non semper habet eundem sensum quod dicitur esse per aliquid, aut esse ex aliquo: quærendum est diligentius quomodo per summam naturam, vel ex ipsa sint omnia quæ sunt: et quoniam id quod est per seipsum, et id quod est per aliud, non eamdem suscipiunt existendi rationem, prius separatim videamus de ipsa summa natura, quæ per se est; postea de his, quæ per aliud sunt. Cum igitur constet, quia illa est per seipsam quidquid est, et omnia alia sunt per illam id quod sunt, quomodo ipsa est per se? Quod enim dicitur esse per aliquid videtur esse aut per efficiens, aut per materiam, aut per aliquod aliud adjumentum, velut per instrumentum. Sed quidquid aliquo ex his tribus modis est, per aliud est; et posterius, et aliquo modo minus est eo, per quod habet ut sit: at summa natura nullatenus est per aliud; nec est posterior, aut minor seipsa, aut aliqua alia re. Quare summa natura nec a se, nec ab alio fieri potuit; nec ipsa sibi, nec aliquid aliud illi materia, unde fieret, fuit; nec ipsa se aliquo modo, aut aliqua res ipsam, ut esset quod non erat, adjuvit. Quid igitur? Quod enim non est a quo faciente, aut ex qua materia, aut quibus adjumentis ad esse perve-

Quomodo summa natura est per se. Quod est per aliquid, videtur, esset aut per efficiens, aut per materiam, aut per instrumentum.

nerit, id videtur aut esse nihil; aut, si aliquid est, per nihil esse, et ex nihilo. Quæ licet ex iis, quæ rationis luce de summa jam animadverti substantia, putem nullatenus in illam posse cadere; non tamen negligam hujus rei probationem contexere. Quoniam namque ad magnum, et delectabile quiddam me subito perduxit hæc mea meditatio, nullam vel simplicem, peneque fatuam objectionem mihi disputanti occurrentem, negligendo, volo præterire: quatenus et ego nihil ambiguum in præcedentibus relinquens, certior valeam ad sequentia procedere; et si forte cui, quod speculor, persuadere voluero, omni, vel modico, remoto obstaculo quilibet tardus intellectus ad audita facile possit accedere. Quod igitur illa natura, sine qua nulla est natura, sit nihil, tam falsum est; quam absurdum erit si dicatur, quidquid est nihil esse: per nihil vero non est, quia nullo modo intelligi potest, ut quod aliquid est, sit per nihil. At si quo modo est ex nihilo, aut per se, aut per aliud, aut per nihil est ex nihilo: sed constat quia nullo modo aliquid est per nihil. Si igitur est aliquo modo ex nihilo; aut per se, aut per aliud est ex nihilo. Per se autem nihil potest esse ex nihilo: quia si quid est ex nihilo per aliquid, necesse est ut id, per quod est, prius sit. Quoniam igitur hæc essentia prior seipsa non est, nullo modo est ex nihilo per se. At si dicitur per aliquam naturam aliam extitisse ex nihilo, non est summa omnium, sed aliqua inferior: nec est per se hoc quod est, sed per aliud. Item: si per aliquid est ipsa ex nihilo; id, per quod est,

magnum bonum fuit; cum causa boni fuit. At nullum bonum potest intelligi ante illud bonum, sine quo nihil est bonum: hoc autem bonum, sine quo nullum est bonum, satis liquet, hanc esse summam naturam, de qua agitur. Quare res nulla vel intellectu præcessit, per quam ista ex nihilo esset. Denique si hæc ipsa natura est aliquid aut per nihil, aut ex nihilo; proculdubio aut ipsa non est per se et ex se quidquid est; aut dicitur ipsa nihil; quod utrumque superfluum est exponere quam falsum sit. Licet igitur summa substantia non sit per aliquid efficiens, aut ex aliqua materia, nec aliquibus adjuta sit causis, ut ad esse perduceretur: nullatenus tamen est per nihil, aut ex nihilo; quia per seipsam, et ex seipsa est quidquid est. Quomodo ergo tandem esse intelligenda est per se, et ex se; sic nec ipsa se fecit, nec ipsa sibi materia extitit, nec ipsa se quolibet modo, ut quod non erat esset, adjuvit: nisi forte eo modo intelligendum videtur, quo dicitur quia lux lucet, vel lucens est per seipsam, et ex seipsa. Quemadmodum enim sese habent ad invicem lux, et lucere, et lucens: sic sunt ad se invicem essentia, esse, et ens, hoc est, existens, sive subsistens. Ergo summa essentia, et summe esse, et summe ens, id est, summe existens, sive summe subsistens non dissimiliter sibi convenient, quam lux, et lucere, et lucens.

CAPUT VII.

Quomodo alia omnia sint per illam, et ex illa.

Utrum cuncta sint per summam illam naturam, ut causam efficientem, vel ex illa, tanquam ex materia: sic inquiritur. Quatuor elementa sine suis formis, quas conspicimus in rebus formatis, intelligi possunt. Hæc informis seu confusa eorum natura unde est? 1. si ex aliqua materia est: vel est ex summa natura; vel ex seipsa; vel ex aliqua tertia essentia, quæ nulla est. Non ex se; tum quia hæc non per se sed per aliud est; tum quia cum nihil sit posterius seipso, nihil est materialiter ex seipso: non ex materia summæ naturæ; alioqnin ex ipsa aliquid minus ipsa fieret, et proinde ipsa mutaretur et corrumperetur: quod nefas est dicere. 2. non est bonum, per quod mutatur, vel corrumpitur summum bonum. At quidquid est, per summam essentiam est. Ergo si quid est ex summi boni materia, per summam essentiam corrumpitur, et mutatur summum bonum. Et ita summum bonum nallatenus est bonum: quod est inconveniens. Ergo nulla minor natura est materialiter ex summa natura. Ergo elementorum essentia ex nulla materia est. Ergo summa essentia tantam rerum molem sola per seipsam produxit ex nihilo.

Restat nunc de rerum earum universitate, quæ per aliud sunt, discutere quomodo sint per summam substantiam, utrum quia ipsa fecit universa, aut quia materia fuit universorum. Non enim opus est quærere utrum ideo sint universa per ipsam; quia alio faciente, aut alia materia existente, illa tantum quolibet modo, ut res omnes essent, adjuverit: cum repugnet his quæ jam supra patuerunt, si secundo

loco, et non principaliter sint per ipsam, quæcumque sunt. Primum itaque mihi quærendum esse puto, utrum universitas rerum, quæ per aliud sunt, sit ex aliqua materia. Non autem dubito, omnem hanc mundi molem, cum partibus suis, sicut videmus, formatam, constare ex terra et aqua, et aere et igne: quæ, scilicet, quatuor elementa, aliquo modo intelligi possunt sine his formis, quas conspicimus in rebus formatis, ut eorum informis, aut etiam confusa natura videatur esse materia omnium corporum suis formis discretorum; non, inquam, hoc dubito: sed quæro, unde hæc ipsa, quam dixi, mundanæ molis materia sit. Nam si hujus materiæ est aliqua materia, illa verius est corporeæ universitatis materia. Si igitur universitas rerum, seu visibilium, seu invisibilium est ex aliqua materia; profecto non solum non potest esse, sed nec dici potest esse ex alia materia, quam ex summa natura, aut ex se ipsa, aut ex aliqua tertia essentia; quæ utique nulla est. Quippe nihil omnino vel cogitari potest esse, præter illud summum omnium, quod est per seipsum; et universitatem eorum, quæ non per se, sed per idem summum sunt: quare quod nullo modo aliquid est, nullius rei materia est. Ex sua vero natura rerum universitas, quæ per se non est, esse non potest: quoniam si hoc esset, aliquo modo esset per se et per aliud, quam per id, per quod sunt cuncta; et non esset solum id, per quod cuncta sunt: quæ omnia sunt falsa. Item, omne quod ex materia est, ex alio est, et posterius est eo; quoniam igitur nihil est aliud a seipso, vel

Tota hæc mundi moles constat ex terra, et aqua, et aere et igne.

posterius seipso; consequitur ut nihil sit materialiter ex seipso. At si ex summæ naturæ materia potest esse aliquid minus ipsa, summum bonum mutari, et corrumpi potest: quod nefas est dicere. Quapropter, quoniam omne quod aliud est quam ipsa, minus est ipsa; impossibile est aliquid aliud hoc modo esse ex ipsa. Amplius: dubium non est, quia nullatenus est bonum, per quod mutatur, vel corrumpitur summum bonum. Quod si qua minor natura est ex summi boni materia: cum nihil sit undecumque nisi per summam essentiam; mutatur et corrumpitur summum bonum per ipsam: quare summa essentia, quæ est ipsum summum bonum, nullatenus est bonum; quod est inconveniens. Nulla igitur minor natura materialiter est ex summa natura. Cum igitur eorum essentiam, quæ per aliud sunt, constet non esse velut ex materia, ex summa essentia, nec ex se, nec ex alio: manifestum est quia ex nulla materia est. Quare, quoniam quidquid est, per summam essentiam est: nec per ipsam aliquid aliud esse potest, nisi ea aut faciente, aut materia existente: consequitur de necessitate, ut præter eam nihil sit, nisi ea faciente: et quoniam nihil aliud est vel fuit, nisi illa, et quæ facta sunt ab illa; nihil omnino facere potuit per aliud, vel instrumentum, vel adjumentum, quam per seipsam. At omne quod fecit, sine dubio aut fecit ex aliquo, velut ex materia; aut ex nihilo. Quoniam igitur certissime patet, quia essentia omnium, quæ præter summam essentiam sunt, ab eadem summa essentia facta est; et quia ex nulla materia est: proculdubio

nihil apertius, quam quia illa summa essentia tantam rerum molem, tam numerosam multitudinem, tam formose formatam, tam ordinate variatam, tam convenienter diversam, sola per seipsam produxit ex nihilo.

CAPUT VIII.

Quomodo intelligendum sit, quod omnia fecit ex nihilo.

Ipsum nihil non potest esse causa alicujus quod est: et vox omnium est, nihil de nihilo. Unde videtur quod quidquid fit, fiat ex aliquo. Quod si verum est, corruunt omnia, quæ supra posita sunt de summa essentia, quæ omnia fecit ex nihilo. Tribus quidem modis substantia dici potest facta ex nihilo. 1. ita ut penitus non facta intelligatur: sic de tacente dicitur, de nihilo loquitur. 2. cum sic facta ex nihilo, quasi ex aliquo significatur: et hæc significatio semper est falsa. 3. cum sit facta ex nihilo dicitur, ut facta non est aliquo intelligatur. Eo sensu cuncta, præter summam essentiam, facta ex nihilo dicuntur: hoc est, quæ prius nihil erant, nunc sunt aliquid: sicut quis dicitur dives fieri ex paupere; sanus, ex infirmitate. Et hic est sensus, qui pauper vel æger erat, nunc est dives vel sanus.

Sed occurrit quædam dubitatio de nihilo. Nam ex quocunque fit aliquid, id causa est ejus quod ex se fit: et omnis causa necesse est aliquod ad essentiam effecti præbeat adjumentum. Quod sic omnes tenent experimento, ut etiam nulli rapiatur contendendo, et vix ulli surripiatur decipiendo. Si ergo factum est ex nihilo aliquid; ipsum nihil fuit causa ejus, quod ex ipso factum est. Sed quomodo

Ipsum nihil non potest esse causa alicujus quod est.

id quod nullum habebat esse, adjuvit aliquid ut perveniret ad esse? Si autem nullum adjumentum de nihilo provenit ad aliquid; cui aut qualiter persuadeatur quia ex nihilo aliquid efficiatur? Præterea, nihil aut significat aliquid, aut non significat aliquid. Sed si nihil est aliquid, quæcunque facta sunt ex nihilo, facta sunt ex aliquo. Si vero nihil non est aliquid: quoniam intelligi non potest, ut eo quod penitus non est, fiat aliquid; nihil fit ex nihilo: sicut vox omnium est, quia nihil de nihilo. Unde videtur consequi ut quidquid fit, fiat ex aliquo: aut enim fit de aliquo, aut de nihilo. Sive igitur nihil sit aliquid; sive nihil non sit aliquid: consequi videtur, ut quidquid factum est, factum sit ex aliquo. Quod si verum esse ponitur, omnibus, quæ supra disposita sunt, opponitur. Unde quoniam quod erat nihil, aliquid erit; id quod maxime aliquid erat, nihil erit. Ex eo namque quod quamdam substantiam maxime omnium existentem inveneram; ad hoc ut omnia alia sic facta essent ab ea, ut nihil esset unde facta essent, ratiocinando perveneram. Quare si illud unde facta sunt, quod putabam esse nihil, est aliquid: quidquid inventum æstimabam de summa essentia, est nihil. Quid igitur intelligendum est de nihilo? nam nihil quod videam posse objici, vel pene fatuum, jam statui in hac meditatione negligere. Tribus itaque, ut puto, modis, quod ad præsentis impedimenti sufficit expedimentum, exponi potest: si qua substantia dicitur esse facta ex nihilo. Unus quidem modus est, quo volumus intelligi, penitus non esse factum quod

Vox omnium est: nihil de nihilo.

Tribus modis substantia dici potest ex nihilo. 1. Ita ut penitus

dicitur ex nihilo esse: cui simile est: cum quærenti de tacente, unde loquatur, respondetur, de nihilo; id est, non loquitur. Secundum quem modum de ipsa summa essentia, et de eo, quod penitus nec fuit, nec est, quærenti unde factum sit, recte responderi potest, de nihilo, id est, nequaquam factum est: qui sensus de nullo eorum, quæ facta sunt, intelligi potest. Alia significatio est, quæ dici quidem potest, vera tamen esse non potest: ut, si dicatur aliquid sic esse factum ex nihilo, ut ex ipso nihilo, id est, ex eo quod penitus non est, factum sit: quasi ipsum nihil sit aliquid existens, ex quo possit aliquid fieri: quod quoniam semper falsum est; quotiens esse ponitur, impossibilis inconvenientia consequitur. Tertia interpretatio, qua dicitur aliquid esse factum de nihilo, est cum intelligimus esse quidem factum; sed non esse aliquid, unde sit factum. Per similem significationem dici videtur, cum homo contristatus sine causa, dicitur contristatus de nihilo. Secundum igitur hunc sensum si intelligatur quod supra conclusum est, quia præter summam essentiam cuncta, quæ sunt ab eadem, ex nihilo facta sunt, id est, non ex aliquo: sicut ipsa conclusio præcedentia convenienter consequetur, ita ex eadem conclusione nihil inconveniens subsequetur: quamvis non inconvenienter, et sine omni repugnantia, ea quæ facta sunt a creatrice substantia dici possint esse ex nihilo facta; eo modo quo dici solet dives factus ex paupere, et recepisse quis sanitatem ex ægritudine: id est, qui prius pauper erat, nunc est dives, quod antea non

non facta intelligatur. Sic de tacente dicitur: de nihilo loquitur.

2. Cum sic facta est nihilo quasi ex aliquo significatur. Et hæc significatio semper est falsa.

3. Cum sic facta ex nihilo dicitur, ut facta non ex aliquo intelligatur. Eo sensu cuncta, præter summam essentiam, facta sunt ex nihilo.

erat; et qui prius habebat ægritudinem, nunc habet sanitatem, quam antea non habebat. Hoc igitur modo non inconvenienter intelligi potest, si dicatur creatrix essentia universa fecisse de nihilo, sive quod universa per illam facta sunt de nihilo: id est, quæ prius nihil erant, nunc sunt aliquid. Hac ipsa quippe voce qua dicitur, quia illa fecit, sive, quia ista facta sunt; intelligitur, quia cum illa fecit, aliquid fecit; et cum ista facta sunt, non nisi aliquid facta sunt. Sic enim aspicientes aliquem de valde humili fortuna, multis opibus, honoribusve ab aliquo exaltatum, dicimus: ecce ille fecit istum de nihilo, aut factus est ille ab isto de nihilo: id est, ipse qui prius quasi nihilum reputabatur, nunc illo faciente vere aliquid æstimatur.

CAPUT IX.

Quod ea quæ facta sunt ex nihilo, nonnihil erant antequam fierent, quantum ad rationem facientis.

Nihil rationabiliter ab aliquo fit, nisi in ipso præcedat rei faciendæ forma, erat igitur in ratione summæ naturæ quid, aut qualia, aut quomodo futura essent universa, priusquam fierent. Ergo antequam essent, non erant nihil; nec ex nihilo sunt, quando sunt; quantum ad rationem facientis.

Verum videor mihi videre quiddam, quod non negligenter discernere cogit, secundum quid ea qua facta sunt, antequam fierent, dici possint fuisse nihil. Nullo namque pacto fieri potest aliquid rationa-

biliter ab aliquo, nisi in facientis ratione præcedat aliquod rei faciendæ quasi exemplum, sive (ut aptius dicitur) forma vel similitudo, aut regula. Patet itaque quoniam priusquam fierent universa, erat in ratione summæ naturæ, quid, aut qualia, aut quomodo futura essent: quare cum ea quæ facta sunt, clarum sit nihil fuisse antequam fierent, quantum ad hoc, quia non erant quod nunc sunt, nec erat ex quo fierent; non tamen nihil erant, quantum ad rationem facientis, per quam, et secundum quam fierent.

Nihil rationabiliter ab aliquo fit, nisi in ipso præcedat rei faciendæ forma.

CAPUT X.

Quod illa ratio sit quædam rerum locutio, sicut faber dicit prius apud se quod facturus est.

Forma rerum in mente Divina est earum quædam in ipsa ratione locutio. Sic faber opus, quod facturus est, intra se dicit. Rem unam autem tripliciter loqui possumus. 1. sensibiliter, sensibilibus signis utendo. 2. Insensibiliter, hæc signa insensibiliter intra nos cogitando. 3. nec sensibiliter nec insensibiliter, non signa sed res ipsas mente dicendo. His tribus locutionis generibus singula verba conveniunt. Tertiæ locutionis verba sunt naturalia, et proinde eadem apud omnes. Hæc ubi sunt, nullum aliud verbum est necessarium ad rem cognoscendam: et ubi hæc esse non possunt, omne aliud verbum est inutile ad rem demonstrandam. Verba naturalia sunt veriora, quia rebus sunt magis similia. Unde verbum naturale est maxime proprium, et principale rei verbum. Hæc ergo locutio fuit, qua summa essentia dixit omnia, antequam essent, ut per illam fierent.

Illa autem forma rerum, quæ in ejus ratione res creandas præcedebat, quid aliud est quam rerum

Forma rerum in mente

divina est earum quædam in ipsa ratione locutio. quædam in ipsa ratione locutio; veluti cum faber facturus aliquod suæ artis opus, prius illud intra se dicit mentis conceptione? Mentis autem sive rationis locutionem hic intelligo, non cum voces rerum significativæ cogitantur; sed cum res ipsæ, vel futuræ, vel jam existentes acie cogitationis in mente conspiciuntur. *Rem unam tripliciter loqui possumus. 1. sensibiliter. 2. insensibiliter. 3. nec sensibiliter, nec insensibiliter.* Frequenti namque usu cognoscitur, quia rem unam tripliciter loqui possumus. Aut enim res loquimur signis sensibilibus, id est, quæ sensibus corporeis sentiri possunt, sensibiliter utendo; aut eadem signa, quæ foris sensibilia sunt, intra nos insensibiliter cogitando; aut nec sensibiliter, nec insensibiliter his signis utendo; sed res ipsas, vel corporum imaginatione, vel rationis intellectu, pro rerum ipsarum diversitate, intus in nostra mente dicendo. Aliter namque hominem dico, cum eum hoc nomine, quod est, homo, significo: aliter cum idem nomen tacens cogito: aliter cum eum ipsum hominem mens, aut per corporis imaginem, aut per rationem intuetur; per corporis quidem imaginem, *Essentia hominis, animal rationale mortale.* ut cum ejus sensibilem figuram imaginatur: per rationem vero, ut cum universalem ejus essentiam, quæ est, animal rationale mortale, cogitat. Hæ vero tres loquendi varietates singulæ verbis sui generis constant: sed illius, quam tertiam et ultimam posui, locutionis verba, cum de rebus non ignoratis sunt, naturalia sunt, et apud omnes gentes sunt eadem. Et quoniam omnia alia verba propter hæc sunt inventa: ubi ista sunt, nullum aliud verbum est necessarium ad rem cognoscendam, et ubi ista esse non possunt, nullum aliud est utile ad rem osten-

dendam. Possunt etiam non absurde dici tanto veriora, quanto magis rebus, quarum sunt verba, similia sunt, et eas expressius significant; exceptis namque rebus illis, quibus ipsis utimur pro nominibus suis ad easdem significandas, ut sunt quædam voces, velut A vocalis, exceptis, inquam, his, nullum aliud verbum sic videtur rei simile, cujus est verbum, aut sic eam exprimit, quomodò illa similitudo, quæ in acie mentis rem ipsam cogitantis exprimitur. Illud igitur jure dicendum est maxime proprium, et principale rei verbum. Quapropter si nulla de qualibet re locutio tantum propinquat rei, quantum illa quæ hujusmodi verbis constat; nec aliquid aliud tam simile rei vel futuræ, vel jam existenti in ratione alicujus potest esse: non immerito videri potest apud summam substantiam, talem rerum locutionem et fuisse, antequam essent, ut per eam fierent; et esse, cum facta sunt, ut per eam sciantur.

Verba naturalia sunt veriora quia rebus sunt magis similia.

CAPUT XI.

Quod tamen multa sit in hac similitudine fabri dissimilitudo.

Summi Artificis et fabri dissimilitudo est. 1. in eo quod summus Artifex formam non aliunde compingat. 2. in eo quod summus Artifex nullam exigat materiam, ex qua præconceptum opus perficiat. 3. in eo quod creatricis substantiæ opera non sunt aliquid, nisi quod sunt per illam: quæ vero a fabro fiunt, penitus non essent, nisi essent aliquid quod non sunt per ipsum.

Sed quamvis summam substantiam constet prius in se quasi dixisse cunctam creaturam, quam eam

secundum eamdem, et per eamdem suam intimam locutionem concederet: quemadmodum faber prius mente concipit, quod postea secundum mentis conceptionem opere perficit. Multam tamen in hac similitudine intueor dissimilitudinem. Illa namque nihil omnino aliunde assumpsit, unde vel eorum que factura erat, formam in se ipsa compingeret; vel ea ipsa, id quod sunt, perficeret: faber vero penitus nec mente potest aliquid corporeum concipere imaginando, nisi id quod, aut totum simul, aut per partes, ex aliquibus rebus aliquo modo jam didicit; nec opus mente conceptum perficere, si desit aut materia, aut aliquid, sine quo opus præcogitatum fieri non possit: quanquam enim homo tale aliquod animal possit cogitando, vel pingendo, quale nusquam sit, configere; nequaquam tamen hoc facere valet, nisi componendo in eo partes, quas ex rebus alias cognitis in memoriam attraxit. Quare in hoc differunt ab invicem illæ in creatrice substantia, et in fabro suorum operum faciendorum intimæ locutiones; quod illa nec assumpta, nec adjuta aliunde, sed prima, et sola causa sufficere potuit suo artifici ad suum opus perficiendum: ista vero nec prima, nec sola, nec sufficiens est ad suum incipiendum. Quapropter ea, quæ per illam creata sunt, omnino non sunt aliquid, quod non sunt per illam. Quæ vero per istam fiunt, penitus non essent, nisi essent aliquid quod non sunt per ipsam.

CAPUT XII.

Quod hæc summæ essentiæ locutio sit summa essentia.

Summa substantia per semetipsam omnia fecit. Per naturalem autem et intimam locutionem omnia fecit. Ergo naturalis hæc locutio est ipsa summa substantia.

Sed cum pariter ratione docente sit certum, quia quidquid summa substantia fecit, non fecit per aliud, quam per semetipsam: et quidquid fecit, per suam intimam locutionem fecit; sive singula singulis verbis, sive potius uno verbo simul omnia dicendo: quid magis necessarium videri potest, quam hanc summæ essentiæ locutionem non esse aliud, quam summam essentiam? Non igitur negligenter prætereundam hujus locutionis considerationem puto: sed priusquam de illa possit tractari, diligenter ejusdem summæ substantiæ proprietates aliquas studiose investigandas existimo.

CAPUT XIII.

Quod sicut omnia per summam essentiam facta sunt, ita vigeant per ipsam.

Sicut omnia quæ sunt, per unum aliquid sunt, quod solum est per seipsum: ita omnia per unum aliquid vigent, quod solum viget per seipsum. Ergo sicut nihil factum est nisi per Creatricem essentiam: ita nihil viget nisi per eamdem servatricem præsentiam.

Constat ergo per summam naturam esse factum, quidquid non est idem illi. Dubium autem non nisi

irrationali menti esse potest, quod cuncta, quæ facta sunt, eodem ipso sustinente vigent, et perseverant esse quamdiu sunt, quo faciente de nihilo habent esse quod sunt. Simili namque per omnia ratione, qua collectum est omnia, quæ sunt, esse per unum aliquid, unde ipsum solum est per seipsum, et alia per aliud; simili, inquam, ratione potest probari quia quæcumque vigent per unum aliquid vigeant: unde illud solum viget per seipsum, et alia per aliud. Quod quoniam aliter esse non potest, nisi ut ea, quæ sunt facta, per aliud vigeant; et id a quo facta sunt, vigeat per seipsum: necesse est ut sicut nihil factum est, nisi per creatricem præsentem essentiam; ita nihil vigeat, nisi per ejusdem servatricem præsentiam.

CAPUT XIV.

Quod illa sit in omnibus, et per omnia, et omnia sint ex illa, et per illam, et in illa.

Ex quo consequitur ut ubi ipsa non est, nihil sit. Ubique igitur, et per omnia, et in omnibus est. Cum enim creatum nullatenus valeat exire creantis, et foventis immensitatem: creans vero et fovens excedere possit omne quod creatum est: liquet quod summa essentia ipsa est, quæ cuncta alia portat, superat, claudit, et penetrat; et ipsa in omnibus est, et per omnia; et ex ipsa, et per ipsam, et in ipsa sunt omnia.

Quod si ita est: immo quia ex necessitate sic est, consequitur, ut ubi ipsa non est, nihil sit. Ubique

igitur est, et per omnia, et in omnibus. At quoniam absurdum est, ut, scilicet, quemadmodum nullatenus aliquid creatum potest exire creantis, et foventis immensitatem; sic creans et fovens nequaquam valeat aliquo modo excedere factorum universitatem; liquet, quoniam ipsa est, quæ cuncta alia portat, et superat, claudit, et penetrat. Si igitur hæc illis, quæ superius sunt inventa, jungantur; eadem est quæ in omnibus est, et per omnia, et ex qua, et per quam, et in qua omnia.

Creatum nullatenus exire valet creantis et foventis immensitatem.

CAPUT XV.

Quid possit, aut non possit de illa dici substantialiter.

Nullum in creatis relativum est substantiale illi de quo relative dicitur. Ergo quod de summa natura relative dicitur, v. g. quod major sit omnibus, non significat ejus essentiam Ipsa enim per se, et non per aliud aut ad aliud est quidquid est. Præter relativa quidquid est, aut ipsum melius est quam non-ipsum, aut non-ipsum in aliquo melius est quam ipsum. Ipsum non-ipsum intelligitur, ut verum non-verum, corpus non corpus, et alia hujusmodi. Ipsum, ut, sapiens, est simpliciter melius quam non-ipsum, seu non-sapiens. Non-ipsum, ut, non aurum, est in aliquo melius quam ipsum, sive aurum. Summum non est omnino, et simpliciter melius, quam non summum: quia relativum est. Non summum non est in aliquo melius quam summum. Neutrum designat summæ naturæ essentiam. Summa natura est quidquid omnino melius est quam non-ipsum: ipsa enim sola est, qua nihil melius, et quæ omnibus est melior. Ergo ipsa non est corpus, nec aliquid corporeum; nam est aliquid corpore melius, scilicet mens rationalis.

Ergo ipsa est vivens, sapiens, potens, vera, justa, beata, æterna, et quidquid absolute melius est quam non-ipsum.

Jam non immerito valde moveor, quam studiose possum, inquirere quid omnium, quæ de aliquo dici possunt, huic tam admirabili naturæ queat convenire substantialiter. Quamquam enim mirer si possit in nominibus vel verbis, quæ aptamus rebus factis de nihilo, reperiri quod digne dicatur de creatrice universorum substantia; tentandum tamen est ad quid hanc indagationem ratio perducet. Itaque de relativis quidem nulli dubium, quia nullum eorum substantiale est illi, de quo relative dicitur. Quare si quid de summa natura dicitur relative, non est ejus significativum substantiæ. Unde hoc ipsum quod summa omnium, sive major omnibus quæ ab illa facta sunt, vel aliud aliquid similiter relative dici potest: manifestum est, quoniam non ejus naturalem designat essentiam. Si enim nulla earum rerum unquam esset, quarum relatione summa, et major dicitur; ipsa nec summa, nec major intelligeretur: nec tamen iccirco minus bona esset, aut essentialis suæ magnitudinis in aliquo detrimentum pateretur. Quod ex eo manifeste cognoscitur, quoniam ipsa quidquid boni, vel magni est, non est per aliud, quam per seipsam. Si igitur summa natura sic potest intelligi non summa; ut tamen nequaquam sit major, aut minor, quam cum intelligitur summa omnium: manifestum est quoniam summum non simpliciter significat illam essentiam, quæ omnino major et melior est, quam quidquid non est quod

Nullum in creatis relativum est substantiale illi de quo relative dicitur.

ipsa est. Quod autem ratio docet de summo, non dissimiliter invenitur in similiter relativis. Illis itaque, quæ relative dicuntur, omissis, quia nullum eorum simpliciter demonstrat alicujus essentiam; ad alia discutienda se convertat intentio. Et quidem si quis singula diligenter intueatur; quidquid est præter relativa, aut tale est, ut ipsum omnino melius sit, quam non-ipsum; aut tale, ut non-ipsum in aliquo melius sit, quam ipsum. Ipsum autem et non-ipsum, non aliud hic intelligo, quam verum non-verum, corpus non-corpus, et his similia. Melius quidem est omnino aliquid, quam non-ipsum: ut, sapiens quam non-ipsum sapiens, id est, melius est sapiens, quam non sapiens. Quamvis enim justus non-sapiens melior videatur, quam non-justus sapiens; non tamen melius simpliciter est, non sapiens quam sapiens: omne enim non-sapiens, simpliciter inquantum non sapiens, est minus quam sapiens: quia omne non-sapiens melius esset, si esset sapiens. Similiter omnino melius est verum, quam non-ipsum, id est, quam non-verum; et justum, quam non-justum; et vivit, quam non-vivit. Melius autem est in aliquo non-ipsum, quam ipsum: ut non-aurum, quam aurum. Nam melius est homini esse non-aurum, quam aurum: quamvis forsitan melius esset alicui aurum esse, quam non-aurum esse: ut plumbo. Cum enim utrumque, scilicet, homo et plumbum, sit non-aurum: tanto melius aliquid est homo, quam aurum; quanto inferioris naturæ esset, si esset aurum: et plumbum tanto vilius est, quanto preciosius esset, si aurum

Ipsum non-ipsum intelligitur; ut verum non verum, corpus non corpus, et alia hujusmodi.

Ipsum, ut sapiens, est simpliciter melius quam non ipsum, seu non-sapiens. Non-ipsum, ut, non aurum, est in aliquo melius, quam ipsum, sive aurum.

Summum non est omnino et simpliciter melius, quam non summum: quia relativum est. Non summum non est in aliquo melius, quam summum. Neutrum designat summæ naturæ essentiam.

esset. Patet autem ex eo quod summa natura sic intelligi potest non-summa, ut nec summum omnino melius sit, quam non-summum; nec non-summum alicui melius, quam summum: multa relativa esse, quæ nequaquam hac contineatur divisione. Utrum autem aliqua contineantur, inquirere supersedeo; cum ad propositum sufficiat quod de illis notum est; nullum, scilicet, eorum simplicem summæ naturæ substantiam designare. Cum igitur quidquid aliud est, si singula dispiciantur, aut ipsum sit melius quam non-ipsum; aut non-ipsum in aliquo sit melius, quam ipsum: sicut nefas est putare quod substantia summæ naturæ sit aliquid, quo melius sit aliquo modo non-ipsum: sic necesse est, ut sit quidquid omnino melius est, quam non ipsum. Illa enim sola est, qua penitus nihil est melius, et quæ melior est omnibus, quæ non sunt quod est ipsa. Non est igitur corpus, vel aliquid eorum, quæ corporei sensus discernunt. Quippe his omnibus melius est aliquid, quod non est quod ipsa sunt. Mens enim rationalis, quæ nullo corporeo sensu quid, vel qualis, vel quanta sit percipitur; quanto minor esset, si esset aliquid eorum, quæ corporeis sensibus subjacent; tanto major est, quam quodlibet eorum. Penitus enim ipsa summa essentia tacenda est esse aliquid eorum, quibus est aliquid, quod non est quod ipsa sunt, superius: et est omnino, sicut ratio docet, dicenda quodlibet eorum, quibus est omne, quod non est quod ipsa sunt, inferius. Quare necesse est eam esse viventem, sapientem, potentem, et omnipotentem, veram, justam, beatam, æternam,

et quidquid similiter absolute melius quam non-ipsum. Quid ergo quæratur amplius quid summa illa sit natura; si manifestum est quid omnium sit, aut quid omnium non sit?

CAPUT XVI.

Quod idem sit illi esse justam, quod est esse justitiam: et eodem modo de his, quæ similiter de illa dici possunt: et quod nihil horum monstret qualis illa, vel quanta sit, sed quid sit.

Summa natura non per aliud, sed per se est quidquid est; ipsa autem est justa, et quidem per justitiam. Ergo ipsa summa natura est ipsa sua justitia: et cum per justitiam justa dicitur, per se justa intelligitur. Deinde si quæratur quid sit summa natura: Quid verius respondetur quam, justitia? Ergo de summa natura non proprie dicitur quod habet justitiam, sed quod existit justitia: et cum dicitur existens justitia, non dicitur qualis, sed quid est. Ergo cum dicitur justa, non dicitur qualis sit, sed quid ipsa sit. et eidem est ac si diceretur, ipsa est justitia. Sic intellige et de cæteris, quæ de Deo similiter dicuntur. Porro quodlibet bonum summa natura sit, summe illud est. Illa igitur est summa essentia, summa vita, summa ratio, summa justitia etc. quod non est aliud quam summe ens, summe vivens, summe rationale, summe justum etc.

Sed fortasse cum dicitur justa, vel magna, vel aliquid similium, non ostenditur quid sit; sed potius qualis, vel quanta sit. Per qualitatem quippe, vel quantitatem, quodlibet horum dici videtur. Omne namque quod justum est, per justitiam justum est:

et alia hujusmodi similiter. Quare ipsa summa natura non est justa, nisi per justitiam. Videtur igitur participatione qualitatis, justitiæ, scilicet, justa dici summe bona substantia: quod si ita est, per aliud est justa, non per se. At hoc contrarium est veritati perfectæ: quia bona, vel magna, vel subsistens, quod est omnino, per se est, non per aliud. Si igitur non est justa, nisi per justitiam; nec justa esse potest, nisi per se: quid magis conspicuum, quid magis necessarium, quam quod eadem natura, est ipsa justitia: et cum dicitur esse justa per justitiam, idem est quod per se; et cum justa per se dicitur esse, non aliud intelligitur, quam per justitiam. Quapropter, si quæratur quid sit ipsa summa natura, de qua agitur; quid verius respondetur, quam justitia? Videndum igitur quomodo intelligendum sit, quando illa natura, quæ est ipsa justitia, dicitur justa. Quoniam enim homo non potest esse justitia, justitiam autem habere potest: non intelligitur justus homo existens justitia, sed habens justitiam. Quoniam igitur de summa natura non proprie dicitur quia habet justitiam, sed existit justitia: cum dicitur justa, proprie intelligitur existens justitia; non autem habens justitiam. Quare si, cum dicitur existens justitia, non dicitur qualis est, sed quid est; consequitur ut, cum dicitur justa, non dicatur qualis sit, sed quid sit. Deinde, quoniam de illa suprema essentia idem est dicere quia est justa, et quia est existens justitia: et cum dicitur, est existens justitia, non est aliud quam, est justitia: nihil differt in illa, sive dicatur, est justi-

Summa natura non per aliud sed per se est, quidquid est.

De summa natura non proprie dicitur, quod habet justitiam sed quod existit justitia.

tia, sive, est justa. Quapropter cum quæritur de illa quid est, non minus congrue respondetur, justa, quam, justitia: quod vero in exemplo justitiæ ratum esse conspicitur, hoc de omnibus, quæ similiter de ipsa summa natura dicuntur, intellectus sentire per rationem constringitur. Quidquid igitur eorum de illa dicatur, non qualis, vel quanta; sed magis quid sit monstratur. Sed palam est, quia quodlibet bonum summa natura sit, summe illud est. Illa igitur est summa essentia, summa vita, summa ratio, summa salus, summa justitia, summa sapientia, summa veritas, summa bonitas, summa magnitudo, summa pulcritudo, summa immortalitas, summa incorruptibilitas, summa immutabilitas, summa beatitudo, summa æternitas, summa potestas, summa unitas; quod non est aliud, quam summe ens, summe vivens, et alia similiter.

Quodlibet bonum summa natura sit, summe illud est.

CAPUT XVII.

Quod ita sit simplex, ut omnia, quæ de ejus essentia dici possunt, unum idemque sint in illa; et nihil de ea dici possit substantialiter, nisi in eo quod quid est.

Omne compositum indiget his, ex quibus componitur, illis debet quod est, et per illa est quidquid est; quod autem illa sunt, per illud non sunt; et proinde summum non est. Hæc autem de summa natura dicere nefas est. Ergo illa non est composita. Et cum ipsa tot bona sit, vita, ratio, bonitas, justitia etc. quæ de Deo dicuntur, necesse sit, ut hæc omnia bona non plura, sed unum sint. Ergo unum illorum est idem quod omnia, sive simul, sive singula. Et cum summa natu-

rā una consideratione sit quidquid est, quia essentialiter est hoc totum quod ipsa est: nihil de illa dicitur in eo quod qualis, vel quanta; sed in eo quod quid sit.

Quid ergo, si illa summa natura tot bona est, eritne composita tam pluribus bonis; an potius non sunt plura bona, sed unum bonum tam pluribus nominibus significatum? Omne enim compositum ut subsistat, indiget his, ex quibus componitur; et illis debet quidem quod est, quia quidquid est, per illa est; et illa quod sunt, per illud non sunt: et icirco penitus summum non est. Si igitur natura illa composita est ex pluribus bonis; hæc omnia, quæ omni composito insunt, in illam incidere necesse est: quod nefas falsitatis aperta ratione destruit, et obruit tota, quæ supra patuit, necessitas veritatis. Cum igitur illa natura nullo modo composita sit, et tamen omnimodo tot illa bona sit: necesse est ut illa omnia non plura, sed unum sint. Idem igitur est quodlibet unum illorum quod omnia, sive simul, sive singula; ut cum dicitur justitia, vel essentia, idem significat, quod alia, vel omnia simul, vel singula. Quemadmodum itaque unum est, quidquid essentialiter de summa substantia dicitur: ita ipsa uno modo una consideratione est, quidquid est essentialiter. Cum enim aliquis homo dicitur, et corpus, et rationalis, et homo; non uno modo, vel consideratione hæc tria dicitur. Secundum aliud est enim corpus, et secundum aliud rationalis; et singulum horum non est totum id, quod est homo. Illa vero summa essentia nullo modo sic est aliquid,

Omne compositum indiget his ex quibus componitur, illis debet quod est, et per illu est quidquid est.

Summa natura

ut illud idem secundum alium modum, aut secundum aliam considerationem non sit: quia quidquid aliquo modo essentialiter est, hoc est totum quod ipsa est. Nihil igitur quod de ejus essentia vere dicitur, in eo quod qualis, vel quanta, sed in eo quod quid sit, accipitur. Quidquid enim est, vel quale, vel quantum, est etiam aliud in eo quod quid est, unde non simplex, sed compositum est.

una consideratione est, quidquid est: quia essentialiter est hoc totum quod ipsa est.

CAPUT XVIII.

Quod sit sine principio, et sine fine.

Si summa substantia principium habet, aut ex se, aut ex alio, aut ex nihilo habet. Non ex alio, aut ex nihilo habet: cum probatum sit eam non esse ex alio, aut ex nihilo. Non etiam ex se, vel per se initium habet: sic enim est ex se, vel per se, ut non alia sit essentia quæ est per se, et ex se, et alia per quam et ex qua est: alioquin jam non esset per se, sed per aliud. Summa igitur natura non incœpit per se vel ex se. Sed nec finem habebit. Si enim finem habitura est. 1. Non est summe vita, seu immortalis et incorruptibilis. 2. aut volens aut nolens desinet. Non volens quia, non est simplex bonum, cujus voluntate perit summum bonum. Si vero nolens; non est summe potens. 3. Non esset æterna. 4 veritatem principium vel finem habere, nequit cogitari. Nunquam enim non verum fuit, quia futurum erat aliquid: et nunquam non verum erit, quia præteritum est aliquid.

Ex quo igitur hæc tam simplex natura creatrix, et vigor omnium fuit, vel usquequo futura est? An potius nec ex quo, nec usquequo est; sed sine

principio, et sine fine est? Si enim principium habet; aut ex se, vel per se hoc habet; aut ex alio, vel per aliud; aut ex nihilo, vel per nihil. Sed constat per veritatem jam perspectam quia nullo modo ex alio, vel ex nihilo, vel per aliud, vel per nihil est. Nullo igitur modo per aliud, vel ex alio, aut per nihil, vel ex nihilo initium sortita est. Ex seipsa vero, vel per se initium habere non potest: quanquam ex seipsa, et per seipsam sit. Sic enim est ex se, et per se, ut nullo modo sit alia essentia, quæ est per se, et ex se, et alia per quam, et ex qua est. Quidquid autem ex aliquo, vel per aliquid incipit esse, non est omnino idem illi ex quo, vel per quod incipit esse. Summa igitur natura non incœpit per se, vel ex se. Quoniam igitur nec per se, nec ex se, nec per aliud, nec ex alio, nec per nihil, nec ex nihilo habet principium: nullo modo habet principium. Sed neque finem habebit. Si enim finem habitura est, non est summe immortalis, et summe incorruptibilis: sed constat, quia est summe immortalis, et incorruptibilis: non habebit igitur finem. Amplius: si finem habitura est; aut volens, aut nolens deficiet. Sed pro certo non est simplex bonum, cujus voluntate perit summum bonum: at ipsa est verum, et simplex bonum: quare sua sponte non deficiet ipsa, quam certum est esse summum bonum. Si vero nolens peritura est; non est summe potens, nec omnipotens: sed rationis necessitas asseruit eam summe potentem esse, et omnipotentem. Non ergo nolens deficiet. Quare si nec volens, neque nolens

summma natura finem habebit, nullo modo finem habebit. Amplius: si illa summa natura finem habet, vel principium, non est vera æternitas: quod esse supra inexpugnabiliter inventum est. Deinde cogitet, qui potest, quando incœpit, aut quando non fuit hoc verum; scilicet, quia futurum erat aliquid: aut quando desinet, et non erit hoc verum; scilicet, quia præteritum erit aliquid. Quod si neutrum horum cogitari potest, et utrumque hoc verum sine veritate esse non potest: impossibile est vel cogitare, quod veritas principium, vel finem habeat. Denique si veritas habuit principium, vel habebit finem: antequam ipsa inciperet, verum erat tunc quia non erat veritas: et postquam finita erit verum erit quia non erit veritas. Atqui verum non potest esse sine veritate: erat igitur veritas, antequam esset veritas; et erit veritas, postquam finita erit veritas; quod inconvenientissimum est. Sive igitur dicatur veritas habere, sive intelligatur non habere principium, vel finem, nullo claudi potest veritas principio, vel fine: quare idem sequitur de summa natura, quia ipsa summa veritas est.

CAPUT XIX.

Quomodo nihil fuit ante, aut erit post illam.

Duplex est sensus hujus pronunciationis: nihil fuit ante summam essentiam. 1. est: priusquam summa essentia esset, fuit, cum erat nihil. 2. est: ante summam essentiam non fuit aliquid. Primo sensu falsa est: secundo sensu est vera.

Duplex sensus pariter est cum dicitur: post summam essentiam nihil est futurum.

Sed ecce iterum insurgit nihil, et quæcumque hactenus ratio veritate, et necessitate concorditer attestantibus, disseruit, asserit esse nihil. Si enim ea, quæ supra digesta sunt, necessariæ veritatis munimine firmata sunt: non fuit aliquid ante summam essentiam, nec erit aliquid post eam: quare nihil fuit ante eam, et nihil erit post eam. Nam aut aliquid, aut nihil necesse est præcessisse, vel subsecuturum esse. Qui autem dicit, quia nihil fuit ante ipsam, et nihil erit post ipsam, id pronuntiare videtur: quia fuit ante ipsam, quando nihil erat; et erit post ipsam, quando nihil erit. Quando ergo nihil erat, illa non erat; et quando nihil erit, illa non erit. Quomodo ergo non incœpit ex nihilo, aut quomodo non deveniet ad nihilum: si illa nondum erat, cum jam erat nihil; et eadem jam non erit, cum adhuc erit nihil? Quid ergo molita est tanta moles argumentorum; si tam facile demolitur nihilum molimina eorum? Si namque constituitur, ut summum esse nihilo, et præcedenti succedat, et subsequenti decedat: quidquid supra statuit verum, necesse destituitur per inane nihilum. An potius repugnandum est nihilo, ne tot structuræ necessariæ rationis a nihilo expugnetur; et summum bonum, quod lucerna veritatis quæsitum, et inventum est, amittatur pro nihilo? Potius igitur asseratur, si fieri potest, quia nihil non fuit ante summam essentiam, nec erit post illam; quam, cum locus datur ante vel post

illam nihilo, per nihilum reducatur ad nihilum illud esse, quod per seipsum conduxit id, quod erat nihil, ad esse. Duplicem namque una pronunciatio gerit sententiam; cum dicitur quia nihil fuit ante summam essentiam. Unus enim est ejus sensus, quia priusquam summa essentia esset, fuit, cum erat nihil. Alter vero ejus est intellectus, quia ante summam essentiam non fuit aliquid, veluti si dicam, nihil docuit me volare: aut hoc sic exponam, quia ipsum nihil, quod significat non aliquid, docuit me volare; et erit falsum; aut quia non me docuit aliquid volare; quod est verum. Prior itaque sensus est, quem sequitur supra tractata inconvenientia, et omnimoda ratione pro falso repellitur. Alter vero est, qui superioribus perfecta cohæret convenientia, et tota illorum contexione verus esse compellitur. Quare cum dicitur, quia nihil fuit ante illam, secundum posteriorem intellectum accipiendum est; nec sic est exponendum, ut intelligatur aliquando fuisse, quando illa non erat, et nihil erat; sed ita ut intelligatur quia ante illam non fuit aliquid. Eadem ratio est duplicis intellectus si nihil dicatur post illam esse futurum. Si ergo hæc interpretatio, quæ facta est de nihilo, diligenter discernitur, verissime nec aliquid, nec nihil summam essentiam, aut præcessisse, aut subsecuturum esse, et nihil fuisse ante, vel post illam esse secuturum concluditur, et tamen nulla jam constitutorum soliditas nihili inanitate concutitur.

Duplex sensus hujus enunciationis: nihil fuit ante summam essentiam.

CAPUT XX.

Quod illa sit in omni loco et tempore.

Creatrix essentia ubique et semper est. 1. quia nunquam incœpit, aut desinet esse. 2. quia summa natura aut ubique et semper est, aut tantum alicubi et aliquando, aut nusquam et nunquam. At repugnat 1. ut quod verissime et summe est, id nusquam et nunquam sit. 2. ut ullum bonum vel aliquid sit sine ipsa creatrice essentia, sine qua nusquam vel nunquam est aliquid. Denique quia nec determinate est alicubi et aliquando; ubi enim ipsa non est, ubi nulla est essentia: nec determinate per se in uno loco et tempore; in cæteris vero per suam potentiam; nam potentia ejus est ipsius essentia. Ergo ubique et semper est.

Quanquam autem supra conclusum sit, quia creatrix hæc natura ubique, et in omnibus, et per omnia sit: et ex eo, quia nec incœpit, nec desinet esse, consequatur quia semper fuit, et est, et erit, sentio tamen quiddam contradictionis submurmurare; quod me cogit diligentius, ubi et quando illa sit, indagare. Itaque summa essentia, aut ubique, et semper est, aut tantum alicubi, et aliquando, aut nusquam, et nunquam: quod dico, aut in omni loco et tempore; aut determinate in aliquo, vel in nullo. Sed quid videtur repugnantius, quam ut quod verissime et summe est, id nusquam, et nunquam sit. Falsum est igitur nusquam, vel numquam illam esse. Deinde, quoniam nullum bonum, nec penitus aliquid est sine ea: si ipsa nusquam, vel nunquam est, nusquam, vel nunquam aliquod bonum est, et nu-

squam, vel nunquam omnino aliquid est. Quod quam falsum sit, nec dicere opus est: falsum igitur est et illud, quod illa nusquam, aut nunquam sit. Aut est ergo determinate alicubi et aliquando: aut ubique et semper. At si determinate est in aliquo loco vel tempore: ibi et tunc tantum, ubi et quanto ipsa est, potest aliquid esse. Ubi vero et quando ipso non est, ibi et tunc penitus nulla est essentia; quia sine ea nihil est: unde consequetur, ut sit aliquis locus, et aliquod tempus, ubi et quando omnino nihil est. Quod quoniam est falsum; ipse namque locus, et tempus ipsum aliquid est; non potest esse summa natura alicubi, vel aliquando determinate. Quod si dicitur quod determinare ipsa per se alicubi, et aliquando est, sed per potentiam suam est ubicumque, vel quandocunque aliquid est; non est verum: quoniam enim potentiam ejus nihil aliud, quam ipsam esse manifestum est; nullo modo potentia ejus sine ipsa est. Cum ergo non sit alicubi vel aliquando determinate; necesse est ut sit ubique, et semper, id est, in omni loco, et tempore.

CAPUT XXI.

Quod in nullo sit loco aut tempore.

A summa natura valde alienum est habere compositionem partium vel divisionem. Ergo ipsa non ita est tota in omnibus locis et temporibus, ut per partes sit in singulis. Utrum sit tota simul in singulis locis et temporibus sic inquiritur. Si tota est simul in singulis locis, per singula loca sunt singula tota. Nam quod totum est in aliquo loco,

nihil est ejus extra istum locum: sed de quo nihil est extra istum locum, nihil ejus est simul in alio loco. Ergo unum totum non potest esse simul in diversis locis totum. Ergo per singula loca, singula sunt tota. Ergo si summa natura est tota simul in singulis locis, quot singula loca esse possunt, tot singulæ sunt naturæ summæ. Ergo ipsa non est tota simul in omnibus locis. Sic nec ipsa est tota simul in omnibus temporibus; cum ipsa tempora non simul sint: nec est tota simul distincte in singulis temporibus; alioquin ejus æternitas, quæ est ipsa ejus essentia, haberet partes, præsens, præteritum, ac futurum. Ergo nullo modo est in omni loco vel tempore: Sed quoniam aliquid sine ea nec usquam nec unquam est; necesse est illam esse ubique et semper.

A summa natura valde alienum est, habere compositionem vel divisionem.

Quod si ita est; aut tota est in omni loco, vel tempore; aut tantum quælibet pars ejus; ut altera pars sit extra omnem locum, et tempus. Si vero partim est, et partim non in omni loco, vel tempore, partes habet: quod falsum est. Non igitur partim est ubique et semper. Tota autem quomodo est ubique et semper? Aut enim sic est intelligendum, ut tota simul sit in omnibus locis, vel temporibus, et per partes in singulis: aut sic, ut tota sit etiam in singulis. Verum si per partes est in singulis; non effugit partium compositionem, et divisionem: quod valde alienum a summa natura inventum est. Quapropter non est ita tota in omnibus locis, et temporibus, ut per partes sit in singulis. Restat altera pars discutienda, scilicet, qualiter summa natura sit tota in omnibus, et singulis locis, et temporibus. Hoc nimirum esse non potest, nisi aut simul,

aut diversis temporibus. Sed quoniam ratio loci, aut ratio temporis, quas hactenus simul progressas eisdem vestigiis una potuit indagare prosecutio, hic ab invicem digredientes disputationem videntur diversis quasi fugere anfractibus, singillatim suis investigentur discussionibus. Primum ergo videatur si summa natura tota possit esse in singulis locis, aut simul, aut per diversa tempora. Deinde idipsum in temporibus inquiratur. Si igitur tota est simul in singulis locis, per singula loca sunt singula tota. Sicut enim locus a loco distinguitur, ut singula loca sint: ita id quod totum est in uno loco, ab eo quod eodem tempore totum est in alio loco distinguitur, ut singula tota sint. Nam quod totum est in aliquo loco, nihil ejus est quod non sit in ipso loco. At de quo nihil est quod non sit in aliquo loco, nihil est de eo quod sit eodem tempore extra eumdem locum. Quod igitur totum est in aliquo loco, nihil est ejus quod eodem tempore sit extra ipsum locum. Sed de quo nihil est extra quemlibet locum, nihil ejus est eodem tempore in alio loco. Quare quod totum est in quolibet loco, nihil ejus est simul in alio loco. Quod igitur totum est in aliquo loco, quomodo totum quoque simul est in alio loco; si nihil de eo potest esse in alio loco? Quoniam igitur unum totum non potest esse simul in diversis locis totum: consequitur ut per singula loca, singula sint tota; si in singulis locis simul aliquid est totum. Quapropter si summa natura tota est uno tempore in singulis omnibus locis; quot singula loca esse possunt, tot singulæ

Utrum sit tota simul in singulis locis et temporibus.

sunt naturæ summæ: quod irrationabile est opinari. Non est igitur tota uno tempore in singulis locis. At vero si diversis temporibus tota est in singulis locis; quando est in uno loco, nullum bonum, et nulla essentia est interim in aliis locis: quia sine ea prorsus aliquid non existit. Quod absurdum esse vel ipsa loca probant, quæ non nihil, sed aliquid sunt. Non est itaque summa natura tota in singulis locis, diversis temporibus. Quod si nec eodem tempore, nec diversis temporibus tota est in singulis locis; liquet quia nullo modo est tota in singulis omnibus locis. Nunc igitur est indagandum si eadem summa natura sit tota in singulis temporibus, aut simul, aut distincte per singula tempora. Sed quomodo est aliquid totum simul in singulis temporibus, si ipsa tempora simul non sunt? Si vero separatim et distincte tota est in singulis temporibus, quemadmodum aliquis homo totus est heri, et hodie, et cras; proprie dicitur quia fuit, et est, et erit. Ergo ejus ætas, quæ nihil aliud est, quam ejus æternitas, non est tota simul; sed est partibus extensa per temporum partes. At ejus æternitas nihil aliud est, quam ipsa. Summa igitur essentia erit divisa per partes, secundum temporum distinctiones. Si enim ejus ætas per temporum cursus producitur; habet cum ipsis temporibus præsens, præteritum, et futurum. Quid autem aliud est ejus ætas, vel existendi diuturnitas, quam ejus æternitas? Ergo cum ejus æternitas nihil aliud sit, quam ejus essentia; sicut supra digesta ratio indubitabiliter probat: si ejus æternitas habet præteritum,

præsens, et futurum; consequenter quoque ejus essentia habet præteritum, præsens, et futurum. At quod præteritum est, non est præsens, vel futurum: et quod præsens est, non est præteritum, nec futurum: et quod futurum est, non est præteritum, vel præsèns. Quomodo ergo stabit, quod supra rationabili et perspicua necessitate claruit, scilicet, quia illa summa natura nullo modo sit composita, sed summe simplex, et summe incommutabilis; si aliud et aliud est in diversis temporibus, et per tempora distributas habet partes: aut potius, si illa vera sunt; imo quia liquido vera sunt, quomodo hæc possibilia sunt? Nullo igitur modo creatrix essentia, aut ætas, aut æternitas ejus recipit præteritum, vel futurum. Præsens enim quomodo non habet, si vere est? sed fuit, significat præteritum; et erit, futurum. Nunquam igitur illa fuit, vel erit: quare non est distincte, sicut nec simul tota in diversis singulis temporibus. Si igitur, sicut discussum est, nec sic est tota in omnibus locis vel temporibus, ut semel sit tota in omnibus, et per partes in singulis; nec sic, ut tota sit in singulis: manifestum est quia non est ullo modo in omni loco, vel tempore tota. Et quoniam similiter pervisum est, quia nec sic est in omni loco, vel tempore; ut pars sit in omni, et pars sit extra omnem locum, vel tempus; impossibile est, ut sit ubique, et semper. Nullatenus enim potest intelligi esse ubique et semper; nisi aut tota, aut pars. Quot si nequaquam est ubique, et semper; aut erit determinate in aliquo loco, vel tempore; aut in nullo:

determinate autem eam in aliquo non posse esse, jam discussum est. In nullo igitur loco vel tempore, id est, nusquam, et nunquam est. Non enim potest esse, nisi aut in omni, aut in aliquo. Sed rursus cum constet inexpugnabiliter non solum quia est per se, et sine principio, et sine fine; sed quia aliquid sine ea nec usquam, nec unquam est: necesse illam esse ubique et semper.

CAPUT XXII.

Quomodo sit in omni, et in nullo loco, et tempore.

Hæc tam contraria secundum prolationem, et necessaria secundum probationem, inter se conveniunt: si quidem unum totum non posse simul esse in diversis locis vel temporibus, verum est dumtaxat de iis quæ sic sunt in loco et tempore, ut loci spatium vel temporis diuturnitatem non excedant: Illius enim dumtaxat rei est locus, cujus quantitatem locus circumscribit ac continet: et illius solum rei est aliquod tempus, cujus diuturnitatem metiendo terminat. At summa natura nullis terminis clauditur; sed ejus potentia, quæ est ipsius essentia, omnia sub se concludit. Ergo ipsam nulla luci vel temporis cohibitio includit: et cum nullam localis vel temporalis distensionis magnitudinem, vel parvitatem sicut nec partem, suscipiat; nullo loco aut tempore circumscribitur. At tamen necessitas exigit summam essentiam totam nulli loco vel tempori deesse: et nulla lex loci aut temporis prohibet eam omni loco et tempori simul totam adesse. Ipsa igitur tota simul omnibus et singulis locis, et temporibus præsens est. Ideo enim in loco vel tempore esse dicitur, non quia continetur; sed quia præsens est. Aptius tamen hæc diceretur esse cum loco et tempore, quam in loco et tempore: quia esse in loco vel

tempore, proprie intelligitur contineri. Itaque in omni loco et tempore summa natura est; quia nulli abest; et in nullo loco vel tempore est; quia nullo clauditur, nec loci aut temporis legibus subjicitur.

Quomodo ergo convenient hæc tam contraria secundum prolationem, et tam necessaria secundum probationem? Fortasse quodam modo est summa natura in loco, vel tempore, quo non prohibetur sic esse simul tota in singulis locis vel temporibus; ut tamen non sint plures totæ, sed una sola tota; nec ejus ætas, quæ non est nisi vera æternitas, non sic distributa in præteritum, præsens, et futurum. Non enim videntur hac legi loci, ac temporis cogi, nisi ea quæ sic sunt in loco, vel tempore, ut loci spatium, vel temporis diuturnitatem non eccedant. Quare, sicut de his quæ hujusmodi sunt, unum idemque totum simul non posse esse totum in diversis locis, vel temporibus omni veritate asseritur: ita in his quæ hujusmodi non sunt, idipsum nulla necessitate concluditur. Jure namque dici videtur, quod tantum ejus rei sit aliquis locus, cujus quantitatem locus circumscribendo continet, et continendo circumscribit; et quod ejus rei solum sit aliquod tempus, cujus diuturnitatem tempus metiendo aliquo modo terminat, et terminando metitur. Quapropter cujus amplitudini, aut diuturnitati nulla meta vel a loco, vel a tempore opponitur; illi nullum esse locum, vel tempus vere proponitur. Quoniam namque nec locus illi facit, quod locus; nec tempus, quod tempus: non irrationabiliter dicitur,

quia nullus locus est ejus locus, et nullum tempus est ejus tempus. Quod vero nullum locum, aut tempus habere conspicitur, id perfecto nullatenus loci aut temporis legem subire convincitur. Nulla igitur lex loci aut temporis naturam ullam aliquo modo cogit, quam nullus locus aut tempus aliqua continentia claudit. Quænam autem rationalis consideratio omnimoda ratione non concludat, ut creatricem summamque omnium substantiam, quam necesse est alienam esse, et liberam a natura et jure omnium, quæ ipsa fecit de nihilo, nulla loci cohibitio, vel temporis includat: cum potius ejus potentia, quæ non est aliud quam ejus essentia, cuncta a se facta sub se continendo concludat? Quomodo quoque non est impudentis imprudentiæ dicere, quod summæ veritatis, aut locus circumscribat quantitatem, aut tempus metiatur diuturnitatem: quæ nullam penitus localis vel temporalis distensionis magnitudinem suscipit, vel parvitatem? Quoniam itaque loci hæc est, vel temporis conditio, ut tantummodo quidquid eorum metis clauditur, nec partium fugiat rationem, vel qualem suscipit locus ejus secundum quantitatem, vel qualem patitur tempus ejus secundum diuturnitatem; nec ullo morbo possit totum a diversis locis, vel temporibus simul contineri: quidquid vero loci, vel temporis continentia nequaquam coercetur, nulla locorum, vel temporum lege ad partium multiplicitatem cogatur; aut præsens esse totum simul pluribus locis, aut temporibus prohibeatur: quoniam, inquam, hæc est conditio loci aut temporis, procul dubio summa substantia, quæ nulla

loci vel temporis continentia cingitur, nulla eorum lege constringitur. Quare quoniam summam essentiam totam, et inevitabilis necessitas exigit nulli loco vel tempori deesse, et nulla ratio loci aut temporis prohibet omni loco vel tempori simul totam adesse: necesse est eam simul totam omnibus et singulis locis, et temporibus præsentem esse. Non enim, quia huic loco vel tempori præsens est, idcirco prohibetur illi, vel illi loco, aut tempori simul et similiter præsens esse: nec quoniam fuit, aut est, aut erit, ideo æternitatis ejus aliquid evanuit a præsenti tempore cum præterito, quod jam non est, aut transit cum præsenti, quod vix est; aut venturum est cum futuro, quod nondum est. Nullatenus namque cogitur, vel prohibetur lege locorum vel temporum, alicubi aut aliquando esse vel non esse, quod nullo modo intra locum vel tempus claudit suum esse. Nam si ipsa summa essentia dicitur esse in loco aut tempore; quamvis de illa, et de localibus sive temporalibus naturis una sit prolatio, propter loquendi consuetudinem: diversus tamen est intellectus, propter rerum dissimilitudinem. In illis namque duo quæddam eadem prolatio sifignificat, id est, quia præsentia sunt locis et temporibus, in quibus esse dicuntur; et quia continentur ab ipsis. In summa vero essentiam unum tantum percipitur, id est, quia præsens est; non etiam quia continetur. Unde, si usus, loquendi admitteret, convenientius dici videretur esse cum loco vel tempore; quam in loco vel tempore. Verius enim significatur contineri aliquid, cum dicitur esse in alio; quam cum

Summam essentiam totam necessitas exigit nulli loco vel tempori deesse: et nulla loci aut temporis lex seu ratio prohibet eam omni loco et tempori simul totam adesse.

Ipsa in loco esse dicitur, non quia continetur, sed quia præsens est.

Esse in loco vel tempore, proprie intelligitur contineri.

dicitur esse cum alio. In nullo itaque loco, vel tempore proprie dicitur esse, quia omnino a nullo alio continetur: et tamen in omni loco vel tempore suo quodam modo dici potest esse; quoniam quidquid aliud est, ne in nihilum cadat, ab ea præsente sustinetur: in omni loco et tempore est, quia nulli abest; et in nullo est, quia nullum locum aut tempus habet, nec in se recipit distinctiones locorum aut temporum: nec hic, vel illic, vel alicubi, vel tunc, vel nunc, vel aliquando: nec secundum labile præsens, tempus quo utimur, est; aut secundum præteritum, vel futurum, fuit, vel erit: quoniam hæc circumscriptorum, et mutabilium propria sunt: quod illa non est. Et tamen hœc de ea quodammodo dici possunt; quoniam sic est præsens omnibus circumscriptis et mutabilibus; ac si illa circumscribatur eisdem locis, et mutetur temporibus. Patet itaque, quantum satis est ad dissolvendam, quæ insonabat, contrarietatem; qualiter summa omnium essentia ubique et semper, et nusquam, et nunquam, id est, in omni et in nullo loco, aut tempore sit; juxta diversorum intellectuum concordem veritatem.

CAPUT XXIII.

Quomodo melius intelligi possit esse ubique, quam in omni loco.

Cum localia verba, (ubi, ibi etc.) sæpe irreprehensibiliter attribuantur rebus, quæ nec loca sunt, nec circumscriptione locali continentur, ut cum dicitur ibi esse intellectus in anima, ubi est rationalitas: summa natura ubique, id est,

in omnibus quæ sunt, esse aptius dicitur, quam esse in omnibus locis. Non enim velut quæ contineatur, sed quæ penetrando cuncta contineat, in omnibus est.

Verum cum constet eamdem summam naturam non magis esse in omnibus locis, quam in omnibus quæ sunt; non velut quæ contineantur, sed quæ penetrando cuncta contineat: cur non dicatur esse ubique, hoc sensu; ut potius intelligatur esse in omnibus quæ sunt, quam tantum omnibus locis: cum hunc intellectum, et rei veritas exibeat, et ipsa localis verbi proprietas nequaquam prohibeat. Solemus namque localia verba sæpe irreprehensibiliter attribuere rebus, quæ nec loca sunt, nec circumscriptione locali continentur: velut si dicam ibi esse intellectum in anima, ubi est rationalitas. Nam cum ibi, et ubi, adverbia localia sint; non tamen locali circumscriptione aut anima continet aliquid, aut intellectus, aut rationalitas continetur. Quare summa natura secundum rei veritatem, aptius dicitur ubique esse, secundum hanc significationem; ut intelligatur esse in omnibus quæ sunt, quam si intelligatur tantum in omnibus locis. Et quoniam, sicut supra expositæ rationes docent, aliter esse non potest; necesse est, eam sic esse in omnibus quæ sunt, ut una eademque perfecte tota simul sit in singulis.

Summa natura aptius dicitur esse ubique seu in omnibus quæ sunt; quam in omnibus locis.

CAPUT XXIV.

Quomodo melius intelligi possit, esse semper, quam in omni tempore.

Summa natura non habet principium aut finem, nec præsens præteritum aut futurum, quæ sunt temporales differentiæ: quoniam æternitas ejus, quæ nihil aliud est quam ipsa, immutabilis, et sine partibus est. Cum ergo vox, semper, magis propriæ significet æternitatem, et tempus dicat varietatem, magis congrue summa natura dicitur semper esse, quam esse in omni tempore. Et cum æternitas sit interminabilis vita simul perfecte tota existens, soli huic naturæ summæ convenit, quæ principio, et fine, et omni termino caret.

Summa natura non habet præsens præteritum, et futurum, quæ sunt temporales differentiæ.

Vox, semper, magis proprie significat æternitatem.

Æternitas est interminabilis vita simul

Eamdem quoque summam substantiam constat sine principio, et sine fine esse; nec habere præteritum, aut futurum; nec temporale, hoc est, labile præsens, quo nos utimur: quoniam ætas sive æternitas ejus, quæ nihil aliud est quam ipsa, immutabilis et sine partibus est. Nonne ergo, semper, quod videtur designare totum tempus; multo verius (si de illa dicitur) intelligitur significare æternitatem, quæ sibiipsi nunquam est dissimilis; quam temporum varietatem, quæ sibiipsi semper est in aliquo non similis. Quare si dicitur semper esse: quoniam idemest illi esse et vivere; nihil melius intelligitur, quam æterne esse vel vivere, id est, interminabilem vitam simul perfecte totam obtinere: Videtur enim ejus æternitas esse interminabilis vita simul perfecte tota existens. Cum enim supra jam satis liqueat

quod eadem substantia non sit aliud, quam vita sua, et æternitas sua; nec sit aliquo modo terminabilis, nec nisi simul et perfecte tota: quid aliud est vera æternitas, quæ soli illi convenit, quam interminabilis vita simul, et perfecte tota existens? Nam vel hoc solo, veram æternitatem soli in esse illi substantiæ, quæ sola non facta, sed factrix esse inventa est, aperte percipitur; quoniam vera æternitas principii finisque meta carere intelligitur: quod nulli rerum creatarum convenire, eo ipso quod de nihilo factæ sunt, convincitur.

perfecte tota existens.

Æternitas soli summæ naturæ convenit, quæ principio et fine caret.

CAPUT XXV.

Quod nullis mutabilis sit accidentibus.

Accidentia alia mutationem efficiunt: alia, ut relationes, nullam mutationem inducunt. Summa autem natura, quia simplex est, non subest accidentibus quæ mutationem faciunt. Ergo nec susceptibilis est ullius accidentis: accidentia enim improprie dicuntur, quæ rem non mutant. Igitur nullo prorsus modo summa essentia mutabilis est; cum semper sit eadem substantialiter, et nullo unquam modo diversa sit accidentaliter.

Sed hæc essentia, quam patuit omnimode sibi esse eamdem substantialiter, nonne est aliquando a se diversa, vel accidentaliter? Verum quomodo est summe incommutabilis, si per accidentia potest, non dicam esse; sed vel intelligi variabilis? Et e contra quomodo non est particeps accidentis; cum et hoc ipsum, quod major est omnibus aliis naturis, et quod

illis dissimilis est, illi vedeatur accidere? Sed quid repugnant quorumdam, quæ accidentia dicuntur, susceptibilitas, et naturalis incommutabilitas; si ex eorum assumptione nulla substantiam consequatur variabilitas? Omnium quippe, quæ accidentia dicuntur, alia non nisi cum aliqua participantis variatione adesse, et abesse posse intelliguntur, ut omnes colores; alia omnino nullam, vel accedendo, vel recedendo mutationem circa id, de quo dicuntur, efficere noscuntur, ut quæddam relationes. Constat namque quia homini post annum præsentem nasci turo, nec major, nec minor, nec æqualis sim, nec similis. Omnes autem relationes has, utique cum natus fuerit, sine omni mei mutatione, ad illum habere potero, et amittere, secundum quod crescet, vel per qualitates diversas mutabitur. Palam itaque fit, quia eorum quæ accidentia dicuntur, quæddam aliquatenus attrahant commutabilitatem, quæddam vero nullatenus subtrahant incommutabilitatem. Sicut igitur summa natura accidentibus mutationem efficientibus numquam in sua simplicitate locum tribuit: sic secundum ea, quæ nullatenus summæ incommutabilitati repugnant, aliquando dici aliquid non respuit; et tamen aliquid ejus essentiæ, unde ipsa variabilis intelligi possit, non accidit. Unde hoc quoque concludi potest, quia nullius accidentis susceptibilis est: quippe quemadmodum illa accidentia, quæ mutationem aliquam accedendo, vel recedendo faciunt, ipso suo effectu vere accidere rei, quam mutant, perpenduntur: sic illa, quæ a simili effectu deficiunt, improprie dici accidentia deprehenduntur.

Accidentia alia mutationem efficiunt: Alia, ut relationes, nullam mutationem inducunt.

Summa natura, quia simplex est, non subest accidentibus, quæ mutationem faciunt. Nullius accidentis proprie est susceptibilis.

Quæ rem non mutant, accidentia improprie

Sicut igitur semper sibi est omnimodo eadem substantialiter: ita nunquam est a se diversa ullo modo, vel accidentaliter. Sed quoquo modo sese habeat ratio de proprietate nominis accidentium; illud sine dubio verum est, quia de summe incommutabili natura nihil potest dici, unde mutabilis possit intelligi.

dicuntur. Nullo prorsus modo summa essentia mutabilis est.

CAPUT XXVI.

Quomodo illa dicenda sit esse substantia: et quod sit extra omnem substantiam, et singulariter sit quidquid est.

Cum summa natura nullius mutationis aut accidentis sit susceptibilis, non dicitur substantia, nisi substantia dicatur pro essentia; sed ipsa est et extra et supra omnem substantiam; quia ipsa sola per se est. Itaque non habet nisi nomen commune cum creaturis.

Sed si ratum est quod de hujus naturæ simplicitate perspectum est: quomodo substantia est? Nam cum omnis substantia admixtionis differentiarum, vel mutationis accidentium sit susceptibilis: hujus immutabilis sinceritas omnimodæ admixtioni, sive mutationi est inaccessibilis: quomodo ergo obtinebitur, eam esse quamlibet substantiam: nisi dicatur substantia pro essentia, et sic sit extra, sicut est supra omnem substantiam? Nam quantum illud esse, quod per se est quidquid est, et de nihilo facit omno aliud esse, diversum est ab eo esse, quod per aliud fit de nihilo quidquid est: tantum omnino distat summa substantia ab his, quæ non sunt idem quod ipsa. Cumque ipsa sola omnium naturarum

Summa natura non habet nisi

nomen commune cum creaturis: nec proprie dicitur substantia.

habeat a se, sine alterius naturæ auxilio, esse quidquid est: quomodo non est singulariter, absque suæ creaturæ consortio, quidquid ipsa est? Unde si quando illi est cum aliis nominis alicujus communio: valde procul dubio intelligenda est diversa significatio.

CAPUT XXVII.

Quod non contineatur in communi tractatu substantiarum; et tamen sit substantia, et individuus spiritus.

Omnis substantia aut est universalis, hoc est, pluribus communis, aut est individua, quæ cum aliis communem essentiam habet. Summa vero natura nec in plures substantias se dividit, nec cum alia se essentiæ communione colligit. Ergo non includitur in communi substantiarum tractatu. Quia tamen summe existit; ideo maxime substantia dici potest: et quia dignior est, ideo non corpus, sed spiritus est; et quidem individuus, quia nec partibus constat, nec differentiis, aut accidentibus est mutabilis, nec proinde ulla ratione divisibilis.

Omnis substantia aut est universalis; aut est individua.

Constat igitur, quia illa substantia nullo communi tractatu substantiarum includitur, a cujus essentiali communione omnis natura excluditur. Nempe cum omnis substantia tractetur, aut esse universalis, quæ pluribus substantiis essentialiter communis est; ut, hominem esse, commune est singulis hominibus: aut esse individua, quæ universalem essentiam communem habet cum aliis; quemadmodum singuli homines commune habent cum singulis, ut homines

sint: quomodo aliquis summam naturam in aliarum substantiarum tractatu contineri intelligit, quæ nec in plures substentias se dividit, nec cum aliqua alia per essentialem communionem se colligit? Quoniam tamen ipsa non solum certissime existit, sed etiam summe omnium existit; et cujuslibet rei essentia dici solet substantia; profecto, si quid digne dici potest, non prohibetur dici substantia. Et quoniam non noscitur dignor essentia, quam spiritus, aut corpus: et ex his dignior est spiritus, quam corpus: utique eadem asserenda est esse spiritus, non corpus. Quoniam autem nec ullæ partes sunt ejusdem spiritus, nec plures esse possunt ejusmodi spiritus; necesse est, ut sit omnino individuus spiritus. Quoniam enim, sicut supra constat, nec partibus est compositus, nec ullis differentiis, vel accidentibus intelligi potest esse mutabilis; impossibile est, ut qualibet sectione sit divisibilis.

CAPUT XXVIII.

Quod idem spiritus simpliciter sit: et creata, illi comparata non sint.

Summus spiritus propter incommutabilem æternitatem nullo modo dici potest, quia fuit, aut erit, sed simpliciter est. Cætera vero, quia mutabilia sunt, secundum aliquid aut fuerunt aliquando, aut erunt quod non sunt, et hoc quod sunt vix est: insuper de non esse veniunt ad esse non per se, sed per aliud: et ita redeunt ad non esse, nisi sustineantur per aliud. Solus ergo summus spiritus simpliciter vere perfecte et absolute est: cætera aut non sunt, aut vix

sunt: non tamen omnino non sunt; nam de nihilo aliquid facta sunt ab eo, qui solus absolute est.

Videtur ergo consequi ex præcedentibus, quod iste spiritus, qui sic suo quodam mirabiliter singulari, et singulariter mirabili modo est, quadam ratione solus sit: alia vero quæcumque videntur esse, huic collata, non sint. Si enim diligenter intendatur, ille solus videbitur simpliciter, et perfecte, et absolute esse; alia vero omnia fere non esse, et vix esse: quoniam namque idem spiritus, propter incommutabilem æternitatem suam, nullo modo secundum aliquem motum dici potest quia fuit, aut erit; sed simpliciter, est: nec mutabiliter est aliquid, quod aliquando aut non fuit, aut non erit; neque non est quod aliquando fuit, aut erit; sed quidquid est, semel et simul, et interminabiliter est: Quoniam, inquam, hujusmodi est esse ejus; jure ipse simpliciter, et absolute, et perfecte dicitur esse. Quoniam vero omnia alia secundum aliquid mutabiliter aliquando aut fuerunt, aut erunt quod non sunt; aut sunt quod aliquando non fuerunt, vel non erunt: et quoniam hoc quia fuerunt, jam non est: illud autem, scilicet, quia erunt, nondum est; et hoc quia in labili brevissimoque, et vix existente præsenti sunt, vix est. Quoniam ergo tam mutabiliter sunt; non immerito negantur simpliciter, et perfecte, et absolute esse; et asseruntur fere non esse, vix esse. Deinde, cum omnia, quæcunque aliud sunt quam ipse, de non esse venerint ad esse, non per se, sed per aliud: et cum de esse redeant ad non esse,

Summus spiritus nullo modo dici potest quia fuit aut erit, sed simpliciter, est: cætera vix sunt.

quantum ad se, nisi sustineatur per aliud: quomodo illis simpliciter convenit, aut perfecte, sive absolute esse; et non magis, fere vix non esse? Cumque esse solius ejusdem ineffabilis spiritus intelligi nullo modo possit, aut ex non esse incœptum, aut aliquem pati posse, ex eo quod est in non esse, defectum: et quidquid ipse est, non sit per aliud quam per se, id est, per hoc quod ipse est: nonne hujus esse merito solum intelligitur simplex, perfectumque, et absolutum? Quod vero sic simpliciter et omnimoda ratione solum et perfectum, simplex et absolutum, id nimirum quodammodo jure dici potest solum esse: et e contra, quidquid per superiorem rationem, nec simpliciter, nec perfecte, nec absolute esse; sed vix esse, aut fere non esse, cognoscitur; id utique aliquo modo recte, non esse dicitur. Secundum hanc igitur rationem ille solus creator spiritus est: et omnia creata, non sunt; nec tamen omnino non sunt, quia per illum, qui solus absolute est, de nihilo aliquid facta sunt.

CAPUT XXIX.

Quod ejus locutio idipsum sit, quod ipse; et ipsi sit consubstantialis, cum non sint duo, sed unus spiritus.

Summus spiritus nihil fecit, nisi per seipsum: quidquid autem fecit, per suam locutionem fecit. Ergo ejus locutio, seu verbum non est aliud quam ipse summus spiritus. Deinde ista locutio per quam factum est quidquid creatum est, non est creatura, sed est omni creatura prior: ergo ipsa est creans spiritus. Rursus: ista locutio est summi

spiritus intelligentia: summa autem natura, cum sit simplex, est ipsa sua intelligentia: ergo summa natura est ipsa sua locutio: et hæc est illi consubstantialis, quia ipse individuus est spiritus.

Summus spiritus nihil fecit nisi per seipsum: et quidquid facit, per suam locutionem fecit.

Jam vero his, quæ de proprietatibus hujus summæ naturæ ad præsens mihi ducem rationem sequenti occurrerunt, perspectis; opportunum existimo, ut de ejus locutione, per quam facta sunt omnia, si quid possim considerem. Etenim cum omnia, quæ de illa supra potui animadvertere, rationis robur inflexibile teneant: illud me maxime cogit de illa diligentius discutere, quia id ipsum, quod ipse summus spiritus est, probatur esse. Si enim ille nihil fecit, nisi per seipsum; et quidquid ab eo factum est, per illam est factum: quomodo ille est aliud, quam quod est idem ipse? Amplius asserunt utique inexplicabiliter ea, quæ jam inventa sunt, quia nihil omnino potuit unquam, aut potest substinere præter creantem spiritum, et ejus creaturam. Hanc vero spiritus ejusdem locutionem, impossibile est inter creata contineri: quoniam quidquid creatum subsistit, per illam factum est; illa vero per se fieri non potuit. Nihil quippe per seipsum fieri potest: quia quidquid fit, posterius est eo, per quod fit; et nihil est posterius seipso. Relinquitur itaque, ut hæc summi spiritus locutio, cum creatura esse non possit, non sit aliud quam summus spiritus. Denique, hæc ipsa locutio nihil aliud potest intelligi quam ejusdem spiritus intelligentia, qua cuncta intelligit. Quid enim est aliud illi rem loqui aliquam, hoc loquendi modo,

Ista locutio, per quam factum est quidquid creatum est, non est creatura ed omni creatura prior.

Ista locutio est summi spiritus

quam intelligere? Nam non ut homo, non semper dicit quod intelligit. Si igitur summe simplex natura non est aliud, quam quod est sua intelligentia, quemadmodum est idem, quod est sua sapientia: necesse est, ut similiter non sit aliud, quam quod est sua locutio. Sed quoniam jam manifestum est summum spiritum unum tantum esse, et omnimode individuum: necesse est ut sic hæc sua locutio sit consubstantialis, ut non sint duo, sed unus spiritus.

Intelligentia. Summa natura est ipsa sua locutio; et hæc est ipsi consubstantialis, cum individuus sit spiritus.

CAPUT XXX.

Quod eadem locutio non constet ex pluribus verbis, sed sit unum Verbum.

Cum ista locutio sit consubstantialis summæ naturæ, quæ simplex, et una est, pariter simplex, et una est, nec pluribus proinde constat verbis, sed est unum Verbum.

Cur igitur dubitem, quod supra dubium dimiseram; scilicet, utrum hæc locutio in pluribus verbis, an in uno verbo consistat? Nam si sic est summæ naturæ consubstantialis, ut non sint duo, sed unus spiritus: utique sicut illa summe simplex est, ita et ista. Non igitur constat pluribus verbis; sed est unum Verbum, per quod facta sunt omnia.

CAPUT XXXI.

Quod ipsum Verbum non sit similitudo factorum: sed veritas essentiæ: facta vero, sint aliqua veritatis imitatio. Et quæ naturæ magis sint, et præstantiores, quam aliæ.

Verbum quo dicuntur, et per quod facta sunt omnia, est consubstantiale summæ incommutabilitati; quia consubstan-

tiale est summæ naturæ, quæ est ipsa sua incommutabilitas. Ergo Verbum illud non est vera similitudo mutabilium, quæ tamen ad illius exemplum facta sunt. Verum cum illius essentia summe sit, et sola vere sit; ipsum est existendi veritas: cætera vero non sunt nisi illius imitatio. Unde creatura tanto magis est, et tanto præstantior; quanto similior est illi Verbo, quod summe est, et summe magnum. Hinc naturæ viventes præstant non viventibus, sentientes non sentientibus, rationales non rationalibus. Hinc etiam liquet, quia illa magis sunt quam ista: nam illa natura magis est, quæ similior est summæ essentiæ. Quæ autem plura participat, similior est seu in pluribus est similis summæ essentiæ: illa vero plura participat, cui plura possunt saltem cogitatione auferri. Porro cum omnis essentia eo ipso magis sit, et præstantior, quo similior est illi essentiæ, quæ summe est, et summe præstat; manifestum est quia Verbum non est creaturæ similitudo, sed vera essentia; et in creatis non est absoluta essentia, sed veræ essentiæ imitatio: sicque ipsa creata eo magis vel minus sunt vera, quo magis vel minus illis appropinquant.

Verbum quo dicuntur et per quod facta sunt omnia, est consubstantiale summæ incommutabilitati.

Sed ecce videtur mihi suboriri nec facilis, nec ullatenus sub ambiguitate relinquenda quæstio. Etenim omnia hujusmodi verba, quibus res quaslibet mente dicimus, id est cogitamus, similitudines et imagines sunt rerum, quarum verba sunt: et omnis similitudo vel imago, tanto magis vel minus est vera, quanto magis vel minus imitatur rem, cujus est similitudo. Quid igitur tenendum est de Verbo, quo dicuntur, et per quod facta sunt omnia? Erit, an non erit similitudo eorum, quæ per ipsum facta sunt? Si enim ipsum est vera mutabilium similitudo; non est consubstantiale summæ incommutabilitati: quod fal-

sum est. Si autem non omnino vera, sed qualiscumque similitudo mutabilium est; non est Verbum summæ veritatis omnino verum: quod absurdum est. At si nullam mutabilium habet similitudinem: quomodo ad illius exemplum facta sunt? Verum forsitan nihil hujus remanebit ambiguitatis, si quemadmodum in vivo homine veritas hominis esse dicitur; in picto vero similitudo, sive imago illius veritatis: sic existendi veritas intelligitur in verbo, cujus essentia sic summe est, ut quodammodo illa sola sit: in his vero, quæ in ejus comparatione quodammodo non sunt, et tamen per illud, et secundum illud facta, sunt aliquid; aliquo imitatio illius summæ essentiæ perpendatur. Sic quippe Verbum summæ veritatis, quod et ipsum est summa veritas, nullum augmentum, vel detrimentum sentiet, secundum hoc quod magis vel minus creaturis sit simile: sed potius necesse erit omne quod creatum est, tanto magis esse, et tanto esse præstantius; quanto similius est illi, quod summe est, et summe magnum est. Hinc etenim fortasse, immo non fortasse, sed pro certo, hinc omnis intellectus judicat naturas quolibet modo viventes præstare non viventibus, sentientes non sentientibus, rationales irrationalibus. Quoniam enim summa natura suo quodam modo singulari non solum est, sed et vivit, et sentit, et rationalis est: liquet quoniam omnium quæ sunt, id quod aliquo modo vivit magis est illi simile, quam id quod nullatenus vivit: et quod modo quolibet vel corporeo sensu cognoscit aliquid; magis quam quod nihil omnino sentit: et quod ratio-

Ipsum est existendi veritas; cætera vero non sunt nisi illius imitatio. Unde omnis creatura tanto magis est, et tanto præstantior, quanto similior est illi quod summe est, et summe magnum. Hinc naturæ viventes præstant

non viventibus, sentientes non sentientibus, rationales irrationalibus: et ille magis sunt, quam istæ.

nale est; magis, quam quod rationis capax non est. Quoniam vero simili ratione quæddam naturæ magis minusve sunt, quam aliæ, perspicuum est. Quemadmodum enim natura illud præstantius est, quod per naturalem essentiam propinquius est præstantissimo: ita utique illa natura magis est, cujus essentia similior est summæ essentiæ. Quod sic quoque animanverti facile posse existimo. Nempe si cuilibet substantiæ, quæ et vivit, et sensibilis, et rationalis est; cogitatione auferatur quod rationalis est; deinde quod sensibilis; et postea quod vitalis; postremo ipsum nudum esse, quod remanet: quis non intelligat, quod illa substantia, quæ sic paulatim destruitur, ad minus, et minus esse; et ad ultimum, ad non esse gradatim perducitur? Quæ autem singulatim assumpta quamlibet essentiam ad minus et minus esse deducunt; eadem ordinatim assumpta, illam ad magis et magis esse perducunt. Patet igitur quia magis est, vivens substantia, quam non vivens; et sensibilis, quam non sensibilis; et rationalis, quam non rationalis. Non est itaque dubium, quod omnis essentia eo ipso magis est, præstantiorque est; quo similior est illi essentiæ, quæ summe est, et summe præstat. Satis itaque manifestum est in Verbo, per quod facta sunt omnia, non esse eorum similitudinem; sed veram simplicemque essentiam: in factis vero non esse simplicem, absolutamque essentiam: sed veræ illius essentiæ vix aliquam imitationem. Unde necesse est non idem Verbum, secundum rerum creaturum similitudinem, magis vel minus esse verum: sed omnem creatam naturam eo altiori gradu

essentiæ dignitatisque consistere; quo magis illi propinquare videtur.

CAPUT XXXII.

Quod summus spiritus seipsum dicat coæterno Verbo.

1. Summus spiritus est ipsa summa sapientia: summa sapientia se ipsam æterne et summe intelligit: et idem est dicere quod intelligere: Ergo summus spiritus æterne se dicit; et prohinde habet Verbum coæternum. 2. Cum mens rationalis se, et ipsam summam sapientiam intelligat, summus spiritus, qui est æternus, principaliter æterne se intelligit. At si se æterne intelligit, æterne se dicit, si æterne se dicit, æterne est Verbum ejus apud ipsum. Et ita etiam si nulla alia existeret essentia; necesse foret Verbum illius esse illi coæternum.

Sed cum ita sit: quomodo illud quod simplex est veritas, potest esse Verbum eorum, quorum non est similitudo? cum omne Verbum, quo aliqua res sic mente dicitur, similitudo sit rei ejusdem: et, si non est verbum eorum, quæ facta sunt per ipsum; quomodo constabit quia sit Verbum? Nempe omne verbum alicujus rei verbum est. Denique si nunquam creatura esset, nullum ejus esset verbum. Quid igitur? An concludendum est, quia si nullo modo esset creatura, nequaquam esset Verbum illud, quod est summa, et nullius indigens essentia: aut fortasse ipsa summa essentia, quæ Verbum est, essentia quidem esset æterna; sed Verbum non esset, si nihil unquam per illam fleret? Ejus enim quod non fuit, nec est, nec futurum est, nullum verbum esse po-

test. Verum fecundum hanc rationem, si nunquam ulla præter summum spiritum esset essentia, nullum omnino esset verbum in illo: si nullum in illo verbum esset, nihil apud se diceret: si nihil apud se diceret; cum idem sit illi sic dicere aliquid, quod est intelligere; non aliquid intelligeret: si nihil intelligeret; ergo summa sapientia, quæ non est aliud quam idem spiritus, nihil intelligeret: quod absurdissimum est. Quid igitur? Si enim nihil intelligeret, quomodo esset summa sapientia? Aut si nullo modo esset aliquid præter illam, quid illa intelligeret? Sed numquid seipsam non intelligeret? At quomodo vel cogitari potest, quod summa sapientia se aliquando non intelligat; cum mens rationalis possit non solum suimet, sed et illius summæ sapientiæ reminisci; et illam, et se intelligeret? Si enim mens humana nullam ejus, aut sui habere memoriam, aut intelligentiam posset; nequam se ab irrationalibus creaturis, et illam ab omni creatura, secum sola tacite disputando, sicut nunc mens mea facit, discerneret. Ergo summus ille spiritus, sicut est æternus, ita æterne sui memor est, et intelligit se ad similitudinem mentis rationalis: immo non ad ullius similitudinem; sed ille, principaliter; et mens rationalis, ad ejus similitudinem. At si æterne se intelligit, æterne se dicit. Si æterne se dicit, æterne est Verbum ejus apud ipsum. Sive igitur ille cogitetur nulla alia existente essentia, sive aliis existentibus: necesse est Verbum illius coæternum ille esse cum ipso.

CAPUT XXXIII.

Quod consubstantiali uno Verbo dicat se, et quod facit.

Verbum, quo seipsum summus spiritus dicit, est idipsum quod summus spiritus, ut supra demonstratum est. Verbum etiam, quo dicit ea, quæ facta sunt, est ipse summus spiritus, ut supra pariter est probatum. Ergo unum est sibi consubstantiale Verbum, quo summus spiritus se dicit, et quo ea dicit quæ facit. Præterea Verbum, quo se dicit summa sapientia, convenientissime dici potest Verbum ejus, quia perfectam ejus tenet similitudinem: verbum enim est imago rei ex cogitatione formata: et ideo tanto verius est verbum, quanto verius rem mens cogitat. Iterum: mens rationalis, cum se cogitando intelligit, imaginem suam, seu verbum sui producit quod a se non nisi ratione potest separari. Ergo et summa sapientia, cum se dicendo intelligit, gignit consubstantialem sibi similitudinem suam, id est, Verbum suum. Verbum istud dici potest, et imago, et figura, et character ejus: Verbum autem quo creaturam dicit, verbum, aut imago, aut figura creaturæ dici non potest; quia est principalis ejus essentia. Ergo summus spiritus creaturam non dicit Verbo creaturæ, sed suo. Ergo quidquid dicit, Verbo suo dicit. Ergo unico, eodemque Verbo dicit seipsum, et cuncta quæ fecit.

Sed ecce quærenti mihi de Verbo, quo creator dicit omnia quæ facit, obtulit se Verbum, quo seipsum dicit, qui omnia fecit. An ergo alio verbo dicit seipsum, et alio ea quæ facit: aut potius eodem ipso Verbo quo dicit seipsum, dicit quæcumque facit? Nam hoc quoque Verbum, quo seipsum dicit, necesse

est idipsum esse, quod ipse est: sicut constat de Verbo illo, quo dicit ea quæ facta sunt a se. Cum enim, etiamsi nihil unquam aliud esset, nisi summus ille spiritus, ratio tamen cogat Verbum illud, quo se dicit, ex necessitate esse: quid verius, quam hoc Verbum ejus non esse aliud, quam quod ipse est? Ergo si et seipsum, et ea quæ facit, consubstantiali sibi Verbo dicit: manifestum est quia Verbi, quo se dicit, et Verbi, quo creaturam dicit, una substantia est. Quomodo ergo si una substantia est, duo verba sunt? Sed forsitan non cogit identitas substantiæ Verbi unitatem admittere. Nam idem ipse, qui his verbis loquitur, eamdem cum illis habet substantiam, et tamen verbum non est. Sed utique Verbum, quo se dicit summa sapientia, convenientissime dici potest Verbum ejus secundum superiorem rationem: quia ejus perfectam tenet similitudinem. Nam nulla ratione negari potest, cum mens rationalis seipsam cogitando intelligit, imaginem ipsius nasci in sua cogitatione: immo ipsam cogitationem sui esse suam imaginem, ad ejus similitudinem, tamquam ex ejus impressione formatam. Quamcumque enim rem mens, seu per corporis imaginationem, seu per rationem cupit veraciter cogitare; ejus utique similitudinem, quantum valet, in ipsa sua cogitatione conatur exprimere: quod quanto verius facit, tanto rem ipsam verius cogitat: et hoc quidem, cum cogitat aliquid aliud, quod ipsa non est, et maxime cum aliquod cogitat corpus, clarius perspicitur. Cum enim cogito notum mihi hominem absentem, formatur acies cogitationis meæ in talem

Verbum est imago rei ex cogitatione formata: et ideo tanto verius est Verbum, quanto verius rem mens cogitat.

Mens rationalis cum se cogitando intelligit, imaginem suam seu

imaginem ejus, qualem illam per visum oculorum in memoriam attraxi: quæ imago in cogitatione, verbum est ejusdem hominis, quem cogitando dico. Habet igitur mens rationalis, cum se cogitando intelligit, secum imaginem suam ex se natam, id est, cogitationem sui ad suam similitudinem, quasi sua impressione formatam: quamvis ipsa se a sua imagine, non nisi ratione sola, separare possit, quæ imago ejus verbum ejus est. Hoc itaque modo, quis neget summam sapientiam, cum se dicendo intelligit, gignere consubstantialem sibi similitudinem suam, id est, Verbum suum? Quod Verbum, licet de re tam singulariter eminenti proprie aliquid satis convenienter, dici non possit; non tamen inconvenienter, sicut similitudo, ita et imago, et figura, et character ejus dici potest. Verbum autem quo creaturam dicit, nequaquam similiter est verbum creaturæ; quia non est ejus similitudo, sed principalis essentia: consequitur igitur, ut ipsam creaturam non dicat verbo creaturæ. Cujus ergo verbo eam dicit, si non dicit eam verbo ejus? Nam quod dicit, verbo dicit; et verbum alicujus est verbum, id est, similitudo. Sed si nihil aliud dicit, quam se aut creaturam, nihil dicere potest, nisi aut suo, aut ejus verbo. Si ergo nihil dicit verbo creaturæ: quidquid dicit, Verbo suo dicit. Uno igitur eodemque Verbo dicit seipsum, et quæcumque fecit.

Verbum sui producit, a se sola ratione separabile.

Verbum, et imago, et figura, et character dici potest.

Verbum, quo creaturam dicit Deus, Verbum, aut imago, aut figura creaturæ dici non potest: sed est principalis ejus essentia.

Quidquid dicit divina sapientia, Verbo suo dicit.

Uno eodemque Verbo dicit seipsam et cuncta quæ fecit.

CAPUT XXXIV.

Quomodo suo Verbo videri possit dicere creaturam.

Ipse est summa ratio, in qua sunt omnia qua facta sunt. Ergo cum dicit seipsum, dicit omnia quæ facta sunt. Creaturæ autem in seipsis sunt essentia mutabilis; in ipso sunt ipsa prima essentia, et prima existendi veritas.

Ipse est summa ratio, in qua sunt omnia quæ facta sunt.

Creaturæ in seipsis sunt essentia mutabilis: in ipso sunt ipsa prima essentia, prima existendi veritas.

Sed quomodo tam differentes res, scilicet, creans et creata essentia, dici possunt uno Verbo: præsertim cum Verbum ipsum sit dicenti coæternum; creatura autem non sit illi coæterna? Forsitan quia ipse est summa sapientia, et summa ratio, in qua sunt omnia quæ facta sunt: quemadmodum opus, quod fit secundum aliquam artem, non solum quando fit, verum et antequam fiat, et postquam dissolvitur, semper est in ipsa arte non aliud, quam quod est ars ipsa. Idcirco cum ipse summus spiritus dicit seipsum, dicit omnia quæ facta sunt. Nam et antequam fierent, et cum jam facta sunt, et cum corrumpuntur, seu aliquo modo variantur, semper in ipso sunt, non quod sunt in seipsis, sed quod est idem ipse. Etenim in seipsis sunt essentia mutabilis, secundum immutabilem rationem creata: in ipso vero sunt ipsa prima essentia, et prima existendi veritas; cui prout magis utcumque illa similia sunt, ita verius, et præstantius existunt. Hoc itaque modo non irrationabiliter asseri potest, quia cum seipsum dicit summus ille spiritus, dicit etiam quidquid factum est, uno eodemque Verbo.

CAPUT XXXV.

Quod quidquid factum est, in ejus Verbo, et scientia sit vita, et veritas.

Omnia quæ sunt in summo spiritu, eadem et eodem modo sunt in Verbo ejus, quia ipsum est illi consubstantiale. Ergo omnia sunt in Verbo vita, et veritas. Et quandoquidem scire est idem illi quod dicere; sicut omnia sunt in Verbo vita, et veritas, ita sunt in scientia ejus.

Verum cum constet quia Verbum ejus consubstantiale est illi, et perfecte simile; necessario consequitur, ut omnia quæ sunt in illo, eadem, et eodem modo sint in Verbo ejus. Quidquid igitur factum est, sive vivat, sive non vivat, aut quomodocumque sit in se, in illo est ipsa vita, et veritas. *Omnia sunt in Verbo vita et veritas.* Quoniam autem idem est summo spiritui scire, quod intelligere, sive dicere: necesse est, ut eodem modo sciat omnia quæ scit, quo ea dicit, aut intelligit. Quemadmodum igitur omnia sunt in Verbo ejus vita, et veritas; ita sunt in scientia ejus.

CAPUT XXXVI.

Quam incomprehensibili modo dicat, vel sciat res a se factas.

Cum res in nostra scientia sint non secundum earum essentiam, sed secundum similitudinem; verius sunt in ipsis, quam in nostra scientia. Et tamen constat quod tanto verius sint in Verbô, quam in seipsis; quanto verius existit

creatrix, quam creata essentia. Quod humana scientia comprehendere non potest.

Qua ex re manifestissime comprehendi potest, quomodo dicat idem spiritus, vel quomodo sciat, ea quæ facta sunt, ab humana scientia comprehendi non posse. Nam nulli dubium, creatas substantias multo aliter esse in seipsis, quam in nostra scientia. In seipsis namque sunt per ipsam suam essentiam: in nostra vero scientia, non sunt earum essentiæ; sed earum similitudines. Restat igitur, ut tanto verius sint in seipsis, quam in nostra scientia; quanto verius sunt alicubi per suam essentiam, quam per suam similitudinem. Cum ergo et hoc constet, quia omnis creata substantia tanto verius est in Verbo, id est, in intelligentia creatoris, quam in seipsa; quanto verius existit creatrix, quam creata essentia: quomodo comprehendat humana mens, cujusmodi sit illud dicere, et illa scientia, quæ sic longe superior, et verior est creatis substantiis; si nostra scientia tam longe superatur ab illis; quantum earum similitudo distat ab earum essentia.

CAPUT XXXVII.

Quod quidquid ipse est ad creaturam, hoc sit et Verbum ejus: nec tamen ambo simul pluraliter.

Summus spiritus per Verbum fecit omnia. Ergo et ipsum Verbum fecit eadem omnia: quod enim summus spiritus per Verbum facit, per se facit: et Verbi, summique spiritus una est essentia, quæ sola est creatrix, et principium

omnium quæ sunt: Quidquid ergo summus spiritus est ad creaturam, hoc et Verbum ejus est: et proinde sicut ille est creator, ita et istud: nec tamen sunt duo, sed unus creator, et unum principium.

Verum cum manifeste rationes superiores doceant, summum spiritum per Verbum suum fecisse omnia; numquid non et ipsum Verbum fecit eadem omnia? Quoniam enim illi est consubstantiale, cujus est Verbum, necesse est ut sit summa essentia. Summa autem essentia non est, nisi una, quæ sola creatrix, et solum principium est omnium quæ facta sunt. Ipsa namque sola fecit, non per aliud, quam per se, omnia ex nihilo. Quare quæcumque summus spiritus facit, eadem et Verbum ejus facit, et similiter. Quidquid igitur summus spiritus est ad creaturam; hoc et Verbum ejus est, et similiter. Nec tamen ambo simul pluraliter: quia non sunt plures creatrices summæ essentiæ. Sicut igitur ille creator est rerum, et principium; sic et Verbum ejus: nec tamen sunt duo, sed unus creator, et unum principium.

Summus spiritus per Verbum fecit omnia.

Quod per Verbum facit per se facit.

CAPUT XXXVIII.

Quod dici non possit quid duo sint; quamvis necesse sit esse duos.

Quidquid summus spiritus, et Verbum sunt in essentia, et ad creaturam, nempe quod sit veritas, et quod sit creator, hoc unicuique et utrique sic convenit: ut tamen non sint duo, aut duæ veritates, aut duo creatores: sed unum sint. Ille tamen, cujus est Verbum, non potest esse verbum

suum: Nec verbum potest esse ille, cujus est Verbum. Ergo in eo solo quod ille non est ex isto, hoc autem est ex illo, admittitur pluralitas. Constat ergo quod sint duo: sed exprimi non potest quid duo sint: non enim sunt duo spiritus, nec duo creatores, nec duo verba, nec duæ imagines.

Ille cujus est Verbum non potest esse Verbum suum: nec verbum potest esse ille, cujus est verbum. In eo solo quod ille non est ex isto, hoc autem est ex illo, admittitur pluralitas. Constat quod sint duo: sed exprimi non potest quid duo sint.

Studiose itaque attendendum est quiddam, quod, valde insolitum aliis rebus, in summo spiritu, et Verbo ejus videtur evenire. Nam certum est sic unicuique singulatim, et utrisque simul inesse quidquid sunt in essentia, et quidquid sunt ad creaturam: ut et singulatim perfectum sit ambobus: et tamen pluralitatem non admittat in duobus. Licet enim singulatim et ille perfecte sit summa veritas, et creator: et verbum ejus sit summa veritas, et creator: non tamen ambo simul sunt duæ veritates, aut duo creatores. Sed cum hæc ita sint; miro tamen modo apertissimum est quia nec ille, cujus est Verbum potest esse Verbum suum: nec Verbum potest esse iste cujus est Verbum; ut in eo quod significat vel quid sint substantialiter, vel quid sint ad creaturam, semper individuam teneant unitatem. In eo vero, quod ille non est ex isto; hoc autem est ex illo; ineffabilem admittant pluralitatem: ineffabilem certe; quamvis enim necessitas cogat, ut sint duo, nullo tamen modo exprimi potest, quid duo sint. Nam etsi forte duo pares, aut aliquid aliud similiter ad invicem possint dici; in his ipsis tamen relativis si quæratur, quid sit illud de quo dicuntur, non potest dici pluraliter, quemadmodum dicuntur duæ pares lineæ, aut duo homines similes.

Quippe nec sunt duo pares spiritus, nec duo pares creatores, nec duo aliquid, quod significet eorum aut essentiam, aut habitudinem ad creaturam: sed nec duo aliquid, quod designet propriam habitudinem alterius ad alterum, quia nec duo verba, nec duæ imagines. Verbum namque hoc ipsum quod Verbum est, aut imago, ad alterum est; quia non nisi alicujus Verbum est aut imago: et sic propria sunt hæc alterius, ut nequaquam alteri coaptentur. Nam ille, cujus est Verbum, aut imago, nec imago, nec Verbum est. Constat igitur, quia exprimi non potest quid duo sint, summus spiritus, et Verbum ejus; quamvis quibusdam singulorum proprietatibus cogantur esse duo. Etenim proprium uniùs est, esse ex altero: et proprium est alterius, alterum esse ex illo.

CAPUT XXXIX.

Quod idem Verbum sit a summo Spiritu, nascendo.

Verbum summi Spiritus sic ex eo est, quasi idem ipsum de eodem ipso. Et ita perfectam ejus, quasi proles parêntis, tenet similitudinem. Ergo non convenientius cogitari potest ex illo esse, quam nascendo. Et quidem congruentius de illo nasci dicitur; quam multa dicantur nasci de aliquo a quo habent ut sint, sed cum quo nullam habent similitudinem: ut capilli qui de capite nasci dicuntur.

Quod ipsum nullo utique verbo videtur familiarius posse proferri, quam si dicatur, proprium esse unius nasci ex altero; et proprium alterius, nasci alterum ex ipso. Certum namque jam constat, quia Verbum

Verbum summi Spiritus sic ex eo est quasi proles parentis tenens similitudinem.

summi spiritus, non sic est ex eo, quemadmodum ea quæ ab illo facta sunt; sed quemadmodum creator de creatore, summum de summo. Et ut plena brevitate omnimoda absolvatur similitudo, penitus idem ipsum est de eodem ipso, et ita ut nullatenus sit nisi ex eo. Cum igitur pateat Verbum summi spiritus sic esse ex ipso solo, ut perfectam ejus, quasi proles parentis, teneat similitudinem: nec sic esse ex ipso, ut fiat ab eo: profecto nullo modo convenientius cogitari potest ex illo esse, quam nascendo. Nempe si innumerabiles res indubitanter dicuntur nasci ex his, ex quibus habent ut sint; cum nullam eorum, de quibus nasci dicuntur, teneant similitudinem, sicut proles parentis: dicimus enim capillos nasci de capite, et poma ex arbore: licet nec illi capitis, nec ista arboris similia sint: si, inquam, multa hujusmodi non absurde dicuntur nasci, tanto congruentius dici potest, Verbum summi spiritus ex illo existere, nascendo; quanto perfectius, quasi proles parentis, trahit ejus similitudinem ex illo existendo.

Multa dicuntur nasci ex aliquo, cum quo non habent similitudinem.

CAPUT XL.

Quod verissime ille sit parens, illud vero proles.

Tanto verius ille parens, et istud proles dicitur: quanto magis ille ad hanc generationem solus sufficit, et istud similitudinem ejus exprimit nulla admixta dissimilitudine. Ergo illius proprium est, verissimum esse parentem: istius vero, esse verissimam prolem.

Quod si convenientissime dicitur nasci, et tam simile est illi de quo nascitur: cur æstimetur simile,

quasi proles parenti; et non potius asseratur quia tanto verior est ille parens, et istud proles; quanto magis et ille ad hujus nativitatis perfectionem solus sufficit; et quod nascitur, ejus similitudinem exprimit? Namque in rebus aliis, quas parentis prolisque certum est habitudinem habere, nulla sic gignit, ut omnino nullius indigens sola per se ad gignendam prolem sufficiat; nulla sic gignitus, ut nulla admixta dissimilitudine omnimodam similitudinem parentis exhibeat. Si ergo Verbum summi spiritus sic est omnino ex ipsus sola essentia, et sic singulariter est illi simile, ut nulla proles sic sit omnino ex sola parentis essentia, aut sic similis parenti: profecto nullis rebus tam convenienter videtur aptari habitudo parentis, et prolis, quam summo spiritui, et Verbo ejus. Quapropter illius est proprium verissimum esse parentem; istius vero, verissimam esse prolem.

Vere iste parens, et istud proles dicitur.

CAPUT XLI.

Quod ille verissime gignat, illud verissime gignatur.

Ergo summi Spiritus est verissime gignere: et Verbi ejus verissime gigni.

At hoc constare non poterit, nisi pariter ille verissime gignat; et istud verissime gignatur. Sicut igitur illud est perspicuum, ita hoc esse certissimum necesse est. Quare summi spiritus est verissime gignere, et Verbi ejus verissime gigni.

CAPUT XLII.

Quod alterius verissime sit esse Genitorem et Patrem; alterius, genitum et Filium.

Ergo hic Pater, hoc Filius est, non vero hic Mater, et hoc Filia dici debet: non quod sit ulla in his sexus differentia, nec quod validior sit ut plurimum sexus masculinus: sed potius quia Patris nomen magis quam Matris huic convenit, cui ad gignendum nulla alia causa sociatur: et nomen Filii magis quam Filia huic congruit, qui similior est Patri: cum Filius semper sit Patri similior, quam Filia quæ est disparis sexus.

Hic Pater, hoc Filius est: non vero hic mater, et hoc filia, dici debent.

Vellem jam quidem, et forte possem, illum esse verissime Patrem, hoc vero verissime esse Filium, concludere. Sed nec hoc negligendum existimo, an Patris et Filii, et an matris et filiæ magis illis apta sit appellatio: cum in eis nulla sit sexus discretio. Nam si idcirco convenienter est ille Pater, et proles ejus Filius, quia uterque, est spiritus: cur non pari ratione alteri convenit esse matrem, alteri filiam; quia uterque est veritas, et sapientia? An quia in his naturis, quæ sexus habent differentiam, melioris sexus est patrem esse vel filium; minoris vero, matrem vel filiam? Et hoc quidem naturaliter in pluribus; in quibusdam vero e contrario, ut in quibusdam avium generibus, in quibus fœmineus sexus semper major, et validior est; masculinus vero minor, et infirmior. Aut certe idcirco magis convenit summo spiritui dici Patrem, quam matrem: quia prima et principalis causa prolis semper est in pa-

tre. Nam si maternam causam quolibet modo semper paterna præcedit: nimis est incongruum, ut illi parenti adaptetur nomen matris, cui ad gignendam prolem nulla alia causa, aut sociatur, aut præcedit. Verissimum est igitur, summum spiritum Patrem esse prolis suæ. Quod si filius semper similior est patri quam filia: nihil autem similius est alteri, quam summo Patri proles sua: verissimum est, hanc prolem non esse filiam, sed Filium. Sicut igitur proprium est illius verissime gignere, istius vero gigni; sic proprium est illius esse verissimum genitorem, istius vero verissimum esse genitum. Et sicut alter est verissimus parens, alter verissima proles: sic alter est verissimus Pater, alter verissimus Filius.

CAPUT XLIII.

Retractatio communionis amborum, et proprietatum singulorum.

Ita impossibile est eundem esse qui gignit, et eum qui gignitur; ut tamen necesse sit idem esse illum qui gignit, et eum qui gignitur: et ita alius est genitor, alius genitus; ut non aliud sit genitor, quam quod est genitus. Itaque patet quia duo sunt, sed quid duo sint latet: nec enim sunt duo spiritus, nec duo Patres, nec duo Filii. Sit enim solis relationibus oppositi sunt, ut alter numquam suscipiat, quod est proprium alterius: et sic concordet natura, ut alter semper teneat alterius essentiam. Unde nec Pater unquam dicitur Filius, nec Filius unquam dicitur Pater; sed in Patre est essentia Filii, et in Filio est essentia Patris.

Inventis tot, et tantis singulorum proprietatibus, quibus mira quæddam tam ineffabilis, quam inevi-

tabilis in summa unitate probatur esse pluralitas; valde mihi videtur delectabile retractare sæpius tam impenetrabile secretum.

Necesse est idem esse illum qui gignit, et illum qui gignitur: At impossibile est eumdem esse qui gignit, et eum qui gignitur.

Ecce enim cum sic impossibile sit eumdem esse qui gignit, et eum qui gignitur; atque eundem esse parentem, et prolem: ut necesse sit alium esse genitorem, alium genitum; et alium esse Patrem, alium Filium: sic tamen necesse est idem esse illum qui gignit, et illum qui gignitur, nec non parentem et prolem, ut impossibile sit aliud esse genitorem, quam quod est genitus; aliud esse Patrem, quam quod est Filius. Et cum ita sit alius ille, et alius ille, ut omnino pateat quod duo sint: sic tamen unum et idem ipsum est, id quod est ille et ille; ut penitus lateat qui duo sint. Nam sic est alius Pater, alius Filius; ut cum ambos dixerim, videam me duos dixisse: et sic est idipsum quod est, et Pater et Filius; ut non intelligam quid

Patet quia duo sunt: sed quid duo sint latet.

duos dixerim. Quamvis namque singulus Pater sit perfecte summus spiritus, et singulus Filius sit perfecte summus spiritus: sic tamen unum idemque est spiritus Pater, et spiritus Filius; ut Pater et Filius

Nec enim sunt duo spiritus.

non sint duo spiritus, sed unus spiritus; ut sicut singula propria singulorum non recipiunt pluralitatem, quia non sunt duorum; ita id quod commune est amborum, individuam teneat unitatem, quamvis

Nec duo Patres, nec duo Filii.

totum sit singulorum. Nam sicut non sunt duo patres, aut duo filii; sed unus Pater, et unus Filius, quoniam singula sunt singulorum propria: ita non

Solis relationibus oppositi sunt.

sunt duo, sed unus spiritus; quamvis et singuli Patris, et singuli Filii, sit perfectum esse spiritum. Sic sunt oppositi relationibus, ut alter nunquam su-

scipiat proprium alterius: sic sunt concordes natura, ut alter semper teneat essentiam alterius. Sic enim diversi sunt, per hoc quod alter est Pater, et alter Filius; ut nunquam dicatur aut Pater Filius, aut Filius Pater: et sic idem sunt per substantiam, ut semper sit in Patre essentia Filii, et in Filio essentia Patris. Est enim non diversa, sed eadem; non plures, sed una utriusque essentia.

CAPUT XLIV.

Quomodo alter alterius sit essentia.

Alter alterius essentia recte dici potest, ut summa unitas, simplicitasque commendetur communis naturæ. Non tamen dicitur Pater essentia Filii, et Filius essentia Patris; quasi aliter non per se, sed per alterum existat: summa enim essentia semper est per se, sicut summa sapientia semper sapit per se. Unde Pater per se est, et pariter Filius per se est; quia Pater est summa essentia, et pariter Filius est summa essentia. Filius quidem est essentia nata de Patris essentia, et sapientia de sapientia: sed non idcirco minus perfecta est, nihilominus enim ipsa per se est, et per se sapit. Nec repugnat, quod Filius et per se subsistat, et de Patre habeat esse: Nam a Patre habet, ut per se sit, et per se sapiat; alioquin non esset idem esse Patris et Filii. Denique utrique non aliud est habere essentiam, quam essentiam esse: Ergo sicut habet alter alterius essentiam; ita alter est alterius essentia: hoc est, idem esse alteri, quod est alteri.

Unde etiam si alter alterius dicatur essentia, non erratur a veritate: sed summa unitas, simplicitasque commendatur communis naturæ. Non enim quem-

admodum intelligitur sapientia hominis, per quam homo sapiens est, qui per se non potest esse sapiens: ita intelligi potest, si dicatur Pater essentia Filii, et Filius essentia Patris; ut eo modo sit Filius existens per Patrem, et Pater per Filium, quasi non possit alter existens esse, nisi per alterum: sicut homo non potest esse sapiens, nisi per sapientiam. Sicut namque summa sapientia semper sapit per se; ita summa essentia semper est per se. Est autem perfecte summa essentia Pater, et perfecte summa essentia Filius: pariter ergo perfectus Pater per se est, et pariter perfectus Filius per se est, sicut uterque sapit per se. Non enim idcirco minus perfecta est essentia vel sapientia Filius, quia est essentia nata de Patris essentia, et sapientia de sapientia: sed tunc minus perfecta essentia, vel sapientia esset, si non esset per se, aut non saperet per se. Nequaquam enim repugnat, ut Filius et per se subsistat, et de Patre habeat esse. Sicut enim Pater habet essentiam, et sapientiam, et vitam in semetipso; ut non per alienam, sed per suam essentiam sit, per suam sapientiam sapiat, per suam vitam vivat; ita gignendo, dat Filio essentiam habere, et sapientiam, et vitam in semetipso; ut non per extraneam, sed suam essentiam, sapientiam, et vitam subsistat, sapiat, et vivat: alioquin non erit idem esse Patris et Filii, nec erit par Patri Filius: quod quam falsum sit, liquidissime superius pervisum est. Quare non repugnat Filium, et subsistere per se, et esse de Patre: quia hoc ipsum, id est, per se ipsum posse subsistere, necesse est illum de Patre habere. Nam

Filius est essentia nata de Patris essentia, et sapientia de sapientia.

Non repugnat ut Filius per se subsistat, et de Patre habeat esse.

si quis sapiens suam me sapientiam, cujus prius expers essem, doceret; utique hoc ipsa sapientia ejus facere non incongrue diceretur: sed quamvis mea sapientia ab illius sapientia haberet esse et sapere; tamen cum jam esset, non nisi sua essentia esset, nec saperet nisi seipsa. Multo igitur magis æterni Patris coæternus Filius, qui sic habet a Patre esse, ut non sint duæ essentiæ, per se subsistit, sapit, et vivit. Non igitur sic intelligi potest quod Pater Filii, aut Filius Patris sit essentia; quasi alter non possit subsistere per se sed per alterum; seu ad significandam quam habent communionem summe simplicis, summeque unius essentiæ: sic congrue dici, et intelligi potest, quia sic est alter idipsum quod alter; ut alter habeat essentiam alterius. Hac itaque ratione, quoniam utrique non aliud est habere essentiam, quam essentiam esse: sicut habet alter alterius essentiam; ita est alter alterius essentia, id est, idem esse est alteri, quod alteri.

CAPUT XLV.

Quod aptius dici possit Filius essentia Patris, quam Pater essentia Filii: et quod similiter sit Filius Patris virtus, et sapientia; et similia.

Magis tamen congruit Filium dici essentiam Patris, quam Patrem dici essentiam Filii: cui enim Filius habeat essentiam a Patre, dici potest habere essentiam Patris, et proinde esse essentia Patris. Sic Filius dicitur Patris virtus, sapientia, veritas, justitia, etc. quia hoc habet a Patre.

Quod licet secundum perspectum rationem verum sit: valde tamen magis congruit, Filium dici essen-

tiam Patris, quam Patrem essentiam Filii: quoniam namque Pater a nullo habet essentiam, nisi a seipso; non satis apte dicitur habere essentiam alicujus, nisi suam: quia vero Filius essentiam suam habet a Patre, et eamdem quam habet Patre, aptissime dici potest habere essentiam Patris. Quare quoniam neuter aliter habet essentiam, quam existendo essentia; sicut aptius intelligitur habere Filius Patris essentiam, quam Pater Filii; ita convenientius dici potest Filius Patris essentia, quam Pater Filii. Nam hæc una si fiat prolatio, satis acuta brevitate commendat Filium non solum eamdem essentiam habere cum Patre; sed hanc ipsam habere de Patre: ut hoc sit, filius est essentia Patris, quod est, Filius est non differens essentia de Patris essentia, immo de Patre essentia. Similiter ergo est Filius Patris virtus, et sapientia, seu veritas, et justitia; et quidquid summi spiritus convenit essentiæ.

CAPUT XLVI.

Quomodo quæddam ex his quæ sic proferuntur, aliter quoque possint intelligi.

Filius dici etiam potest intelligentia, et sapientia, scientia et cognitio Patris; quia intelligit, scit, et novit ipsam Patris essentiam. Veritas etiam Patris eo sensu dici potest, quia non est imperfecta imitatio, sed integra veritas, et ipsa essentia Paternæ substantiæ, et non est aliud quam quod est Pater.

Filius dici potest intelligentia, et sapien-

Videntur tamen quæddam, ex his quæ sic proferri et intelligi possunt, aliam quoque non incongruam

sub hac ipsa pronunciatione intelligentiam suscipere. Liquet enim Filium esse verum verbum, id est, perfectam intelligentiam, sive perfectam totius paternæ substantiæ cognitionem, et scientiam, et sapientiam: id est, quæ ipsam Patris intelligit essentiam, et cognoscit, et scit, et sapit. Si igitur hoc sensu dicatur Filius Patris intelligentia, et sapientia, et scientia, et cognitio, sive notitia; quoniam intelligit, sapit, scit, et novit Patrem: nequaquam a veritate disceditur. Veritas quoque Patris aptissime dici potest Filius, non solum eo sensu, quia est eadem Filii veritas quæ est et Patris, sicut jam perspectum est; sed etiam hoc sensu, ut in eo intelligatur non imperfecta quæddam imitatio, sed integra veritas paternæ substantiæ: quia non est aliud, quam quod est pater.

tia, scientia, et cognitio Patris; eo sensu, quia intelligit, sapit, scit, et novit Patrem. Filius etiam veritas Patris, eo sensu dici potest, quia non est imperfecta imitatio, sed integra veritas, et ipsa essentia Paternæ substantiæ.

CAPUT XLVII.

Quod Filius sit intelligentia intelligentiæ, et veritas veritatis.

Id patet, quia Filius est intelligentia, et scientia, et sapientia, et veritas Paternæ substantiæ, quæ ipsa est intelligentia, et scientia, et sapientia, et veritas.

At si ipsa substantia Patris et intelligentia, et scientia, et sapientia, et veritas: consequenter colligitur, quia sicut Filius est intelligentia, et scientia, et sapientia, et veritas paternæ substantiæ; ita est intelligentia intelligentiæ, scientia scientiæ, sapientia sapientiæ, et veritas veritatis.

CAPUT XLVIII.

Quod et quomodo Filius sit intelligentia vel sapientia memoriæ; et memoria Patris et memoriæ.

Verbum rei est ipsa cogitatio ad ejus similitudinem ex memoria formata. Ergo Verbum ex memoria nascitur. Ergo sicut Filius dicitur Verbum: sic Pater, ex quo gignitur, dici potest memoria. Ergo sicut Filius est intelligentia et sapientia Patris; ita est intelligentia et sapientia Paternæ memoriæ. Et quia Filius quidquid sapit et intelligit, ejus et meminit; Filius est memoria Filius, et memoria memoriæ, id est, memoria memor Patris, qui est memoria de nullo natu: Filius vero est memoria nata de memoria, hoc est, de Patre.

De memoria vero quid sentiendum est? an æstimandus est Filius intelligentia memoriæ, sive memoria Patris, aut memoria memoriæ? Equidem cum summa sapientia sui memor esse negari non possit, nihil competentius quam in memoria Pater, sicut in Verbo Filius intelligitur: quoniam de memoria nasci Verbum videtur, quod clarius in nostra mente percipitur. Quoniam namque mens humana non semper se cogitat, sicut sui semper meminit: liquet, cum se cogitat, quia verbum ejus nascitur de memoria. Unde apparet quia si semper se cogitaret, semper verbum ejus de memoria nasceretur. Rem etenim cogitare, cujus memoriam habemus, hoc est mente eam dicere; verbum vero rei est ipsa cogitatio ad ejus similitudinem ex memoria formata. Hinc itaque liquido animadverti potest de summa sapientia, quæ

Verbum rei est ipsa cogitatio ad

sic semper se dicit, sicut semper sui memor est, quia de æterna memoria ejus coæternum Verbum nascitur. Sicut igitur Verbum congrue intelligitur proles: ita memoria parentis nomen aptissime suscipit. Si ergo proles, quæ omnino de solo summo spiritu nata est, proles est memoriæ ejus: nihil consequentius, quam quia memoria sua est idem ipse. Quippe non in eo quod sui memor est, sic est in sua memoria, velut alia res in alia; quemadmodum ea quæ sic sunt in humanæ mentis memoria, ut non sint ipsa nostra memoria; sed sic est memor sui, ut ipse memoria sua sit. Consequitur itaque, ut quomodo Filius est intelligentia, sive sapientia Patris, ita sit et paternæ memoriæ. At quidquid Filius sapit, aut intelligit; ejus similiter et meminit. Est igitur Filius memoria Patris, et memoria memoriæ; id est, memoria memor Patris, qui est memoria: sicut est sapientia Patris, et sapientia sapientiæ, id est, sapientia sapiens Patrem sapientiam: et Filius quidem memoria nata de memoria; sicut sapientia nata de sapientia, Pater vero de nullo nata memoria, vel sapientia. *ejus similitudinem ex memoria formata.*

CAPUT XLIX.

Quod summus spiritus se amet.

Summus spiritus, sicut sui memor est, et se intelligit, ita se amat. Nam et ipsa mens rationalis se et illum amare posse convincitur ex eo, quod se et illum possit intelligere.

Sed ecce dum hujus Patris, Filiique proprietates, communionemque delectabiliter intueor; nihil dele- *Summus spiritus sicut sui memor*

est, et se intelligit; ita se amat. Ipsa mens rationalis se, et illum amare posse convincitur ex eo, quod se, et illum intelligere potest.

ctabilius in illis contemplandum invenio, quam mutui amoris affectum. Quam enim absurde negetur summus spiritus se amare, sicut sui memor est, et se intelligit! cum et mens rationalis, et se, et illum amare posse convincantur ex eo, quia sui, et illius memor esse, et se, et illum intelligere potest: otiosa namque, et penitus inutilis est memoria, et intelligentia cujuslibet rei; nisi, prout ratio exigit, res ipsa ametur aut reprobetur. Amat ergo seipsum summus spiritus; sicut sui meminit, et se intelligit.

CAPUT L.

Quod idem amor pariter procedat a Patre et Filio.

Patet amorem summi spiritus ex eo procedere, quia sui memor est et se intelligit; nulla enim res amatur sine ejus memoria et intelligentia. Ergo Amor ille procedit a Patre qui est memoria, et a Filio qui est intelligentia.

Palam certe est rationem habenti, eum non idcirco sui memorem esse, aut se intelligere, quia se amat; sed ideo se amare, quia sui meminit, et se intelligit: nec eum se posse amare, si sui non sit memor, aut se non intelligat. Nulla enim res amatur, sine ejus memoria, aut intelligentia; et multa tenentur memoria, et intelliguntur, quæ non amantur. Patet igitur Amorem summi spiritus ex eo procedere, quia sui memor est, et se intelligit. Quod si in memoria summi spiritus intelligitur Pater, in intelligentia Filius; manifestum est quia a Patre pariter, et a Filio, summi spiritus Amor procedit.

CAPUT LI.

Quod uterque pari amore diligat se, et alterum.

Summus spiritus se amat. Ergo Pater se amat, et Filius se amat; et alter alterum amat: summus enim et individuus spiritus est Pater et Filius, et ambo simul sunt unus spiritus. Uterque etiam se et alterum intelligit: quia sui alterius meminit. Et quoniam in utroque quod amat idipsum est quod amatur, uterque pari amore se, et alterum diligit.

Sed si se amat summus spiritus, procul dubio se amat Pater, amat se Filius, et alter alterum: quia singulus Pater est summus spiritus, et singulus Filius summus spiritus; et ambo simul, unus spiritus. Et quia uterque pariter sui, et alterius meminit; et se, ct alterum intelligit: et quoniam omnino idipsum est quod amat, vel amatur in Patre, et quod in Filio; necesse est, ut pari amore uterque diligat se, et alterum.

CAPUT LII.

Quod tantus sit iste Amor, quantus est ipse summus spiritus.

Id constat, quia tantus est amor iste, quantum ille se intelligit; tantum autem intelligit, quantus est.

Quantus ergo est amor iste summi spiritus, sic communis Patri, et Filio? Sed si tantum diligit, quantum sui meminit, et se intelligit: tantum autem sui memor est, et intelligit se, quanta est ejus

essentia; quod aliter esse non potest: profecto tantus est Amor ejus, quantus ipse est.

CAPUT LIII.

Quod idem Amor sit idipsum quod est summus spiritus; et tamen ipse sit cum Patre et Filio unus spiritus.

Nihil potest esse par summo spiritui, nisi summus Spiritus. Cum ergo Amor iste tantus sit, quantus est summus spiritus: liquet quia iste Amor est summus spiritus. Deinde et si nihil unquam existeret quam summus spiritus: Pater et Filius nihilominus seipsos, et invicem diligerent. Ergo Amor iste non est aliud, quam quod est Pater et Filius, quod est summa essentia. Denique summæ essentiæ plures esse nequeunt. Ergo utriusque Amor una est cum Patre et Filio summa essentia. Ergo Amor ipse est summa sapientia, summa veritas, summum bonum, et quidquid de summi spiritus substantia dici potest.

Amor iste tantus est, quantus est summus spiritus. Nihil par est summo spiritui, nisi summus Spiritus. Ergo Amor iste est summus Spiritus.

Verum quid potest esse par summo spiritui, nisi summus spiritus? Iste itaque Amor est summus spiritus. Denique si nulla unquam creatura, id est, si nihil unquam aliud esset, quam summus spiritus, Pater et Filius; nihilominus seipsos, et invicem Pater et Filius diligerent. Consequitur itaque hunc Amorem non esse aliud, quam quod est Pater et Filius: quod est summa essentia. At quoniam summæ essentiæ plures esse non possunt: quid magis necessarium, quam Patrem et Filium, et utriusque Amorem, unam esse summam essentiam? Est igitur idem Amor summa sapientia, summa veritas, sum-

mum bonum; et quidquid de summi spiritus substantia dici potest.

CAPUT LIV.

Quod totus procedat a patre, totus a filio; et tamen non sit nisi unus amor.

Amor iste non ex eo procedit in quo Pater et Filius plures sunt; sed ex eo in quo sunt unum. Non enim procedit ex relationibus, quæ plures sunt, cum alia sit relatio Patris, et alia relatio Filii: sed ex ipsa sua essentia, quæ pluralitatem non admittit. Pater et Filius emittunt tantum bonum: sic tamen, ut totus a Patre et totus a Filio et totus ab utroque unus idemque procedat; quia a Patre, qui singulus est summus spiritus, non procedit nisi summus Spiritus; et a Filio, qui singulus pariter est summus spiritus, non procedit nisi summus spiritus; et a Patre et Filio, qui non duo sed unus sunt spiritus, non procedere potest nisi unus summus spiritus.

Intuendum est diligenter utrum sint duo Amores, unus a Patre procedens, alter a Filio: an unus, non totus ab uno procedens; sed partim a Patre, partim a Filio: an nec plures, nec unus partim procedens a singulis; sed unus totus a singulis, et idem totus a duobus simul. Sed hujusmodi dubitationis certitudo hinc indubitanter cognoscitur, quia non ex eo procedit, in quo plures sunt Pater, et Filius; sed ex eo, in quo unum sunt. Nam non ex relationibus suis, quæ plures sunt: alia est enim relatio Patris, alia Filii: sed ex ipsa sua essentia, quæ pluralitatem non admittit, emittunt Pater et

Amor iste non ex eo procedit, in quo Pater et Filius sunt plures, hoc est, non ex relationibus.

Sed procedit ex eo, in quo unum sunt.

Filius tantum pariter bonum. Sicut ergo singulus Pater est summus spiritus; et singulus Filius est summus spiritus; et simul Pater et Filius non duo, sed unus spiritus; ita a singulo Patre manat totus Amor summi spiritus; et a singulo Filio totus: et simul a Patre et Filio non duo toti, sed unus, idemque totus.

CAPUT LV.*

Quod non sit eorum Filius, Amor.

Amor tamen iste nec Patris, nec Verbi, a quibus procedit, est Filius; quia ex quo ab illis procedit, non refert eorum similitudinem: licet omnino idem sit, quod est Pater et Filius. Deinde si proles eorum est; aut alter eorum erit pater ejus, alter mater, quod repugnat; cum non aliter a patre quam a Filio procedat: aut uterque pater, sive mater ejus est: nulla autem natura admittit duo aliquo, quæ singula perfectam, et omnino eamdem ad aliquid unum, patris et matris habeant habitudinem.

Quid ergo? cum hic Amor pariter habeat esse a Patre et Filio; et sic similis sit ambobus, ut nullatenus dissimilis sit illis; sed omnino idem sit quod illi: numquid Filius eorum, aut proles, æstimandus est? Sed sicut Verbum, mox ut consideratur, se prolem esse ejus, a quo est, evidentissime probat, promptam præferendo parentis imaginem: sic Amor aperte se prolem negat; quia dum a Patre et Filio procedere intelligitur, non statim tam perspicuam exhibet se contemplanti ejus, ex quo est, similitudinem: quamvis ipsum considerata ratio doceat om-

nino idipsum esse, quod est Pater et Filius. Denique si proles eorum est, aut alter eorum erit pater ejus, alter mater: aut uterque pater, sive mater est: quæ omnia veritati repugnare videntur. Quoniam namque nullatenus aliter a Patre procedit, quam a Filio: nulla veritas patitur, ut dissimili vocabulo ad illum Pater et Filius referantur: non est igitur alter pater ejus, alter mater. Ut autem duo aliqua sint, quæ singula perfectam, et nulla consideratione differentem habeant pariter ad aliquid unum, patris aut matris habitudinem, nulla natura aliquo monstrari concedit exemplo. Ergo non est uterque, scilicet, Pater et Filius, pater aut mater Amoris a se manantis. Nequaquam itaque videtur veritati convenire, ut idem Amor eorum filius sit, aut prolis.

Repugnat Patrem et Filium dici duos patres autunum patrem, et alterum matrem hujus amoris.

CAPUT LVI.

Quod solus Pater sit genitur, et ingenitus; solus Filius genitus; solus Amor nec genitus, nec ingenitus.

Ergo Amor iste non potest proprie dici genitus, sicut Verbum: sed nec omnino ingenitus dicendus est; quia non omnino non est ab alio. Hoc itaque soli Patri convenit, quod sit genitor et ingenitus; soli Verbo, quod sit genitum; soli Amori, quod nec proprie genitus, nec omnino ingenitus, sed procedens sit; quia nec proles est nec omnino non est ab alio.

Sed videtur tamen Amor idem, nec omnino, ecundum communis locutionis usum, dici posse ingenitus; nec ita proprie, sicut Verbum, genitus. Solemus enim sæpe dicere aliquid gigni ex ea re, de qua

existit: ut cum dicimus splendorem aut calorem gigni ab igne, seu aliquod effectum ex causa sua. Secundum hanc igitur rationem, Amor a summo spiritu exiens, non omnino asseri potest ingenitus: ita vero proprie, sicut Verbum, dici genitus non potest: quia Verbum verissimam esse prolem, et verissimum filium; Amorem vero nullatenus filium, aut prolem esse, manifestum est. Potest itaque, immo debet dici solus ille, cujus Verbum est, genitor et ingenitus: quia solus est Pater et parens, et nullo modo ab alio est: solum autem Verbum, genitum; quia solum filius et proles est. Solus vero Amor utriusque, nec genitus, nec ingenitus: quia nec filius est, nec proles est; nec omnino non est ab alio.

CAPUT LVII.

Quod Amor idem sic sit increatus et creator, sicut Pater et Filius: et tamen ipse cum illis non tres: sed unus increatus, et unus creator. Ed quod idem possit dici spiritus Patris et Filii.

Cum Amor iste una eademque sit cum Patre et Filio summa essentia, quæ sola a nullo facta, per se omnia fecit; necesse est sicut Pater et Filius, ita et iste Amor sit increatus et creator: et isti tres, non plures, sed unus sint increatus et unus creator. Patrem itaque nullus facit, sive creat, aut gignit. Filium Pater solus gignit, sed non facit. Pater et Filius non faciunt aut gignunt, sed spirant suum amorem, quia ab eis procedit non discendendo a summa illa essentia, sed existendo ex illa. Hinc summæ essentiæ Spiritus recte potest appellari. Communio etiam Patris et Filii

dici potest, tum quia nomen habet commune Patri et Filio; tum quia ipse illud ipsum omnino est, quod Pater et Filius.

Quoniam autem idem Amor singulus est summa essentia, sicut Pater et Filius; et tamen simul Pater, et Filius, et utriusque Amor, non plures, sed una summa essentia, quæ sola a nullo facta, non per aliud, quam per se omnia fecit: necesse est ut, quemadmodum singulus Pater, et singulus Filius est increatus et creator: ita et Amor singulus sit increatus est creator; et tamen omnes tres simul, non plures, sed unus increatus, et unus creator. Patrem itaque nullus facit sive creat, aut gignit: Filium vero Pater solus gignit; sed non facit: Pater autem pariter et Filius non faciunt, neque gignunt; sed quodammodo, si sic dici potest, spirant suum Amorem: quamvis enim non nostro modo spiret summe incommutabilis essentia; tamen ipsum suum Amorem a se ineffabiliter procedentem, non discedendo ab illa, sed existendo ex illa, forsitan non alio modo videtur posse dici aptius ex se emittere, quam spirando. Quod si dici potest, sicut Verbum summæ essentiæ Filius est ejus; ita ejusdem Amor satis convenienter appellari potest Spiritus ejus: ut cum essentialiter ipse sit spiritus, sicut Pater et Filius; illi non putentur alicujus spiritus; quia nec Pater ab ullo alio est, nec Filius a Patre quasi spirante nascitur; iste autem æstimetur Spiritus utriusque; quia ab utroque, suo quodam inenarrabili modo, spirante mirabiliter procedit Qui etiam ex eo, quia

Patrem nullus facit, aut gignit. Filium Pater solus gignit, sed non facit, Pater et Filius non faciunt; sed spirant suum amorem.

Spiritus Sanctus Communio Patris et Filii dici potest.

est Communio Patris et Filii, non absque ratione quasi proprium assumere posse videtur aliquod nomen, quod Patri Filioque commune sit; si proprii nominis exigit indigentia. Quod quidem si fiat, scilicet, ut ipse Amor nomine Spiritus, quod substantiam pariter Patris et Filii significat, quasi proprio designetur: ad hoc quoque non inutiliter valebit; ut per hoc idipsum esse, quod est Pater et Filius, quamvis ab illis esse suum habeat, intimetur.

CAPUT LVIII.

Quod sicut Filius est essentia, vel sapientia Patris, eo sensu, quia habet eamdem essentiam vel sapientiam quam Pater: sic idem Spiritus sit Patris et Filii essentia et sapientia, et similia.

Potest quoque quemadmodum Filius est substantia, et sapientia, et virtus Patris, eo sensu, quia habet eamdem essentiam, et sapientiam, et virtutem, quam Pater: ita utriusque Spiritus intelligi essentia, vel sapientia, vel virtus Patris et Filii; quia habet omnino eamdem, quam habent illi.

CAPUT LIX.

Quod Pater, et Filius, et eorum Spiritus, pariter sint in se invicem.

Hi tres sunt una eadem summa essentia, quæ nec sine se, nec extra se, nec major vel minor seipsa esse potest. Ergo hi tres sunt in se invicem, ita ut nullus alium exce-

dat. Deinde memoria summæ essentiæ tota est in ejus intelligentia et amore; et intelligentia in ejus memoria et amore: et amor in memoria, et intelligentia ejus. Ergo totus Pater qui est memoria, est in Filio, qui est intelligentia, et in Spiritu, qui est amor: et totus Filius est in Patre et Spiritu, et totus Spiritus in Patre et Filio: et unus illorum non potest esse sine aliis.

Hi tres sunt una eadem summa essentia, quæ nec sine se nec extra se, major vel minor seipsa esse potest.

Jucundum est intueri in Patre, et Filio et utriusque Spiritu, quomodo sint in se invicem tanta æqualitate, ut nullus alium excedat. Præter hoc enim, quia unusquisque eorum sic est perfecte summa essentia, ut tamen omnes tres simul non sint, nisi essentia una summa, quæ nec sine se vel extra se, nec major vel minor seipsa esse potest: per singulos tamen idipsum non minus valet probari. Est etenim totus Pater in Filio, et communi Spiritu; et Filius in Patre, et eodem Spiritu; et idem Spiritus in Patre, et Filio: quia memoria summæ essentiæ tota est in ejus intelligentia, et in Amore; et intelligentia in memoria et in Amore; et Amor in memoria, et in intelligentia. Totam quippe suam memoriam summus intelligit spiritus, et amat; et totius intelligentiæ meminit, et totam amat; et totius amoris meminit, et totum intelligit. Intelligitur autem in memoria Pater; in intelligentia Filius; in amore utriusque Spiritus. Tanta igitur Pater et Filius, et utriusque Spiritus, æqualitate sese complectuntur, et sunt in se invicem; ut eorum nullus alium excedere, aut sine eo esse probetur.

Memoria summæ essentiæ tota est in ejus intelligentia, et in amore: et intelligentia in memoria et in amore: et amor in memoria et intelligentia.

CAPUT LX.

Quod nullus eorum alio indigeat ad memorandum, vel intelligendum, vel amandum, quia singulus quisque est memoria, et intelligentia, et amor, et quidquid necesse est inesse summæ essentiæ.

Nec tamen ullus eorum alio indiget, sive ad memorandum, sive ad intelligendum, sive ad amandum. Cum enim quisque sit summa essentia, singulus quisque per se est memoria, intelligentia, et amor; et ita singulus quisque per se meminit, per se intelligit, et per se amat; sicut per se est.

Sed in his nullatenus negligenter memoriæ commendandum, quod intuenti mihi occurrit, existimo. Sic enim necesse est, ut Pater intelligatur memoria, Filius intelligentia, Spiritus amor; ut nec Pater indigeat Filio, aut communi Spiritu, nec Filius Patre vel eodem Spiritu, sive idem Spiritus Patre aut Filio: quasi Pater per se meminisse solum possit, intelligere autem non nisi per Filium, et amare non nisi per suum, Filiique Spiritum; et Filius per se intelligere tantum queat, per Patrem autem memor sit, et per Spiritum suum amet; et idem Spiritus per se non aliud quam amare valeat, sed Pater illi sit memor, et Filius illi intelligat. Nam cum in his tribus, unusquisque singulus sit summa essentia, et summa sapientia sic perfecta, ut ipsa per se memor sit, et intelligat, et amet: necesse est, ut nullus horum trium alio indigeat, aut ad memorandum, aut ad intelligendum, aut ad amandum. Singulus enim

quisque essentialiter est et memoria, et intelligentia, et amor, et quidquid summæ essentiæ necesse est inesse.

CAPUT LXI.

Quod tamen non sint tres, sed unus, seu Pater, seu Filius, seu utriusque Spiritus.

Quamvis autem Pater sit intelligentia et amor: non tamen est Filius, aut alicujus Spiritus; quia non est intelligentia genita, nec amor ab aliquo procedens. Et licet Filius sit memoria et amor; non tamen est Pater, aut Spiritus alicujus; quia non est memoria gignes, nec amor ab alio procedens, sicut Spiritus. Sic etsi Spiritus est memoria et intelligentia, non tamen Pater, aut Filius, quia non est memoria gignens, nec intelligentia genita. Unus itaque in summa essentia Pater, unus Filius, unus Spiritus: et non tres Patres, nec tres Filii, nec tres Spiritus.

Quamdam hic video quæstionem occurrere. Nam si Pater ita est intelligentia et amor, sicut est memoria; et Filius sic est memoria et amor, quomodo est intelligentia; et utriusque Spiritus non minus est memoria et intelligentia, quam amor: quomodo non est Pater, Filius, et alicujus Spiritus; et quare non est Filius, Pater et alicujus Spiritus; et cur non est idem Spiritus, alicujus Pater et alicujus Filius? sic quippe intelligebatur quod memoria esset Pater, Filius intelligentia, utriusque Spiritus amor. Verum hæc questio non difficile solvitur, si ea quæ jam ratione inventa sunt, considerentur. Idcirco enim non est Pater Filius, aut alicujus Spiritus, licet sit intel-

Licet Pater sit intelligentia et amor; non tamen est Filius, aut alicujus Spiritus.

Et licet Filius sit memoria, et amor; non tamen est Pater, aut Spiritus.

Sic, et licet Spiritus sit memoria, et intelligentia, non tamen Pater est, aut Filius.

ligentia et amor: quia non est intelligentia genita, aut amor ab aliquo procedens; sed quidquid est, gignens est tantum, et a quo procedit alius. Filius quoque ideo non est Pater, aut alicujus Spiritus; quamvis seipso et memor sit, et amet: quia non est memoria gignens, aut amor ab alio, ad similitudinem sui Spiritus, procedens; sed quidquid existit, tantum gignitur, et est a quo Spiritus procedit. Spiritum quoque non cogit esse Patrem aut Filium, hoc, quia contentus est memoria, aut intelligentia sua; cum non sit memoria gignens, aut intelligentia genita; sed solum, quidquid est, procedat. Quid igitur prohibet concludi, quia unus tantum est in summa essentia Pater, unus Filius, unus Spiritus; et non tres Patres, aut Filii, aut Spiritus?

CAPUT LXII.

Quomodo ex his tribus plures filii nasci videantur.

Cum singulus quisque illorum trium se et alios intelligat, ac proinde dicat: videtur quod singulus quisque producat suum Verbum seu Filium: et quòd proinde plures sint Filii.

Sed ne forte repugnet huic assertiori quod intueor: nam dubium esse non debet, quia Pater, et Filius, et eorum Spiritus, unusquisque seipsum, et alios ambos dicit; sicut se, et alios intelligit. Quod si ita est: quomodo non sunt in summa essentia tot Verba, quod sunt dicentes, et quot sunt qui dicuntur? Si enim plures homines unum aliquid cogitatione di-

cant, tot ejus videntur esse verba, quod sunt cogitantes: quia in singulorum cogitationibus verbum ejus est. Item, si unus homo cogitat aliqua plura; tot verba sunt in mente cogitantis, quot sunt res cogitatæ. Sed in hominis cogitatione, cum cogitat aliquid quod extra ejus mentem est, non nascitur verbum cogitatæ rei ex ipsa re, quia ipsa absens est a cogitationis intuitu; sed ex rei aliqua similitudine, vel imagine, quæ est in cogitantis memoria, aut forte quæ tunc, cum cogitat, per corporeum sensum ex re præsenti in mentem attrahitur. In summa vero essentia sic sibi semper sunt præsentes Pater, et Filius, et eorum Spiritus; est enim, sicut jam perspectum est, unusquisque non minus in aliis, quam in seipso; ut cum invicem se dicunt, sic videatur idem ipse, qui dicitur, gignere verbum suum, quemadmodum cum a seipso dicitur. Quomodo ergo nihil gignit Filius, aut ejus Patrisque Spiritus; si unusquisque eorum verbum gignit suum, cum a seipso dicitur, vel ab alio? Quot autem verba probari possunt de summa nasci substantia, tot eam necesse est, secundum superiorem considerationem, filios gignere, et tot emittere spiritus.

CAPUT LXIII.

Quomodo non sit ibi nisi unus unius: hoc est, unum Verbum, et ex solo Patre.

Attamen cum nec plures sint dicentes, nec plura sint quæ dicuntur: sed una sit essentia, quæ intelligit, et intelligitur; constat quia neque sunt plures Patres, nec plura

Verba, nec plures Filii; sed unus est dicens, seu Pater; et unum Verbum, seu unus Filius. Licet ergo Pater, Verbum, et Spiritus pariter se et ambos alios dicant; unum solum ibi est Verbum; quod nec ullatenus omnium trium, sed dumtaxat unius ipsorum; scilicet, Patris, Verbum dici potest. Non enim imago aut Filius est suimet, aut a se procedentis Spiritus. Nam nec ex seipso nec ex procedente a se nascitur; nec seipsum, aut procedentem a se, existendo imitatur. Restat igitur hoc solum Verbum illius solius esse, de quo nascendo habet esse, et ad cujus omnimodam similitudinem existit.

Hac itaque ratione videntur in illa esse non solum multi patres, et filii, et procedentes; sed et aliæ necessitudines: aut certe Pater, et Filius, et eorum Spiritus, de quibus jam certissimum est, quia vere existunt, non sunt tres dicentes; quamvis singulus quisque sit dicens: nec sunt plura, quæ dicuntur, cum unusquisque seipsum, et alios duos dicit. Sicut enim summæ sapientiæ inest scire, et intelligere; ita utique æternæ, incommutabilisque scientiæ, et intelligentiæ naturale est, id semper præsens intueri, quod scit et intelligit. Nihil autem aliud est summo spiritui hujusmodi dicere, quam quasi cogitando intueri; sicut nostræ mentis locutio nihil aliud est, quam cogitantis inspectio. Certissimum autem jam consideratæ rationes reddiderunt, quidquid summæ naturæ inest essentialiter, id perfecte convenire Patri, et Filio, et eorum Spiritui; singulatim, et tamen idipsum, si simul dicatur de tribus, non admittere pluralitatem. Cum ergo constet, quia sicut pertinet ad ejus essentiam scientia, et intelligentia; sic ejus

scire et intelligere non est aliud quam dicere, id est, semper præsens intueri quod scit, et intelligit: necesse est, ut quemadmodum singulus Pater, singulus Filius, et singulus eorum Spiritus, est sciens, et intelligens; et tamen hi tres simul non sunt plures scientes, aut intelligentes; sed unus sciens, et unus intelligens; ita singulus quisque sit dicens; nec tamen sint tres dicentes simul, sed unus dicens. Hinc illud quoque liquide cognosci potest, quia cum hi tres dicuntur, vel a seipsis, vel ab invicem, non sunt plura, quæ dicuntur. Quid namque ibi dicitur, nisi eorum essentia? Si ergo illa una sola est; unum solum est, quod dicitur: ergo si unum solum est in illis, quod dicit; et unum, quod dicitur: una quippe sapientia est, quæ in illis dicit, et una substantia quæ dicitur: consequitur non ibi esset plura verba, sed unum. Licet igitur unusquisque seipsum, et omnes invicem se dicant; impossibile tamen est in summa essentia esse verbum aliud præter illud, de quo jam constat quod sic nascitur ex eo cujus est Verbum, ut et vera ejus dici possit imago, et vere Filius ejus sit. In quo mirum quiddam, et inexplicabile video. Ecce enim cum manifestum sit unumquemque, scilicet Patrem, et Filium, et Patris Filiique Spiritum, pariter se et ambos alios dicere, et unum solum ibi esse Verbum; nullatenus tamen ipsum Verbum videtur posse dici Verbum omnium trium, sed tantum unius eorum. Constat enim ipsum esse imaginem, et Filium ejus cujus est Verbum: et patet, quia nec imago, nec filius suimet, aut a se procedentis Spiritus con-

grue dici potest. Nam nec ex seipso, nec ex procedente a se, nascitur: nec seipsum, aut procedentem a se, exitendo imitatur. Seipsum quippe non imitatur, nec a se trahit existendi similitudinem; quia imitatio, et similitudo non est in uno solo, sed in pluribus: illum vero non imitatur, nec ad ejus similitudinem existit; quia iste non habet ab illo esse, sed ille ab isto. Restat igitur, hoc solum Verbum illius solius esse, de quo nascendo habet esse, et ad cujus omnimodam similitudinem existit. Unus ergo Pater, non plures patres, unus Filius, non plures filii, unus procedens Spiritus, non plures procecedentes spiritus, sunt in summa essentia. Qui cum ita tres sint, ut numquam Pater sit Filius, aut procedens Spiritus; nec Filius aliquando sit Pater, aut Spiritus procedens; nec unquam Spiritus Patris et Filii sit Pater, aut Filius, et singulus quisque sic sit perfectus, ut nullo indigeat; id tamen quod sunt, sic est unum, ut sicut de singulis pluraliter dici non potest, ita nec de tribus simul. Et cum pariter unusquisque seipsum, et omnes invicem se dicant; non tamen sunt ibi plura verba, sed unum; ed ipsum non singulorum, aut omnium simul; sed unius tantum.

CAPUT LXIV.

Quod hoc licet inexplicabile sit, tamen credendum sit.

Hoc certissime sic esse mens humana cognoscat, etiam si penetrare nequeat quomodo sit. Incomprehensibile est quo-

modo summa sapientia sciat ea quæ fecit. Ergo multo minus potest explicari quomodo sciat, aut dicat seipsam.

Videtur mihi hujus tam sublimis rei secretum transcendere omnem intellectus aciem humani: et idcirco conatum explicandi qualiter hoc sit, continendum puto. Sufficere namque debere existimo rem incomprehensibilem indaganti, si ad hoc ratiocinando pervenerit, ut eam certissime esse cognoscat; etiamsi penetrare nequeat intellectu, quomodo ita sit: nec idcirco minus his adhibendam fidei certitudinem, quæ probationibus necessariis, nulla alia repugnante ratione, asseruntur; si suæ naturalis altitudinis incomprehensibilitate explicari non patiantur. Quid autem tam incomprehensibile, tam ineffabile, quam id quod supra omnia est? Quapropter si ea quæ de summa essentia hactenus disputata sunt, necessariis rationibus sunt asserta; quamvis sic intellectu penetrari non possint, ut et verbis valeant explicari; nullatenus tamen certitudinis eorum nutat soliditas. Nam si superior consideratio rationabiliter comprehendit incomprehensibile esse, quomodo eadem summa sapientia sciat ea, quæ fecit, de quibus tam multa nos scire necesse est: quis explicet quomodo sciat aut dicat seipsam, de qua aut nihil, aut vix aliquid ab homine sciri possibile est? Ergo si in eo quod seipsam dicit, generat Pater, et generatur Filius: *Generationem ejus quis enarrabit?*

De eo quod certo esse cognoscitur, dubitari non debet quod sit; etiamsi non comprehendatur quomodo sit.

Incomprehensibile est quomodo summa sapientia sciat ea, quæ fecit.

CAPUT LXV.

Quomodo de ineffabili re verum disputatum sit.

Hoc autem licet ineffabile sit secundum proprietatem; nihil prohibet verum esse quod hactenus de summa natura disputatum est per ænigmata, imaginem, ac similitudinem. Quæcunque nomina, quæ de illa natura dicuntur, non tam illius proprietatem innuunt, quam similitudinem: significant enim quod in rebus factis concipimus: nec tamen falsum est quod per verba de ipsa intimatur, vel æstimatur. Quod de ipsa cognoscitur, verum est; licet non totum cognoscatur quod ipsa vere est.

Sed rursum, si ita se ratio ineffabilitatis illius habet, immo quia sic est: quomodo stabit quidquid de illa secundum Patris, et Filii, et Spiritus procedentis habitudinem disputatum est? Nam si vera illud ratione explicitum est: qualiter est illa ineffabilis? Aut si ineffabilis est: quomodo est ita, sicut disputatum est? An quodamtenus de illa potuit explicari: et ideo nihil prohibet esse verum quod disputatum est. Sed quia penitus non potuit comprehendi, idcirco est ineffabilis. Sed ad illud quid responderi poterit, quod jam supra in hac ipsa disputatione constitit: quia sic est summa essentia supra, et extra omnem aliam naturam, ut si quando de illa dicitur aliquid verbis, quæ communia sunt aliis naturis, sensus nullatenus sit communis? Quem enim sensum in omnibus his verbis, quæ cogitavi, intellexi, nisi communem et usitatum? Si ergo usitatus sensus verborum alienus est ab illa; quidquid

ratiocinatus sum, non pertinet ad illam. Quomodo igitur verum est, inventum esse aliquid de summa essentia; si quod est inventum, longe diversum est ab illa? Quid ergo? An quodammodo inventum est aliquid de incomprehensibili re; et quodammodo nihil perspectum est de ea? Sæpe namque multa dicimus, quæ proprie sicut sunt non exprimimus; sed per aliud significamus id quod proprie aut nolumus, aut non possumus depromere: ut cum per ænigmata loquimur. Et sæpe videmus aliquid, non proprie quemadmodum res ipsa est; sed per aliquam similitudinem, aut imaginem: ut cum vultum alicujus consideramus in speculo. Sic quippe unam eamdemque rem dicimus, et non dicimus; videmus, et non videmus: dicimus, et videmus per aliud; non dicimus, et non videmus per suam proprietatem. Hac itaque ratione nihil prohibet, et verum esse quod disputatum est hactenus de summa natura, et ipsam tamen nihilominus ineffabilem persistere: si nequaquam illa putetur per essentiæ suæ proprietatem expressa; sed utcumque per aliud designata. Nam quæcumque nomina de illa natura dici posse videntur; non tam mihi eam ostendunt per proprietatem, quam per aliquam innuunt similitudinem. Etenim cum earumdem vocum significationes cogito, familiarius concipio mente quod in rebus factis conspicio, quam id quod omnem humanum intellectum transcendere intelligo: nam valde minus aliquid, immo longe aliud in mente mea sua significatione constituunt, quam sit illud ad quod intelligendum per hanc tenuem significatio-

Quæcunque nomina de illa natura dicuntur, non tam illius proprietatem innuunt, quam similitudinem.

nem mens ipsa mea conatur proficere. Nam nec nomen sapientiæ mihi sufficit ostendere illud, per quod omnia facta sunt de nihilo, et servantur a nihilo: nec nomen essentiæ mihi valet exprimere illud, quod per singularem altitudinem longe est supra omnia, et per naturalem proprietatem valde est extra omnia. Sic ergo illa natura et ineffabilis est; quia per verba, sicuti est, nullatenus valet intimari: et falsum non est, si quid de illa, ratione docente, per aliud velut in ænigmate potest æstimari.

CAPUT LXVI.

Quod per rationalem mentem maxime accedatur ad cognoscendum summam essentiam.

Nihil itaque de illa natura potest percipi per proprietatem, sed per aliud. Ergo tanto altius Creatrix essentia cognoscitur, quanto per propinquiorem ipsi creaturam indagatur. Sicut itaque sola mens rationalis ad ejus investigationem assurgere valet; ita eadem sola est, per quam maxime ipsamet ad ejus inventionem proficere queat: quia hæc illi maxime propinquat. Unde quanto studiosius mens ad se discendum intendit, tanto efficacius ad illius summæ essentiæ cognitionem ascendit: et quanto se intueri negligit, tanto a creatricis essentiæ speculatione, et intuitu descendit.

Cum igitur pateat quia nihil de hac natura possit percipi per suam proprietatem, sed per aliud; certum est quia per illud magis ad ejus cognitionem acceditur, quod illi magis per similitudinem propinquat. Quidquid enim inter creata constat illi esse similius, id necesse est esse natura præstantius. Qua-

propter id, et per majorem similitudinem plus juvat mentem indagantem summæ veritati propinquare; et per excellentiorem creatam essentiam plus docet quid de creante mens ipsa debeat æstimare. Procul dubio itaque tanto altius creatrix essentia cognoscitur; quanto per propinquiorem sibi creaturam indagatur. Nam quod omnis essentia, inquantum est, intantum sit similis summæ essentiæ, ratio jam supra considerata dubitare non permittit. Patet itaque, quia sicut sola est mens rationalis inter omnes creaturas, quæ ad ejus investigationem assurgere valeat: ita nihilominus eadem sola est, per quam maxime ipsamet ad ejusdem inventionem proficere queat. Nam jam cognitum est, quia hæc illi maxime per naturalis essentiæ propinquat similitudinem. Quid igitur apertius, quam quia mens rationalis quanto studiosius ad se discendum intendit; tanto efficacius ad illius cognitionem ascendit: et quanto seipsam intueri negligit; tanto ab ejus speculatione descendit.

Quod est illi similius, id est natura præstantius.

Sola mens rationalis illum investigare valet. Quanto studiosius mens ad se discendum intendit: tanto efficacius ad illius summæ essentiæ cognitionem ascendit.

CAPUT LXVII.

Quod mens ipsa speculum ejus, et imago ejus sit.

Quoniam sola mens et sui, et hujus summæ essentiæ memor, et intelligens, et amans esse potest: ideo ea sola vera est imago illius essentiæ, quæ per sui memoriam, intelligentiam, et amorem, in Trinitate ineffabili consistit. Maxime autem in hoc mens est similis summæ essentiæ quod possit reminisci, intelligere, et amare id, quod optimum, et maximum est, hoc est, summam essentiam.

Aptissime igitur ipsa sibimet esse velut speculum dici potest, in quo speculetur, ut ita dicam, ima-

ginem ejus, quam facie ad faciem videre nequit. Nam si mens ipsa sola ex omnibus quæ facta sunt, sui memor, et intelligens, et amans esse potest: non video cur negetur esse in illa vera imago illius essentiæ, quæ per sui memoriam, et intelligentiam, et amorem in Trinitate ineffabili consistit. Aut certe inde verius esse illius se probat imaginem: quia illius potest esse memor, illam intelligere, et amare. In quo enim major est, et illi similior, in eo verior illius esse imago cognoscitur. Omnino autem cogitari non potest rationali creaturæ naturaliter esse datum aliquid tam præcipuum, tamque simile summæ sapientiæ, quam hoc, quia potest reminisci, et intelligere, et amare id quod optimum, et maximum est omnium. Nihil igitur aliud est inditum alicui creaturæ, quod sic præferat imaginem creatoris.

In hoc maxime mens est similis summæ sapientiæ quod possit reminisci, et intelligere et amare id, quod optimum, et maximum est.

CAPUT LXVIII.

Quod rationalis creatura ad amandum illam facta sit.

Ergo mens rationalis nihil tantum studere debet, quam hanc imaginem naturaliter sibi impressam, per voluntarium effectum exprimere. Ergo cum præcipuum quod potest, sit reminisci, et intelligere, et amare summum bonum; id præcipue debet velle: quæ enim meliora sunt in potestate, ea magis esse debent in voluntate. Deinde non aliud est esse rationalem, quam posse discernere justum a non justo, verum a non-vero, bonum a non bono, magis bonum a minus bono. Frustra autem ista potest, nisi quod discernit amet vel reprobet, secundum veræ discretionis judicium: magis videlicet vel minus amando, quod magis vel minus bonum esse judicat. Ergo rationalis creatura ad hoc facta est, ut

summam essentiam, quæ est summum bonum, amet super omnia bona, imo ut nihil amet nisi illam, quia illa est bona per se, et nihil est bonum, nisi per illam.

Consequi itaque videtur, quod rationalis creatura nihil tantum debet studere, quam hanc imaginem sibi per naturalem potentiam impressam, per voluntarium effectum exprimere. Etenim præter hoc, quod creanti se debet hoc ipsum quod est: hinc quoque, quia nihil tam præcipuum posse, quam reminisci, et intelligere, et amare summum bonum, cognoscitur; nimirum nihil tam præcipue debere velle convincitur. Quis enim neget, quæcumque meliora sunt in potestate, ea magis esse debere in voluntate? Denique rationali naturæ non est aliud esse rationalem, quam posse discernere justum a non justo, verum a non vero, bonum a non bono, magis bonum a minus bono: hoc autem posse omnino inutile est illi, et supervacuum, nisi quod discernit amet, vel reprobet, secundum veræ discretionis judicium. Hinc itaque satis patenter videtur, omne rationale ad hoc existere, ut sicut ratione discretionis aliquid magis, vel minus bonum, sive non bonum judicat; ita magis, aut minus id amet, aut respuat. Nihil igitur apertius, quam rationalem creaturam ad hoc esse factam, ut summam essentiam amet super omnia bona, sicut ipsa est summum bonum: imo ut nihil amet nisi illam, aut propter illam; quia illa est bona per se, et nihil aliud est bonum, nisi per illam. Amare autem eam nequit, nisi ejus reminisci, et eam studuerit intelligere. Clarum est ergo, rationa-

Quæ meliora sunt in potestate, ea magis esse debent in voluntate.

Rationalis creatura ad hoc facta est, ut summam essentiam, quæ est summum bonum, amet super omnia bona. Immo ut nihil amet nisi illam, quia illa est bona

per se, et nihil est bonum nisi per illam. lem creaturam totum suum posse, et velle ad memorandum, et intelligendum, et amandum summum bonum impendere debere, ad quod ipsum esse suum se cognoscit habere.

CAPUT LXIX.

Quod anima semper illam amans, aliquando vere beate vivat.

At anima humana est rationalis creatura: Ergo ad hoc facta est ut amet summam essentiam; et quidem sine fine. Nefas enim est æstimare quod summa sapientia eam ad hoc fecerit, ut aliquando vel sponte, vel violenter hunc amorem amittat. Restat igitur, eam esse ad hoc factam, ut sine fine amet summam essentiam. At hoc facere non potest, nisi semper vivat. Sic igitur est facta, ut semper vivat, si semper velit id facere, ad quod facta est. Deinde Deo bono non convenit, ut quod fecit esse ad se amandum, id faciat non esse, quamdiu vere amaverit; et quod sponte dedit non amanti, ut semper amaret, id auferat, vel auferri permittat amanti, ut ex necessitate non amet: cum dubitari non debeat, quod ipse omnem naturam se vere amantem amet. Ergo liquet, humanæ naturæ nunquam auferri suam vitam, si semper studeat amare summam vitam. Sed absurdum est, ut aliqua natura semper amandum illum, qui est summe bonus et omnipotens, semper misere vivat. Ergo anima humana, quia rationalis est, ad hoc est facta, ut si servat id, ad quod facta est, aliquando secura a morte, et ab omni molestia beate vivat.

Dubium autem non est, animam humanam esse rationalem creaturam: ergo necesse est, eam esse factam ad hoc, ut amet summam essentiam. Necesse

est igitur, eam esse factam, aut ad hoc, ut sine fine amet; aut ad hoc, ut aliquando vel sponte, vel violenter hunc amorem amittat. Sed nefas est æstimare, summam sapientiam ad hoc eam fecisse, ut aliquando tantum bonum, aut contemnat, aut volens tenere aliqua violentia perdat. Restat igitur, eam esse ad hoc factam, ut sine fine amet summam essentiam. At hoc facere non potest, nisi semper vivat. Sic igitur est facta, ut semper vivat, si semper velit id facere, ad quod facta est. Deinde inconveniens nimis est summe bono, summeque sapienti, et omnipotenti Creatori, ut quod fecit esse ad se amandum, id faciat non esse, quamdiu vere amaverit; et quod sponte dedit non amanti, ut semper amaret, id auferat, vel auferri permittat amanti, ut ex necessitate non amet; præsertim cum dubitari nullatenus debeat, quod ipse omnem naturam se vere amantem amet. Quare manifestum est, humanæ animæ nunquam auferri suam vitam, si semper studeat amare summam vitam. Qualiter ergo vivet? Quid enim magnum est longa vita, nisi sit a molestiarum incursione vere secura? Quisquis enim dum vivit, aut timendo, aut patiendo molestiis subjacet, aut falsa securitate fallitur, quid nisi misere vivit? Si quis autem ab his liber vivit, beate vivit. Sed absurdissimum est, ut aliqua natura semper amando illum, qui est summe bonus, et omnipotens, semper misere vivat. Liquet igitur humanam animam hujusmodi esse, ut si servet id, ad quod est, aliquando vere secura ad ipsa morte, et omni alia molestia, beate vivat.

Necesse est animam humanam, quia rationalis est creatura, factam esse ut sine fine amet summam essentiam.

Deo bono non convenit, ut quod fecit ad se amandum, id faciat non esse, quamdiu vere amaverit.

Humanæ animæ nunquam auferetur sua vita, si semper studeat amare summam vitam.

CAPUT LXX.

Quod illa se amanti seipsam retribuat, ut æterne beata sit.

Repugnat enim, qui justissimus est, non discernere inter amantem, et contemnentem id, quod summe amari debet: et eum non amare amantem se; aut nihil prodesse ab eo amari. Ergo repugnat, eum nihil retribuere amanti se. At hujus amoris, quo rationalis creatura aliis eminet, nihil potest esse præmium, nisi quod supereminet in omnibus naturis: bonum enim quod sic se amari exigit, non minus se desiderari cogit. Nihil ergo summa bonitas retribuere potest amanti, ac desideranti se, nisi seipsam. Si enim vult amari, ut aliud retribuat; non vult amari propter se, sed propter aliud, et ita non se, sed aliud vult amari. Constat ergo, quia is, qui illam, ut debet, desideraverit, summa perfruetur beatitudine; et quod illam nunquam amittet, quia nec illam poterit non amare, nec illa amantem se poterit deserere. Ergo æterne beata erit.

Denique nullatenus verum videri potest, ut justissimus, et potentissimus nihil retribuat amanti se perseveranter; cui non amanti tribuit essentiam, ut amans esse posset. Si enim nihil retribuit amanti, non discernit justissimus inter amantem, et contemnentem id, quod summe amari debet; nec amat amantem se; aut non prodest ad illo amari: quæ omnia ab illo dissonant: retribuit igitur omni se amare perseveranti. Quid autem retribuit? Si nihilo dedit rationalem essentiam, ut amans esset; quid dabit amanti, si amare non cesset? Si tam grande

est, quod amori famulatur; quam grande est, quod amori recompensatur? Et si tale est amoris fulcimentum, quale est amoris emolumentum? Nam si rationalis creatura, quæ sibi inutilis est sine hoc amore, sic eminet in omnibus creaturis: utique nihil potest esse præmium hujus amoris, nisi quod supereminet in omnibus naturis. Etenim ipsum idem bonum, quod sic se amari exigit, non minus se ab amante desiderari cogit. Nam quis sic amet justitiam, veritatem, beatitudinem, incorruptibilitatem, ut his frui non appetat? Quid ergo summa bonitas retribuet amanti, et desideranti se, nisi seipsam? Nam quidquid aliud tribuat, non retribuit: quia nec compensatur amori, nec consolatur amantem, nec satiat desiderantem. Aut si se vult amari, et desiderari, ut aliud retribuat; non se vult amari, et desiderari propter se, sed propter aliud: et sic non vult se amari, sed aliud: quod cogitare nefas est. Nihil ergo verius, quam quod omnis anima rationalis, si, quemadmodum debet, studeat amando desiderare summam beatitudinem; aliquando illam ad fruendum percipiat: ut quod nunc videt quasi *per speculum*, et *in ænigmate*, tunc videat *facie ad faciem*. Utrum autem ea sine fine fruatur, dubitare stultissimum est: quoniam illa fruens, nec timore torqueri poterit, nec fallaci securitate decipi, nec ejus indigentiam jam experta illam poterit non amare; nec illa deseret amantem se; nec aliquid erit potentius, quod eas separet invitas. Quare quæcumque anima summa beatitudine semul frui cœperit, æterne beata erit.

Summa bonitas nihil potest retribuere amanti, et desideranti se, nisi seipsam.

CAPUT LXXI.

Quod illam contemnens, æterne misera sit.

E contrario qui summi boni amorem contemnet, æterne miser erit: nam vel desinet esse, vel in æterna erit miseria. Non sufficit autem ad pœnam, quod non sit; esset enim post culpam id, quod ante culpam fuit; et sic justitia non discerneret inter id, quod nullum bonum potest, et nullum malum vult, et id quod maximum bonum potest, et maximum malum vult. In æterna ergo erit miseria, si summam essentiam amare contemnat.

Qui summi boni amorem contemnit, æterne miser erit.

Hinc utique consequentur colligitur, quod illa, quæ summi boni amorem contemnit, æternam miseriam incurret. Nam si dicitur, quod pro tali contemptu sic justius puniatur, ut ipsum esse, vel vitam perdat; quia se non utitur ad id, ad quod est facta; nullatenus hoc admittit ratio, ut, post tantam culpam, pro pœna recipiat esse, quod erat ante omnem culpam. Quippe antequam esset, nec culpam habere, nec pœnam sentire poterat. Si ergo anima contemnens id, ad quod facta est, sic moritur, ut nihil sentiat, aut ut omnino nihil sit; similiter se habebit, et in maxima culpa, et sine omnia culpa; nec discernet summe sapiens justitia inter id, quod nullum bonum potest, et nullum malum vult; et id quod maximum bonum potest, et maximum malum vult. At hoc satis patet quam inconveniens sit. Nihil igitur videri potest consequentius, et nihil credi debet certius, quam hominis animam sic esse factam, ut si contemnat amare summam essentiam, æternam

patiatur miseriam: ut sicut amans, æterno gaudebit præmio; ita contemnens, æterna pæna doleat: et sicut illa sentiet immutabilem sufficientiam; ita ista sentiat inconsolabilem indigentiam.

CAPUT LXXII.

Quod omnis anima humana sit immortalis. Et quod aut semper misera, aut aliquando vere beata sit.

Verum nec æterne beata, nec æterne misera esset anima, si esset mortalis. Ergo immortalis est; omnes autem animæ sunt ejusdem naturæ: ergo omnes sunt immortales, cum saltem aliquæ immortales sint. Porro omne quod vivit, aut nunquam, aut aliquando erit vere securum ab omni molestia: ergo omnis anima humana, aut semper misera erit, aut erit aliquando vere beata.

Sed nec amantem animam, necesse est æterne beatam esse; nec contemnentem, miseram; si sit mortalis. Sive igitur amet, sive contemnat id, ad quod amandum creata est, necesse est eam immortalem esse. Si autem aliquæ sunt animæ rationales, quæ nec amantes, nec contemnentes judicandæ sint, sicut esse videntur animæ infantum, quid de his sentiendum est? Sunt mortales, an immortales? Sed proculdubio omnes humanæ animæ ejusdem naturæ sunt. Quare, quoniam constat quasdam esse immortales, necesse est omnem humanam animam esse immortalem. Verum cum omne quod vivit, aut numquam, aut aliquando sic vere securum ab omni molestia; nihilominus est necesse omnem humanam

Anima non est mortalis.

Omnis anima, rationalis, aut æterne beata, aut æterne misera erit: pro summi boni amore, vel contemptu.

animam, aut semper miseram esse, aut aliquando vere beatam.

CAPUT LXXIII.

Quod nulla anima injuste privetur summo bono, et quod omnino ad ipsum sit nitendum.

Quæ autem sint animæ sic amantes, ut aliquando beatæ; aut sic contemnentes, ut aliquando miseræ futuræ sint, comprehendi non potest ab homine. Sufficiat quod summe justus neminem injuste privet summo bono. Ad illud itaque omni homini toto corde, tota anima, tota mente amando, et desiderando nitendum est.

Quæ aliquando beatæ; aut quæ aliquando miseræ futuræ sint, comprehendi non potest ab homine. Sufficiat quod summe justus neminem injuste privet summo bono. Ad illud totis viribus nitendum est.

Quæ vero animæ incunctanter judicandæ sint, sic amantes id, ad quod amandum factæ sunt, ut illo quandoque frui; quæ autem sic contemnentes, ut illo semper indigere mereantur; aut qualiter, quove merito illæ, quæ nec amantes, nec contemnentes dici posse videntur, ad beatitudinem æternam miseriamve distribuantur, aliquem mortalium disputando posse comprehendere, procul dubio vel difficillimum, vel impossibile existimo. Quod tamen a summe justo, summeque bono creatore rerum nulla eo bono, ad quod facta est, injuste privetur, certissime est tenendum: et ad idem ipsum bonum est omni homini toto corde, tota anima, tota mente amando, et desiderando nitendum.

CAPUT LXXIV.

Quod summa essentia sit speranda.

Ad illud vero tendere nemo potest, si ad illud se posse pervenire desperet. Ergo præter amorem necessaria est spes.

Sed in hac intentione humana anima nullatenus se poterit exercere, si desperet quo intendit se posse pervenire. Quapropter quantum illi est utile studium annitendi, tantum necessaria est spes pertingendi. ***Præter amorem Dei necessaria est spes.***

CAPUT LXXV.

Quod credendum sit in illam, hoc est, credendo tendendum in illam.

Amare autem, aut sperare non potest, quod non eredit. Ergo et fides necessaria est, qua non modo summam essentiam, et ea, sine quibus amari non potest, credat; sed qua eredendo tendat in illam. In illam enim eredere est eredendo tendere in illam. Ergo non eredit in illam, qui per hoc quod credit, non ad illam tendit. Qui vero credendo in illam tendit, ad illam sic perveniet, ut intra illam permansurus sit. Unde aptius dieitur credendum, et tendendum esse in illam, quam credendum, aut tendendum esse ad illam.

Amare autem, aut sperare non potest quod non credit. Expedit itaque eidem humanæ animæ summam essentiam, et ea sine quibus illa amari non potest, credere; ut illam credendo, tendat in illam. Quod idem apte, breviusque significari posse puto, ***Est necessaria et fides.***

si pro eo, quod est credendo tendere in summam essentiam, dicatur credere in summam essentiam. Nam si quis dicat se credere in illam, satis videtur ostendere, et per fidem quam profitetur, ad summam se tendere essentiam; et illa se credere, quæ ad hanc pertinent intentionem: nam non videtur credere in illam, sive qui credit quod ad tendendum in illam non pertinet; sive qui per hoc quod credit, non ad illam tendit. Et fortasse indifferenter dici potest, credere in illam, et ad illam: sicut pro eodem accipi potest credendo tendere in illam, et, ad illam: nisi quia quisquis tendendo ad illam pervenerit, non extra illam remanebit, sed intra illam permanebit. Quod expressius, et familiarius significatur, si dicitur tendendum esse in illam; quam si dicitur, ad illam. Hac itaque ratione puto congruentius posse dici, credendum esse in illam; quam ad illam.

Credere in Deum, hoc est credendo tendere in illum. Non credit in illum, qui per hoc quod credit, non ad illum tendit. Aptius dicitur credendum esse in illum, quam credendum esse ad illum.

CAPUT LXXVI.

Quod in Patrem, et Filium, et eorum Spiritum pariter, et in singulos, et simul in tres credendum sit.

Sic credendum est, quia ipsi tres, et singulus eorum est una summa essentia; in quam solam omnis homo debet credere, sicut hæc sola est unicus finis, quem in omni cogitatu, actuque suo homo per amorem debet intendere. Quemadmodum autem in illam tendere, nisi credat illam, nullus potest, ita illam credere, nisi tendat in illam, nulli prodest.

Summa essentia est solus finis,

Credendum igitur est pariter in Patrem, et Filium, et eorum Spiritum, et in singulos: et simul in tres:

quia et singulus Pater, et singulus Filius, et singulus eorum Spiritus est summa essentia: et simul Pater, et Filius, cum suo Spiritu sunt una, eademque summa essentia, in quam solam omnis homo debet credere: quia est solus finis, quem in omni cogitatu actuque suo per amorem debet intendere. Unde manifestum est, quia sicut in illam tendere, nisi credat illam, nullus potest: ita illam credere, nisi tendat in illam, nulli prodest.

quem in omni cogitatu, actuque suo homo per amorem debet intendere. Sicut in illam tendere, nisi credat illam, nullus potest: ita illam credere, nisi tendat in illam, nulli prodest.

CAPUT LXXVII.

Quæ sit viva, quæ mortua fides.

Ergo fides sine dilectione inutilis est, et quasi mortuum aliquid. Fides vero cum dilectione non est otiosa: nam quod summam justitiam diligit, nihil justum contemnere, nihil valet injustum admittere. Ergo et operosa fides vivit, quia habet vitam dilectionis, sine qua non operaretur, et otiosa fides non vivit, quia caret vita dilectionis cum qua non ociaretur. Ideo autem fides mortua dicitur, quia non habet vitam, quam semper habere debet. Porro viva fides ea dicitur, quæ credit in id, in quod credi debet: mortua vero fides ea, quæ credit tantum id, quod credi debet.

Quapropter quantacumque certitudine credatur tanta res; inutilis erit fides, et quasi mortuum aliquid, nisi dilectione valeat, et vivat. Etenim nullatenus fidem illam, quam competens comitatur dilectio, si se opportunitas offerat operandi, otiosam esse; sed magis se quadam operum exercere frequentia, quod sine dilectione facere non posset, vel hoc solo probari potest; quia quod summam justitiam diligit,

Fides sine dilectione inutilis est, et quasi mortua. Fides autem cum dilectione, non est otiosa.

nihil justum contemnere, nihil valet injustum admittere. Ergo quoniam quod aliquid operatur, inesse sibi vitam, sine qua operari non valeret, ostendit: non absurde dicitur et operosa fides vivere, quia habet vitam dilectionis, sine qua non operaretur; et otiosa fides non vivere, quia caret vita dilectionis, cum qua non otiaretur. Quare si cæcus dicitur, non tantum qui perdidit visum; sed qui cum debet habere, non habet: cur non similiter potest dici *fides sine dilectione mortua;* non quia vitam suam, id est, dilectionem perdiderit; sed quia non habet, quam semper habere debet? Quemadmodum igitur illa fides *quæ per dilectionem operatur*, viva esse cognoscitur: ita illa, quæ per contemptum otiatur, mortua esse convincitur. Satis itaque convenienter dici potest viva fides credere in id, in quod credi debet; mortua vero fides credere tantum id, quod credi debet.

Viva fides credit in id, quod credi debet: mortua fides credit tantum id, quod eredi debet.

CAPUT LXXVIII.

Quod tres summa essentia quodammodo dici possit.

Omni homini expedit, ut credat in trinam unitatem, et unam Trinitatem; unam propter essentiam; trinam, propter tres nescio quid. Dici enim non potest, quid sint tres personæ, quo ipsæ plures fiant. Nec enim sunt tot substantiæ, quot personæ, ut in hominibus, qui quot personæ, tot individuæ sunt substantiæ. Itaque in summa essentia sicut non sunt plures substantiæ, ita nec plures personæ. Sola ergo indigentia nominis, quo pluralitas in essentia una significetur, dicitur esse tres personas sive substantias in una summa essentia, seu natura. Individua maxime substant ac-

cidentibus: unde magis proprie nomen substantiæ suscipiunt: et ita summa essentia, quæ nullis subest accidentibus, non potest proprie dici substantia, nisi substantia ponatur pro essentia. Hac ratione irreprehensibiliter illa summa, et una Trinitas dici potest una essentia, et tres personæ, sive tres substantiæ.

Ecce patet omni homini expedire, ut credat in quandam ineffabilem trinam Unitatem, et unam Trinitatem: Unam quidem, et Unitatem, propter unam essentiam; trinam vero, et Trinitatem, propter tres, nescio quid. Licet enim possim dicere Trinitatem, propter Patrem, et Filium, et utriusque Spiritum, qui sunt tres; non tamen possum proferre uno nomine, propter quid tres; velut si dicerem, propter tres personas; sicut dicerem unitatem, propter unam substantiam. Non enim putandæ sunt tres personæ: quia omnes plures personæ sic subsistunt separatim ab invicem, ut tot necesse sit esse substantias, quot sunt personæ: quod in pluribus hominibus, qui quot personæ, tot individuæ sunt substantiæ cognoscitur. Quare in summa essentia, sicut non sunt plures substantiæ; ita nec plures personæ. Si quis itaque inde velit alicui loqui, quid tres; dicet esse Patrem, et Filium, et utriusque Spiritum: nisi forte indigentia nominis proprie convenientis coactus elegerit aliquod ex illis nominibus, quæ pluraliter in summa essentia dici non possunt, ad significandum id quod congruo nomine dici non potest: ut si dicat illam admirabilem Trinitatem esse unam essentiam, vel naturam; et tres personas, sive substantias. Nam

Dici non potest quid sint tres personæ, quo plures fiant.

Non sunt tot substantia, quot personæ.

In summa essentia non sunt plures personæ, id est, plures individuæ substantiæ.

Sola indigentia nominis, quo pluralitas in essentia una significetur, dicimus esse in summa

essentia tres personas sive substantias.

hæc duo nomina aptius eliguntur ad significandam pluralitatem in summa essentia: quia persona non dicitur, nisi de individua rationali natura; et substantia principaliter dicitur de individuis, quæ maxime in pluritate subsistunt. Individua namque maxime substant, id est, subjacent accidentibus: et ideo magis proprie nomen substantiæ suscipiunt. Unde jam supra manifestum est, summam essentiam, quæ nullis subjacet accidentibus, proprie non posse dici substantiam; nisi substantia ponatur pro essentia. Potest ergo hac necessitatis ratione irreprehensibiliter illa summa, et una Trinitas, sive trina Unitas, dici una essentia, et tres personæ, sive tres substantiæ.

Summa essentia, quæ nullis subjacet accidentibus, non potest proprie dici substantia.

CAPUT LXXIX.

Quod ipsa sit Deus, qui solus omnibus dominatur, et omnia regit.

Huic soli summæ essentiæ, quæ omnibus dominatur, et omnia regit, proprie nomen Dei assignatur. Dei enim nomine non intelligitur nisi substantia, quæ est supra omnem naturam, ab hominibus veneranda propter dignitatem, et exoranda propter imminentem quamlibet necessitatem. Sicut autem a summe bono, summeque sapiente spiritu facta sunt omnia: ita ipse omnibus dominatur, et omnia regit. Ergo non ab alio, nec casu cuncta reguntur. Is ergo solus est, quem omnis alia natura debet diligendo venerari, de quo solo prospera sunt speranda, ad quem solum ab adversis est fugiendum, cui soli pro quavis re supplicandum. Hic ergo solus vere est et dicitur Deus, ineffabiliter trinus, et unus.

Summa hæc essentia ipsa est, quæ nominatur Deus. Dei nomi-

Videtur ergo, immo incunctanter asseritur, quia nec nihil est id quod dicitur Deus: et huic soli

summæ essentiæ proprie nomen Dei assignatur. Quippe omnis, qui Deum esse dicit, sive unum sive plures, non intelligit nisi aliquam substantiam, quam censet supra omnem naturam, quæ Deus non est, ab hominibus et venerandum, propter ejus eminentem dignitatem; et exorandam sibi, propter quamlibet imminentem necessitatem. Quid autem tam pro sua dignitate venerandum, et pro qualibet re deprecandum, quam summe bonus, et summe potens Spiritus, qui dominatur omnibus, et regit omnia? Sicut enim constat, quia omnia per summe bonam, summeque sapientem omnipotentiam ejus facta sunt, et vigent; ita nimis inconveniens est, si æstimetur quod rebus a se factis ipse non dominetur; sive quod factæ ab illo, ab alio minus potente, minusve bono, vel sapiente; aut nulla penitus ratione, sed sola casuum inordinata volubilitate regantur: cum ille solus sit, per quem cuilibet, et sine quo nulli bene est, et *ex quo, et per quem, et in quo sunt omnia.* Cum igitur solus sit ipse, non solum bonus Creator, sed et potentissimus Dominus, et sapientissimus rector omnium: liquidissimus est, hunc solum esse, quem omnis alia natura, secundum totum suum posse, debet diligendo venerari, et venerando diligere; de quo solo prospera sunt speranda, ad quem solum ab adversis fugiendum, cui soli pro quavis re supplicamdum. Vere igitur hic est non solum Deus; sed solus Deus, ineffabiliter trinus et unus.

ne non intelligitur, nisi substantia; quæ est supra omnem naturam, ab hominibus veneranda, et exoranda.

Non ab alio, nec casu cuncta reguntur. Deus solus est quem omnis alia natura debet diligendo venerari; de quo solo prospera sunt speranda, ad quem solum in adversis fugiendum; cui soli pro quavis re supplicandum.

PROŒMIUM.

Postquam opusculum quoddam, velut exemplum meditandi de ratione fidei, cogentibus me precibus quorumdam Fratrum, in persona alicujus tacite secum ratiocinando quæ nesciat investigantis edidi: considerans, illud esse multorum concatenatione contextum argumentorum, cœpi mecum quærere, si forte posset inveniri unum argumentum, quod nullo alio ad se probandum, quam se solo indigeret; et solum ad astruendum quia Deus vere est, et quia est summum bonum nullo alio indigens, et quo omnia indigent, ut sint et bene sint; et quæcumque credimus de divina substantia, sufficeret. Ad quod cum sæpe, studioseque cogitationem converterem; atque aliquando mihi videretur jam capi posse quod quærebam, aliquando mentis aciem omnino fugeret: tandem desperans volui cessare, velut ab inquisitione rei, quam inveniri esset impossibile. Sed cum illam cogitationem, ne mentem meam frustra occupando,

Uno argumento intendit probare quia Deus est, et quæcunque de Deo credimus. Difficultas operis.

ab aliis, in quibus proficere possem, impediret, penitus a me vellem excludere: tunc magis ac magis, nolenti, et defendenti se cœpit cum importunitate quadam ingerere. Quadam igitur die, cum vehementer ejus importunitati resistendo fatigarer, in ipso cogitationum conflictu sic se obtulit quod desperaveram, ut studiose cogitationem amplecterer, quam solicitus repellebam. Æstimans igitur, quod me gaudebam invenisse, si scriptum esset, alicui legenti placiturum; de hoc ipso, et de quibusdam aliis, sub persona conantis erigere mentem suam ad contemplandum Deum, et quærentis intelligere quod credit, subditum scripsi opusculum. Et quoniam nec istud, nec illud, cujus supra memini, dignum libri nomine, aut cui auctoris præponeretur nomen, judicabam; nec tamen eadem sine aliquo titulo, quo aliquem, in cujus manus venirent, quodammodo ad se legendum invitarent, dimittenda putabam; unicuique suum dedi titulum: ut prius, exemplum meditandi de ratione fidei: et sequens, fides quærens intellectum, diceretur. Sed cum jam a pluribus cum his titulis utrumque transcriptum esset, coegerunt me plures, et maxime Reverendus Archiepiscopus Lugdunensis, Hugo nomine, fungens in Gallia legatione Apostolica, qui mihi hoc ex

Hoc scribit sub persona contemplantis Deum, et quærentis intelligere quod credit.

Huic opusculo hunc titulum dederat: Fides quærens intellectum. Deinde **Proslogion** *id est,* **Alloquium** *hoc opus nuncupavit.*

Apostolica præcepit autoritate, ut nomen meum illis præscriberem. Quod ut aptius fieret, illud quidem Monologium, id est, Soliloquium: istud vero Proslogion, id est, Alloquium nominavi.

PROSLOGION SEU ALLOQUIUM
DE DEI EXISTENTIA.

CAPUT PRIMUM

Excitatio mentis ad contemplandum Deum.

Eja nunc homuncio, fuge paululum occupationes tuas, absconde te modicum a tumultuosis cogitationibus tuis. Abjice nunc onerosas curas, et postpone laboriosas distentiones tuas. Vaca aliquantulum Deo, et requiesce aliquantulum in eo. Intra in cubiculum mentis tuæ; exclude omnia præter Deum, et quæ te juvent ad quærendum eum; et clauso ostio quære eum. Dic nunc, totum cor meum, dic nunc Deo: Quæro vultum tuum, *vultum tuum, Domine, requiro.* Eja nunc ergo, tu Domine Deus meus, doce cor meum ubi, et quomodo te quærat, ubi, et quomodo te inveniat. Domine, si non es hic; ubi te quæram absentem? Si autem ubique es; cur non video te presentem? Sed certe habitas lucem inaccessibilem. Et ubi est lux inaccessibilis, aut quomodo accedem ad lucem inaccessibilem? Aut quis me ducet, et inducet in illam; ut videam te in illa? Deinde, quibus signis, qua facie te quæram? Nunquam te vidi, Domine Deus meus; non novi faciem tuam.

Abjicit curas, et omnia præter Deum excludit; ut Deum quærat.

Quid faciet, altissime Domine, quid faciet iste tuus longinquus exul? Quid faciet servus tuus anxius amore tui, et longe projectus a facie tua? Anhelat videre te; et nimis abest illi facies tua. Accedere ad te desiderat; et inaccessibilis est habitatio tua. Invenire te cupit; et nescit locum tuum. Quarere te affectat; et ignorat vultum tuum. Domine, Deus meus es, et Dominus meus es; et nunquam te vidi. Tu me fecisti, et refecisti, et omnia mea bona tu mihi contulisti; et nondum novi te. Denique ad te videndum factus sum; et nondum feci, propter quod factus sum. O misera sors hominis, cum hoc perdidit ad quod factus est. O durus, et dirus casus ille! Heu! quid perdidit, et quid invenit? quid abscessit, et quid remansit? Perdidit beatitudinem, ad quam factus est; et invenit miseriam, propter quam factus non est: abscessit, sine quo nihil felix est; et remansit, quod per se non nisi miserum est. Manducabat tunc homo panem Angelorum, quem nunc esurit; manducat nunc panem dolorum, quem tunc nesciebat. Heu publicus luctus hominum: universalis planctus filiorum Adæ! Ille ructabat saturitate; nos suspiramus esurie. Ille abundabat; nos mendicamus. Ille feliciter tenebat; et misere deseruit: nos infeliciter egemus, et miserabiliter desideramus: et heu, vacui remanemus. Cur non nobis custodivit, cum facile posset, quo tam graviter careremus? Quare sic nobis obseravit lucem, et obduxit nos tenebris? Ut quid abstulit nobis vitam, et inflixit mortem? Ærumnosi, unde sumus expulsi, quo sumus impulsi? Unde præcipitati? Quo obruti? A patria in exilium:

Homo ad videndum Deum factus est.

Quid homo peccans perdidit, et quod invenit.

Perdidit beatitudinem ad quam factus est, et invenit miseriam propter quam factus non est.

Bonum non custodivit, cum facile posset.

a visione Dei in cæcitatem nostram: a jocunditate immortalitatis, in amaritudinem et horrorem mortis. Misera mutatio de quanto bono in quantum malum! Grave damnum, gravis dolor, grave totum. Sed heu me miserum, unum de aliis miseris filiis Evæ, elongatis a Deo! Quid incœpi? Quid effeci? Quo tendebam? Quo deveni? Ad quid aspirabam? In quibus suspiro? Quæsivi bona; et ecce turbatio. Tendebam in Deum; et offendi in meipsum. Requiem quærebam in secreto meo; et tribulationem, et dolorem inveni in intimis meis. Volebam ridere a gaudio mentis meæ; et cogor rugire a gemitu cordis mei. Sperabatur lætitia; et ecce unde densentur suspiria. Et o tu, Domine, usquequo? Usquequo, Domine, oblivisceris nos, usquequo avertis faciem tuam a nobis? Quando respicies, et exaudies nos? Quando illuminabis oculos nostros, et ostendes nobis faciem tuam? Quando restitues te nobis? Respice, Domine, exaudi, illumina nos, ostende nobis teipsum. Restitue te nobis, ut bene sit nobis; sine quo tam male est nobis. Miserare labores, et conatus nostros ad te, qui nihil valemus sine te. Invitas nos; adjuva nos. Obsecro, Domine, ne desperem suspirando; sed respirem sperando. Obsecro, Domine, amaricatum est cor meum sua desolatione: indulca illud tua consolatione. Obsecro, Domine, esuriens incæpi quærere te; ne desinam jejunus de te: famelicus accessi; ne recedam impastus. Pauper veni ad divitem, miser ad misericordem; ne redeam vacuus, et contemptus. Et si antequam comedam suspiro; da, vel post suspiria, quod comedam. Domine,

Sine Deô male est nobis. Labores, et conatus nostri sunt irriti sine Deo.

Deum homo quærere non potest, nisi ipse doceat; nec invenire, nisi ipse se ostendat. Deus hominem creavit ad imaginem suam; ut sui memor sit, ipsum cogitet, et ipsum amet. Homo fidelis non quærit intelligere ut credat; sed credit, ut intelligat: quia nisi crediderit, non intelliget.

incurvatus non possum nisi deorsum aspicere; erige me, ut possim sursum intendere. Iniquitates meæ supergressæ caput meum, obvulvunt me; et sicut onus grave, gravant me. Evolve me, exonera me; ne urgeat puteus earum os suum super me: liceat mihi suspicere lucem tuam, vel de longe, vel de profundo. Doce me quærere te, et ostende te quærenti: quia nec quærere te possum, nisi tu doceas; nec invenire, nisi te ostendas. Quæram te desiderando, desiderem quærendo, inveniam amando, amem inveniendo. Fateor, Domine, et gratias ago, quia creasti in me hanc imaginem tuam, ut tui memor sim, te cogitem, te amem: sed sic est abolita attritione vitiorum, sic est obfuscata fumo peccatorum, ut non possit facere ad quod facta est, nisi tu renoves, et reformes eam. Non tento, Domine, penetrare altitudinem tuam; quia nullatenus comparo illi intellectum meum: sed desidero aliquatenus intelligere veritatem tuam, quam credit, et amat cor meum. Neque enim quæro intelligere, ut credam: sed credo, ut intelligam. Nam et hoc credo, quia nisi credidero, non intelligam.

CAPUT II.

Quod vere sit Deus: etsi insipiens dixit in corde suo, non est Deus.

Ergo, Domine, qui das fidei intellectum, da mihi, ut, quantum scis expedire, intelligam quia es, sicut credimus; et hoc es, quod credimus. Et quidem cre-

dimus te esse aliquid, quo nihil majus cogitari possit. An ergo non est aliqua talis natura, quia *dixit insipiens in corde suo, non est Deus?* Sed certe idem ipse insipiens, cum audit hoc ipsum quod dico, aliquid quo majus nihil cogitari potest; intelligit quod audit, et quod intelligit in intellectu ejus est; etiam si non intelligat illud esse. Aliud est enim rem esse in intellectu: aliud intelligere rem esse. Nam cum pictor præcogitat quæ facturus est, habet quidem in intellectu; sed nondum esse intelligit, quod nondum fecit. Cum vero jam pinxit; et habet in intellectu, et intelligit esse quod jam fecit. Convincitur ergo etiam insipiens esse vel in intellectu aliquid, quo nihil majus cogitari potest: quia hoc cum audit, intelligit; et quidquid intelligitur, in intellectu est. Et certe id, quo majus cogitari nequit, non potest esse in intellectu solo. Si enim vel in solo intellectu est, potest cogitari esse et in re: quod majus est. Si ergo, id, quo majus cogitari non potest, est in solo intellectu; idipsum, quo majus cogitari non potest, est quo majus cogitari potest: sed certe hoc esse non potest. Existit ergo procul dubio aliquid, quo majus cogitari non valet, et in intellectu, et in re.

CAPUT III.

Quod Deus non possit cogitari non esse.

Quod utique sic vere est, ut nec cogitari possit non esse. Nam potest cogitari esse aliquid quod non

possit cogitari non esse; quod majus est, quam quod non esse cogitari potest. Quare si id, quo majus nequit cogitari, potest cogitari non esse: idipsum quo majus cogitari nequit, non est id, quo majus cogitari nequit: quod convenire non potest. Sic ergo vere est aliquid quo majus cogitari non potest, ut nec cogitari possit non esse: et hoc es tu, Domine Deus noster. Sic ergo vere es, Domine Deus meus, ut nec cogitari possis non esse, et merito. Si enim aliqua mens posset cogitare aliquid melius te, ascenderet creatura super Creatorem, et judicaret de Creatore: quod valde est absurdum. Et quidem quidquid est aliud, præter solum te, potest cogitari non esse. Solus igitur verissime omnium, et ideo maxime omnium habes esse: quia quidquid aliud est, non sic vere est, ed idcirco minus habet esse. Cur itaque *dixit insipiens in corde suo, non est Deus?* cum tam in promptu sit rationali menti, te maxime omnium esse. Cur, nisi quia stultus et *insipiens?*

Deus est id, quo majus cogitari non potest.

Id quod potest cogitari non esse, non est Deus.

CAPUT IV.

Quomodo insipiens dixit in corde suo, quod cogitari non potest.

Verum quomodo dixit insipiens in corde suo quod cogitare non potuit: aut quomodo cogitare non potuit, quod dixit in corde? cum idem sit dicere in corde, et cogitare. Quod si vere, immo quia vere et cogitavit, quia dixit in corde; et non dixit in corde, quia cogitare non potuit; non uno tantum

Dicere in corde idem est ut cogitare.

modo dicitur aliquid in corde, vel cogitatur. Aliter enim cogitatur res, cum vox eam significans cogitatur: aliter cum idipsum, quod res est, intelligitur. Illo itaque modo potest cogitari Deus non esse: isto vero, minime. Nullus quippe intelligens id quod sunt ignis, et aqua, potest cogitare ignem esse aquam secundum rem; licet hoc possit, secundum voces. Ita igitur nemo intelligens id, quod Deus est, potest cogitare quia Deus non est; licet hæc verba dicat in corde, aut sine ulla, aut cum aliqua extranea significatione. Deus enim est id, quo majus cogitari non potest. Quod qui bene intelligit, utique intelligit idipsum sic esse, ut nec cogitatione queat non esse. Qui ergo intelligit sic esse Deum, nequit eum non esse cogitare. Gratias tibi, bone Domine, gratias tibi: quia quod prius credidi, te donante, jam sic intelligo, te illuminante, ut si te esse nolim credere, non possim non intelligere.

Duobus modis res cogitatur. 1. cum vox eam vox eam significans cogitatur. 2. cum ipsa res intelligitur.

Secundum vocem, Deus potest cogitari non esse. Secundum rem, non potest.

CAPUT V.

Quod Deus sit quidquid melius est esse, quam non esse; et solus existens per se omnia faciat de nihilo.

Quid igitur es, Domine Deus, quo nihil majus valet cogitari? Sed quid es, nisi id quod summum omnium solum existens per seipsum, omnia alia fecit de nihilo? Quidquid enim hoc non est, minus est quam quod cogitari possit: sed hoc de te cogitari non potest. Quod ergo bonum deest summo bono, per quod est omne bonum? Tu es itaque

Nullum bonum deest summo bono, per quod est omne bonum.

justus, verax, beatus, et quidquid melius est esse, quam non esse: melius namque est esse justum, quam non-justum; beatum, quam non-beatum.

CAPUT VI.

Quomodo Deus sit sensibilis, cum non sit corpus.

Deus est sensibilis, omnipotens, misericors, impassibilis: quia melius est hoc esse, quam non esse.

Verum cum melius sit te esse sensibilem, omnipotentem, misericordem, impassibilem, quam non esse: quomodo es sensibilis, si non es corpus: aut omnipotens, si non omnia potes: aut misericors simul, et impassibilis? Nam si sola corporea sunt sensibilia, quoniam sensus circa corpus, et in corpore sunt: quomodo es sensibilis, cum non sis corpus; sed summus Spiritus, qui corpore melior est. Sed si sentire non est nisi cognoscere, aut non nisi ad cognoscendum; qui enim sentit, cognoscit secundum sensuum proprietatem, ut per visum colores, per gustum sapores: non inconvenienter dicitur aliquo modo sentire, quidquid aliquo modo cognoscit. Ergo, Domine, quamvis non sis corpus; vere tamen eo modo summe sensibilis es, quo summe omnia cognoscis: non quo animal corporeo sensu cognoscit.

Non inepte dicitur aliquo modo sentire, qui aliquo modo cognoscit.

CAPUT VII.

Quomodo sit omnipotens, cum multa non possit.

Sed et omnipotens quomodo es, si non omnia potes? Aut si non potes corrumpi, nec mentiri, nec

facere verum esse falsum: ut, quod factum est, non esse factum, et plura similiter: quomodo potes omnia? aut hæc posse, non est potentia; sed impotentia. Nam qui hæc potest, quod sibi non expedit, et quod non debet, potest: quæ quanto magis potest, tanto magis adversitas et perversitas possunt in illum, et ipse minus contra illas. Qui ergo sic potest, non potentia potest; sed impotentia. Non enim ideo dicitur posse, quia ipse possit: sed quia sua impotentia facit aliud in se posse: sive aliquo genere loquendi; sicut multa improprie dicuntur, ut cum ponimus *esse*, pro *non esse;* et *facere* pro eo quod est *non facere*, aut pro *nihil facere.* Nam sæpe dicimus ei, qui rem aliquam esse negat; *si est, quemadmodum dicis esse*: cum magis proprie videatur dici: *sic non est, quemadmodum dicis non esse.* Item dicimus; *iste sedet, sicut ille facit*: aut, *iste quiescit, sicut ille facit*: cum sedere sit quiddam non facere, et quiescere sit nihil facere. Sic itaque cum quis dicitur habere potentiam faciendi, aut patiendi quod sibi non expedit, aut quod non debet; impotentia intelligitur per potentiam; quia quo plus habet hanc potentiam, eo adversitas, et perversitas in illum sunt potentiores, et ille contra eas impotentior. Ergo, Domine Deus, inde verius es omnipotens, quia potes nihil per impotentiam, et nihil potest contra te.

Corrumpi aut mentiri posse, non potentia est, sed impotentia.

Deus potest nihil per impotentiam: et nihil potest contra ipsum.

CAPUT VIII.

Quomodo sit misericors, et impassibilis.

Deus est misericors secundum nos: qui sentimus misericordis effectum. Deus non est misericors secundum se: qui non sentit compassionis affectum.

Sed et misericors simul, et impassibilis quomodo es? Nam si es impassibilis, non compateris: si non compateris, non est tibi miserum cor ex compassione miseri; quod est esse misericordem. At si non es misericors, unde miseris est tanta consolatio? Quomodo ergo es, et non es, misericors, Domine; nisi quia es misericors secundum nos, et non es secundum te? Es quippe secundum sensum nostrum, et non es secundum tuum. Etenim cum tu respicis nos miseros, nos sentimus misericordis effectum; tu non sentis affectum. Et misericors es igitur, quia miseros salvas, et peccatoribus tuis parcis; et misericors non es, quia nulla miseriæ compassione afficeris.

CAPUT IX.

Quomodo totus justus, et summe justus parcat malis, et quot juste misereatur malis.

Melior est qui bonis, et malis bonus est quam qui bonis tantum.

Verum malis quomodo parcis; si es totus justus, et summe justus? Quomodo enim totus justus et summe justus facis aliquid non justum? Aut quæ justitia est, merenti mortem æternam dare vitam sempiternam? Unde ergo, bone Deus, bone bonis et malis, unde tibi salvare malos; sic hoc non est justum, et tu non facis aliquid non justum? An quia

bonitas tua est incomprehensibilis, latet hoc in luce inaccessibili quam inhabitas? Vere in altissimo, et secretissimo bonitatis tuæ latet fons, unde manat fluvius misericordiæ tuæ. Nam cum totus et summe justus sis; tamen idcirco etiam malis benignus es, quia totus summe bonus es. Minus namque bonus esses, si nulli malo esses benignus. Melior enim est, qui et bonis et malis bonus est; quam qui bonis tantum est bonus: et melior est, qui malis et puniendo, et parcendo est bonus; quam qui puniendo tantum. Ideo ergo misericors es, quia totus et summe bonus es. Et cum forsitan videatur cur bonis bona, et malis mala retribuas: illud certe penitus est mirandum, cur tu totus, et summe justus, et nullo egens, malis et reis tuis bona tribuas. O altitudo bonitatis tuæ, Deus, et videtur unde sis misericors, et non pervidetur! Cernitur unde flumen manat, et non perspicitur fons unde nascatur. Nam et de plenitudine bonitatis est, quia peccatoribus tuis pius es; et in altitudine bonitatis tuæ latet, qua ratione hoc es. Etenim licet bonis bona, et malis mala, ex bonitate retribuas; ratio tamen justitiæ hoc postulare videtur. Cum vero malis bona tribuis; et scitur quia summe bonus hoc facere voluit, et mirum est cur summe justus hoc velle potuit. O misericordia, de quam opulenta dulcedine, et dulci opulentia nobis profluis? O immensitas bonitatis Dei, quo affectu amanda es peccatoribus? Justos enim salvas, justitia comitante: istos vero liberas, justitia dominante. Illos, meritis adjuvantibus; istos, meritis repugnantibus. Illos, bona quæ dedisti co-

Cum Deus sit summe justus, latet unde sit misericors.

Deus ideo est summe misericors, quia summe justus est.

Justos salvat, justitia comitante: peccatores liberat justitia dominante.

gnoscendo; istos, mala quæ odisti ignoscendo. O immensa bonitas, quæ sic omnem intellectum excedis, veniat super me misericordia illa, quæ de tanta opulentia tui procedit. Influat in me, quæ profluit de te. Parce per clementiam; ne ulciscaris per justitiam. Nam etsi difficile sit intelligere quomodo misericordia tua non absit a tua justitia: necessarium tamen est credere quia nequaquam adversatur justitiæ, quod exundat ex bonitate, quæ nulla est sine justitia, immo vere concordat justitiæ. Nempe si misericors non es, nisi quia es summe bonus; et summe bonus non es, nisi quia es summe justus: vere idcirco es misericors, quia summe justus es. Adjuva me, juste, et misericors Deus, cujus lucem quæro; adjuva me, ut intelligam quod dico. Vere ergo ideo misericors es, quia justus. Ergone misericordia tua nascitur ex jnstitia tua? Ergone parcis malis ex justitia? Si sic est, Domine, si sic est, doce me quomodo est? An quia justum est, te sic esse bonum, ut nequeas intelligi melior; et sic potenter operari, ut non possis cogitari potentior? Quid enim hoc justius? Hoc utique non fieret, si esse bonus, tantum retribuendo, et non parcendo: et si faceres de non bonis tantum bonos, et non etiam de malis. Hoc itaque modo justum est, ut parcas malis, et ut facias bonos de malis. Denique, quod non juste fit, non debet fieri; et quod non debet fieri, injuste fit. Si ergo non juste malis misereris, non debes misereri. Et si non debes misereri, injuste misereris. Quod si nefas est dicere; fas est credere te juste misereri malis.

Deus parcit malis ex justitia: quia justus est ut Deus, quo nemo melior aut potentior, etiam malis bonus sit, et de malis bonos faciat. Si Deus non debet misereri, injuste miseretur: quod dicere nefas est. Ergo Deus juste miseretur.

CAPUT X.

Quomodo juste puniat, et juste parcat malis.

Sed et justum est, ut malos punias: quid namque justius, quam ut boni bona, et mali mala recipiant? Quomodo ergo et justum est, ut malos punias; et justum est, ut malis parcas? An alio modo juste punis malos, et alio modo juste parcis malis? Cum enim punis malos, justum est; quia illorum meritis convenit; cum vero parcis malis, justum est; non quia illorum meritis, sed quia bonitati tuæ condecens est. Nam parcendo malis ita justus es secundum te, et non secundum nos; sicut misericors es secundum nos, et non secundum te: quoniam salvando nos quos juste perderes, sicut misericors es, quia non tu sentias affectum, sed quia nos sentimus effectum; ita justus es, non quia nobis reddas debitum, sed quia facis quod decet te summe bonum. Sic itaque sine repugnantia juste punis, et juste parcis.

Deus parcendo malis justus est, secundum se; quia facit quod convenit sue, bonitati: sed non est justus secundum nos: quia non reddit debitum supplicium.

CAPUT XI.

Quomodo universæ viæ Domini misericordia, et veritas; et tamen justus Dominus in omnibus viis suis.

Sed numquid etiam non est justum secundum te, Domine, ut malos punias? Justum quippe est, te sic esse justum, ut justior nequeas cogitari: quod nequaquam esses; si tantum bonis bona, et non ma-

lis mala redderes. Justior enim est, qui et bonis et malis, quam qui nobis tantum merita retribuit. Justum igitur est secundum te, juste et benigne Deus, et cum punis, et cum parcis. Vere igitur *universæ viæ Domini misericordia, et veritas*: et tamen *justus Dominus in omnibus viis suis*. Et utique sine repugnantia: quia quos vis punire, non est justum salvari: et quibus vis parcere, non est justum damnari. Nam id solum justum est, quod vis; et non justum, quod non vis. Sic ergo nascitur de justitia tua, misericordia tua: quia justum est, te sic esse bonum, ut et parcendo sis bonus: et hoc forsitan est, cur summe justus potest velle bona malis? Sed si utcumque capi potest, cur malos potes velle salvare: illud certe nulla ratione comprehendi potest, cur de similibus malis hos magis salves, quam illos, per summam bonitatem; et illos magis damnes, quam istos, per summam justitiam? Si ergo vere es sensibilis, omnipotens, misericors, et impassibilis: quemadmodum vivens, sapiens, bonus, beatus, æternus; et quidquid melius est esse, quam non esse.

Capi nullatenus potest cur de malis, hos magis salvet, quam illos, per summam bonitatem; et illos magis damnet, quam istos, per summam justitiam.

CAPUT XII.

Quod Deus sit ipsa vita, qua vivit; et sic de similibus.

Sed certe quidquid es, non per aliud es, quam per teipsum. Tu es igitur ipsa vita, qua vivis; et sapientia, qua sapis; et bonitas ipsa, quia bonis et malis bonus es: et ita de similibus.

CAPUT XIII.

Quomodo solus sit incircumscriptus et æternus; cum alii spiritus sint incircumscripti, et æterni.

Sed omne, quod clauditur aliquatenus loco, aut tempore, minus est, quam quod nulla lex loci, aut temporis coercet. Quoniam ergo majus te nihil est; nullus locus aut tempus te cohibet, sed ubique et semper es: quod quia de te solo dici potest, tu solus incircumscriptus es, et æternus. Quomodo igitur dicuntur et alii spiritus incircumscripti, et æterni? Et quidem solus es æternus: quia solus omnium sicut non desinis, sic non incipis esse. Sed quomodo solus es in circumscriptus? An creatus spiritus ad te collatus, est circumscriptus; ad corpus vero, incircumscriptus. Nempe omnino circumscriptum est, quod cum alicubi totum est, non potest simul esse alibi: quod de solis corporeis cernitur. Incircumscriptum vero, quod simul est ubique totum: quod de te solo intelligitur. Circumscriptum autem simul, et incircumscriptum est, quod cum alicubi sit totum, potest simul esse totum alibi; non tamen ubique: quod de creatis spiritibus cognoscitur. Si enim non esset anima tota in singulis membris sui corporis, non sentiret tota in singulis. Tu ergo, Domine, singulariter es incircumscriptus, et æternus: et tamen alii spiritus sunt incircumscripti, et æterni.

Nullus locus, et nullum tempus Deum cohibent. Sed ipse ubique, et semper est.

Solus sicut non desinit: ita non incipit esse.

Solus est æternus. Solus est incircumscriptus.

CAPUT XIV.

Quomodo, et cur videtur, et non videtur Deus a quærentibus eum.

An invenisti, anima mea, quod quærebas? Quærebas Deum, invenisti eum esse quiddam summum omnium, quo nihil melius cogitari potest; et hoc esse vitam ipsam, lucem, sapientiam, bonitatem, æternam beatitudinem, et beatam æternitatem; et hoc esse ubique, et semper. Nam si non invenisti Deum tuum, quomodo est ille hoc, quod invenisti, et quod illum tam certa veritate, et vera certitudine intellexisti? Si vero invenisti; quid est quod non sentis quod invenisti? Cur non te sentit, Domine Deus, anima mea; si invenit te? An non invenit, quem invenit esse lucem, et veritatem? Quomodo namque intellexit hoc; nisi videndo lucem, et veritatem? Aut potuit omnino aliquid intelligere de te, nisi per lucem tuam, et veritatem tuam? Si ergo vidit lucem, et veritatem; vidit te: si non vidit te; non vidit lucem, nec veritatem. An et veritas, et lux est, quod vidit; et tamen nondum te vidit: quia vidit te aliquatenus; sed non vidit te, sicuti es? Domine Deus meus, formator et reformator meus, dic desideranti animæ meæ, quid aliud es, quam quod vidit, ut pure videat quod desiderat. Intendit se, ut plus videat; et nihil videt ultra hoc quod vidit; nisi tenebras. Immo non videt tenebras, quæ nullæ sunt in te; sed videt se non plus posse vi-

dere, propter tenebras suas. Cur hoc, Domine, cur hoc? Tenebratur oculus ejus infirmitate sua, aut reverberatur fulgore tuo? Sed certe et tenebratur in se, et reverberatur a te. Utique et obscuratur sua brevitate; et obruitur tua immensitate. Vere et contrahitur angustia sua, et vincitur amplitudine tua. Quanta namque est lux illa, de qua micat omne verum, quod rationali menti lucet? Quam ampla est illa veritas, in qua est omne quod verum est; et extra quam non nisi nihil, et falsum est? Quam immensa est, quæ uno intuitu videt quæcumque facta sunt, et a quo, et per quem, et quomodo de nihilo facta sunt? Quid puritatis, quid simplicitatis, quid certitudinis, et splendoris ibi est? Certe plus quam a creatura valeat intelligi.

CAPUT XV.

Quod major sit, quam cogitari possit.

Ergo Domine, non solum es quo majus cogitari nequit; sed es quiddam majus, quam cogitari possit. Quoniam namque valet cogitari esse aliquid hujusmodi; si tu non es hoc ipsum, potest cogitari aliquid majus te: quod fieri nequit.

CAPUT XVI.

Quod hæc sit lux inaccessibilis, quam inhabitat.

Vere, Domine, hæc est lux inaccessibilis, in qua habitas; vere enim non est aliud, quod hanc lucem

penetret, ut ibi te pervideat. Vere ideo hanc non video, quia nimia mihi est; et tamen quidquid video per illam video: sicut infirmus oculus, quod videt, per lucem solis videt, quam in ipso sole nequit aspicere. Non potest intellectus meus ad illam, nimis fulget, non capit illam, nec suffert oculus animæ meæ diu intendere in illam. Reverberatur fulgore, vincitur amplitudine, obruitur immensitate, confunditur capacitate. O summa, et inaccessibilis lux! O tota, et beata veritas, quam longe es a me, qui tam prope tibi sum! Quam remota es a conspectu meo, qui sic præsens sum conspectui tuo! Ubique es tota præsens; et non te video. In te moveor, et in te sum; et ad te non possum accedere. Intra me, et circa me es, et non te sentio.

CAPUT XVII.

Quod in Deo sit harmonia, odor, sapor, lævitas, pulcritudo, suo ineffabili modo.

Adhuc lates, Domine, animam meam in luce et beatitudine tua: et idcirco versatur illa adhuc in tenebris, et miseria sua. Circumspicit enim, et non videt pulcritudinem tuam. Auscultat, et non audit harmoniam tuam. Olfacit, et non percipit odorem tuum. Gustat, et non cognoscit saporem tuum. Palpat, et non sentit lævitatem tuam. Habes enim hæc, Domine Deus, in te, tuo ineffabili modo; qui ea dedisti rebus a te creatis, suo sensibili modo: sed obriguerunt, sed obstupuerunt, sed obstructi sunt sensus animæ meæ vetusto languore peccati.

CAPUT XVIII.

Quod Deus sit vita, sapientia, æternitas, et omne verum bonum.

Et iterum ecce turbatio; ecce iterum obviat mœror, et luctus quærenti gaudium, et lætitiam. Sperabat jam anima mea satietatem; et ecce iterum obruitur egestate. Affectabam jam comedere; et ecce magis esurio. Conabar assurgere ad lucem Dei; et recidi in tenebras meas. Immo non modo cecidi in eas; sed sentio me involutum in eis. Ante cecidi, quam conciperet me mater mea. Certe in illis conceptus sum, et cum earum obvolutione natus sum. Certe in illo omnes cecidimus, in quo omnes peccavimus. In illo omnes perdidimus, qui facile tenebat, et male sibi, et nobis perdidit, quod cum volumus quærere, nescimus; cum quærimus, non invenimus; cum invenimus, non est quod quærimus. Adjuva me, tu, propter bonitatem tuam, *Domine, Quæsivi vultum tuum, vultum tuum, Domine, requiram, ne avertas faciem tuam a me.* Revela me de me ad te. Munda, sana, acue, illumina oculum mentis mæ; ut intueatur te. Recolligat vires suas anima mea; et toto intellectu iterum intendat in te, Domine. Quid es, Domine, quid es, quid te intelliget cor meum? Certe vita es, sapientia es, veritas es, bonitas es, beatitudo es, æternitas es, et omne verum bonum es. Multa sunt hæc: non potest angustus intellectus meus tot uno simul intuitu videre; ut omnibus simul dele-

Quidquid est partibus junctum, non est omni-

no unum; actu vel intellectu dissolvi potest. Sapientia, æternitas etc. non sunt in Deo partes, sed unum, et ipsum totum, quod est Deus, seu ipsa unitas, nequidem intellectu divisibilis.

ctetur. Quomodo ergo, Domine, es omnia hæc? An sunt partes tui, an potius unumquodque horum totum est quod es? Nam quidquid est partibus junctum, non est omnino unum; sed quodammodo plura, et diversum a seipso; e vel actu, vel intellectu dissolvi potest: quæ aliena sunt a te, quo nihil melius cogitari potest. Nullæ igitur partes in te sunt, Domine, nec es plura; sed sic es unum quoddam, et idem tibi ipsi, ut in nullo tibi ipsi sis dissimilis: immo tu es ipsa unitas, nullo intellectu divisibilis. Ergo vita, et sapientia, et reliqua, non sunt partes tui, sed omnia sunt unum: et unumquodque horum est totum quod es, et quod sunt reliquia omnia. Quomodo ergo nec tu habes partes; nec tua æternitas, quæ tu es, nusquam et numquam est pars tua, aut æternitatis tuæ; sed ubique totus es; et æternitas tua tota est semper.

CAPUT XIX.

Quod non sit in loco, aut tempore; sed omnia sint in illo.

Sed si per æternitatem tuam fuisti, et es, et eris; et fuisse, non est futurum esse; et esse, non est fuisse vel futurum esse; quomodo æternitas tua tota est semper? An de æternitate tua nihil præterit, ut jam non sit; nec aliquid futurum est, quasi nondum sit? Non ergo fuisti heri, aut eris cras; sed heri, et hodie, et cras es: immo nec heri, nec hodie, nec cras es; sed simpliciter es extra omne tem-

pus. Nam nihil aliud est heri, et hodie, et cras, quam in tempore: tu autem, licet nihil sit sine te, non es tamen in loco, aut tempore; sed omnia sunt in te: nihil enim te continet; sed tu continens omnia.

CAPUT XX.

Quod sit ante, et ultra omnia etiam æterna.

Tu ergo imples, et complecteris omnia; tu es ante, et ultra omnia. Et quidem ante omnia es; quia antequam fierent, tu es. Ultra omnia vero quomodo es? Qualiter enim es ultra ea, quæ finem non habebunt? An quia illa sine te nullatenus esse possunt: tu autem nullo modo minus es; etiamsi illa redeant in nihilum? Sic enim quodammodo es ultra illa. An etiam quia illa cogitari possunt habere finem; tu vero nequaquam? Nam sic illa quidem habent finem quodammodo; tu vero nullo modo. Et certe quod nullo modo habet finem, ultra illud est, quod aliquo modo finitur. An hoc quoque modo transis omnia etiam æterna, quia tua et illorum æternitas tota tibi præsens est; cum illa nondum habeant de sua æternitate quod venturum est, sicut jam non habent quod præteritum est? Sic quippe semper es ultra illa; cum semper ibi sis præsens, seu cum illud semper si tibi præsens: ad quod illa nondum pervenerunt.

Dei æternitas est ipsi tota præsens: cætera de sua æternitate nondum habent quod futurum est; etjam non habent quod est præteritum.

CAPUT XXI.

An hoc sit sæculum sæculi, sive sæcula sæculorum.

Dei æternitas continet ipsa sæcula temporum: et dici potest sæculum sæculi, sive sæcula sæculorum.

An ergo hoc est sæculum sæculi, sive sæcula sæculorum? Sicut enim sæculum temporum continet omnia temporalia; sic tua æternitas continet etiam ipsa sæcula temporum. Quæ sæculum quidem est, propter indivisibilem unitatem: sæcula vero, propter interminabilem immensitatem. Et quamvis ita sis magnus, Domine, ut omnia sint te plena, et sint in te: sic tamen es sine omni spacio; ut nec medium, nec dimidium, nec ulla pars sit in te.

CAPUT XXII.

Quod solus sit quod est, et qui est.

Deus solus est quod est. Deus solus est qui est.

Tu solus ergo, Domine, es quod es; et tu es qui es. Nam quod aliud est in toto, et aliud in partibus, et in quo aliquid est mutabile, non omnino est quod est. Et quod incœpit a non esse, et potest cogitari non esse; et nisi per aliud subsistat, redit in non esse: et quod habet fuisse, quod jam non est; et futurum esse, quod nondum est; id non est proprie, et absolute. Tu vero es quod es: quia quidquid aliquando, aut aliquo modo es; hoc totus, et semper es. Et tu es qui proprie et simpliciter es: quia nec habes fuisse, aut futurum esse; sed tantum præsens esse, nec potes cogitari aliquando non esse.

Sed et vita es, et lux, et sapientia, et beatitudo, et æternitas, et multa hujusmodi bona; et tamen non es nisi unum, et summum bonum, tu tibi omnino sufficiens, et nullo indigens; quo omnia indigent ut sint, et ut bene sint.

Omnia Deo indigent ut sint, et ut bene sint.

CAPUT XXIII.

Quod hoc bonum sit pariter Pater, et Filius, et Spiritus Sanctus: et hoc sit unum necessarium quod est omne, et totum, et solum bonum.

Hoc bonum es, tu Deus Pater; hoc est Verbum tuum, id est, Filius tuus. Etenim non potest aliud, quam quod es, aut aliquid majus, vel minus te, esse in Verbo, quo teipsum dicis: quoniam Verbum tuum sic est verum, quomodo tu es verax. Et idcirco est ipsa veritas, sicut tu; non alia, quam tu; et sic es tu simplex, ut de te non possit nasci aliud, quam quod tu es. Hoc ipsum est amor unus, et communis tibi et Filio tuo; id est, sanctus Spiritus ab utroque procedens. Nam idem amor non est impar tibi, aut Filio tuo: quia tantum amas te, et illum, et ille te, et seipsum, quantus es tu, et ille: nec est aliud a te et ab illo, quod dispar non sit tibi, et illi: nec de summa simplicitate potest procedere aliud, quam quod est hoc, de quo procedit. Quod autem est singulus quisque, hoc est tota Trinitas simul, Pater, et Filius, et Spiritus Sanctus: quoniam singulus quisque non est aliud, quam summe simplex unitas, et summe una simplicitas;

Verbum cum sit Verax, et ipsa veritas; nihil est in Patre dicente, quod non sit in Verbo, quo seipsum dicit. Nec Amor a Patre et a Filio procedens, est impar Patri aut Filio, quia tantum Pater et Filius amant se: quantum bonum sunt Pater et Filius. Ex summa simplicitate non potest nasci aut procedere, quam

quod est hoc de quo nascitur aut procedit.

quæ nec multiplicari, nec aliud, et aliud esse potest. Porro unum est necessarium. Porro hoc est illud unum necessarium, in quo est omne bonum; immo quod est omne, et unum totum, et solum bonum.

CAPUT XXIV.

Conjectatio quale, et quantum sit hoc bonum.

Excita nunc, anima mea, et erige totum intellectum tuum, et cogita, quantum potes, quale et quantum sit illud bonum. Si enim singula bona delectabilia sunt, cogita intente quam delectabile sit illud bonum, quod continet jucunditatem omnium bonorum; et non qualem in rebus creatis sumus experti, sed tanto differentem, quanto differt Creator a creatura.

Si bona est vita creata; quam bona est vita creatrix?

Si enim bona est vita creata; quam bona est vita creatrix? Si jucunda est salus facta; quam jucunda est salus, quæ fecit omnem salutem? Si amabilis est sapientia in cognitione rerum conditarum; quam amabilis est sapientia, quæ omnia condidit ex nihilo? Denique si multæ, et magnæ delectationes sunt in rebus delectabilibus; qualis et quanta delectatio est in illo, qui fecit ipsa delectabilia?

CAPUT XXV.

Quæ, et quanta bona sint fruentibus eo.

O qui hoc bono fruetur! Et quid illi erit; et quid illi non erit? Certe, quidquid volet, erit: et quod

nolet, non erit. Ibi quippe erunt bona corporis et animæ, qualia nec oculus vidit, nec auris audivit, nec cor hominis cogitavit. Cur ergo per multa vagaris, homuncio, quærendo bona animæ tuæ, et corporis tui? Ama unum bonum, in quo sunt omnia bona; et sufficit. Desidera simplex bonum, quod est omne bonum; et satis est. Quid enim amas, caro mea, quid desideras, anima mea? Ibi est, ibi est quidquid amatis, quidquid desideratis. Si delectat pulcritudo, *fulgebunt justi sicut sol.* Si velocitas, aut fortitudo, aut libertas corporis, cui nihil obsistere possit; *erunt similis Angelis Dei*, quia *seminatur corpus animale, et surget corpus spiritale,* potestate utique, non natura. Si longa et salubris vita; ibi sana est æternitas, et æterna sanitas: quia *justi in perpetuum vivent*: et, *salus justorum a Domino.* Si satietas; satiabuntur, *cum apparuerit gloria Dei.* Si ebrietas; *inebriabuntur ab ubertate domus Dei.* Si melodia; ibi Angelorum chori concinunt sine fine Deo. Si quælibet non immunda, sed munda voluptas: *torrente voluptatis suæ potabit eos Deus.* Si sapientia; ipsa Dei sapientia ostendet eis seipsam. Si amicitia; diligent Deum plus quam seipsos; et invicem, tanquam seipsos; et Deus illos, plusquam illi seipsos: quia illi illum, et se, et invicem per illum; et ille se, et illos per seipsum. Si concordia; omnibus illis erit una voluntas: quia nulla illis erit, nisi sola Dei voluntas. Si potestas; omnipotentes erunt suæ voluntatis, ut Deus suæ. Nam sicut poterit Deus, quod volet, per seipsum; ita poterunt illi, quod volent, per illum: quia sicut illi non aliud

Et, qui hoc bono fruetur, quidquid volet, aderit, quidquid nolet, non erit.

Isai. 64. *1. Cor.* 1. *Matth.* 13. *1. Cor.* 15. *Sapient.* 5. *Psal.* 36. *Psal.* 16. *Psal.* 35. *Ibidem.*

volent, quam quod ille; ita ille volet quidquid illi volent; et quod ille volet, non poterit non esse. Si honor, et divitiæ; Deus servos suos bonos, et fideles supra multa constituet; immo filii Dei, et dii vocabuntur; et ubi erit Filius ejus, ibi erunt et illi, hæredes quidem Dei, cohæredes autem Christi. Si vera securitas; certe ita certi erunt nunquam et nullatenus ista, vel potius istud bonum sibi defuturum: sicut certi erunt se non sua sponte illud amissuros; nec dilectorem Deum illud dilectoribus suis invitis ablaturum: nec aliquid Deo potentius invitos Deum, et illos separaturum. Gaudium vero quale, aut quantum est, ubi tale ac tantum bonum est? Cor humanum, cor indigens, cor expertum ærumnas, immo obrutum ærumnis, quantum gauderes, si his omnibus abundares? Interroga intima tua, si capere possint gaudium suum de tanta beatitudine sua. Sed certe si quis alius, quem omnino sicut teipsum diligeres, eamdem beatitudinem haberet; duplicaretur gaudium tuum: quia non minus gauderes pro eo, quam pro teipso. Si vero duo vel tres, vel multo plures idipsum haberent; tantumdem pro singulis, quantum pro teipso gauderes; si singulos, sicut teipsum amares. Ergo in illa perfecta charitate innumerabilium Angelorum beatorum, et hominum, ubi nullus minus diliget alium, quam seipsum; non aliter gaudebit quisque pro singulis aliis, quam pro seipso. Si ergo cor hominis de tanto suo bono vix capiet gaudium suum; quomodo capax erit tot, et tantorum gaudiorum? Et utique, quoniam quantum quisque diligit aliquem, tantum de bono ejus gau-

Lucæ 13.

Rom. 8.

Gaudium in beatis multiplicabitur ex beatitudine, et gaudio aliorum.

det: sicut in illa perfecta felicitate unusquisque plus amabit sine comparatione Deum, quam se, et omnes alios secum; ita plus gaudebit absque æstimatione de felicitate Dei, quam de sua, et omnium aliorum secum. Sed si Deum sic diligent toto corde, tota mente, tota anima, ut tamen totum cor, tota mens, tota anima non sufficiat dignitati delectionis; perfecto sic gaudebunt *toto corde, tota mente, tota anima;* ut totum cor, tota mens, tota anima non sufficiat plenitudini gaudii.

CAPUT XXVI.

An hoc sit gaudium plenum, quod promittit Dominus.

Deus meus, et Dominus meus, spes mea, et gaudium cordis mei, dic animæ meæ, sic hoc est gaudium, de quo nobis dicis per Filium tuum, *Petite, et accipietis; ut gaudium vestrum sit plenum.* Inveni namque gaudium quoddam plenum, et plusquam plenum. Pleno quippe corde, plena mente, plena anima, pleno toto homine gaudio illo, adhuc supra modum supererit gaudium. Non ergo totum illud gaudium intrabit in gaudentes; sed toti gaudentes intrabunt in gaudium. Dic, Domine, dic servo tuo intus in corde suo, hoc est gaudium, in quod intrabunt servi tui, qui intrabunt in gaudium Domini sui. Sed gaudium illud certe, quo gaudebunt electi tui *nec oculus vidit, nec auris audivit, nec in cor hominis ascendit.* Nondum ergo dixi, aut cogitavi, Domine, quantum

Joan. 16.

Isai. 64.
1. *Cor.* 2.

Beati tantum gaudebunt, quantum amabunt, tantum amabunt, quantum cognoscent.

gaudebunt illi beati tui. Utique tantum gaudebunt, quantum amabunt: tantum amabunt, quantum cognoscent. Quantum te cognoscent, Domine, tunc; et quantum te amabunt? Certe *nec oculus vidit, nec auris audivit, nec in cor hominis ascendit* in hac vita, quantum te cognoscent, et amabunt in illa vita. Oro, Deus, cognoscam te, amem te; ut gaudeam de te. Et si non possum in hac vita ad plenum, vel proficiam in dies, usque dum veniat illud ad plenum; proficiat hic in me notitia, tui, et ibi fiat plena; crescat amor tuus, et ibi sit plenus: ut hic gaudium meum sit in spe magnum; et ibi sit in re plenum. Domine, per Filium tuum jubes, immo consulis, petere; et promittis accipere, ut gaudium nostrum sit plenum. Peto, Domine; quod consulis per admirabilem consiliarium nostrum; accipiam quod promittis per veritatem tuam, ut gaudium meum plenum sit. Deus verax, peto, accipiam, ut gaudium meum plenum sit. Meditetur interim inde mens mea; loquatur inde lingua mea. Amet illud cor meum; sermocinetur os meum. Esuriat illud anima mea, sitiat caro mea, desideret tota substantia mea: donec intrem in gaudium Domini, qui es trinus et unus Deus, benedictus in sæcula. Amen.

BRIXIÆ

TYPIS SPERANZA

1834.